

Vijeće
Europske unije

Bruxelles, 27. veljače 2026.
(OR. en)

11787/24

Međuinstitucijski predmeti:
2024/0101 (NLE)
2024/0102 (NLE)

AELE 72
AND 13
SM 13
MI 659

ZAKONODAVNI AKTI I DRUGI INSTRUMENTI

Predmet: Sporazum o pridruživanju između Europske unije i njezinih država članica, s
jedne strane, i Kneževine Andore i Republike San Marina, svake kao
zasebne stranke, s druge strane

SPORAZUM
O PRIDRUŽIVANJU IZMEĐU
EUROPSKE UNIJE I NJEZINIH DRŽAVA ČLANICA, S JEDNE STRANE,
I KNEŽEVINE ANDORE I REPUBLIKE SAN MARINA,
SVAKE KAO ZASEBNE STRANKE,S DRUGE STRANE

PREAMBULA

EUROPSKA UNIJA, dalje u tekstu „EU”,

i

KRALJEVINA BELGIJA,

REPUBLIKA BUGARSKA,

ČEŠKA REPUBLIKA,

KRALJEVINA DANSKA,

SAVEZNA REPUBLIKA NJEMAČKA,

REPUBLIKA ESTONIJA,

IRSKA,

HELENSKA REPUBLIKA,

KRALJEVINA ŠPANJOLSKA,

FRANCUSKA REPUBLIKA,

REPUBLIKA HRVATSKA,

TALIJANSKA REPUBLIKA,

REPUBLIKA CIPAR,

REPUBLIKA LATVIJA,

REPUBLIKA LITVA,

VELIKO VOJVODSTVO LUKSEMBURG,

MAĐARSKA,

REPUBLIKA MALTA,

KRALJEVINA NIZOZEMSKA,

REPUBLIKA AUSTRIJA,

REPUBLIKA POLJSKA,

PORTUGALSKA REPUBLIKA,

RUMUNJSKA,

REPUBLIKA SLOVENIJA,

SLOVAČKA REPUBLIKA,

REPUBLIKA FINSKA i

KRALJEVINA ŠVEDSKA,

visoke ugovorne stranke Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije,
dalje u tekstu „države članice EU-a”,

s jedne strane,

i

KNEŽEVINA ANDORA, dalje u tekstu „Andora”,

i

REPUBLIKA SAN MARINO, dalje u tekstu „San Marino”,

svaka kao zasebna stranka,

s druge strane,

PODSJEĆAJUĆI na bliske povijesne, geografske, kulturne, političke i gospodarske veze između EU-a i svake pridružene države, među ostalim u obliku postojećih sporazuma, te na konkretne bliske veze između svake pridružene države i jedne države članice EU-a ili više njih,

BUDUĆI DA su postupno uspostavljene veze između EU-a i Andore, među ostalim na temelju Sporazuma u obliku razmjene pisama između Europske ekonomske zajednice i Kneževine Andore¹, sastavljenog u Luksemburgu 28. lipnja 1990., Sporazuma o suradnji između Europske zajednice i Kneževine Andore², sastavljenog u Bruxellesu 15. studenog 2004., Monetarnog sporazuma između Europske unije i Kneževine Andore³, sastavljenog u Bruxellesu 30. lipnja 2011. i Sporazuma između Europske zajednice i Kneževine Andore o mjerama istovjetnima onima u Direktivi Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamata na štednju⁴, sastavljenog u Bruxellesu 15. studenog 2004. te njegovog popratnog Memoranduma o razumijevanju, Protokola o izmjeni uz Sporazum između Europske zajednice i Kneževine Andore kojim se utvrđuju mjere istovjetne onima iz Direktive Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamata na štednju⁵, sastavljenog u Bruxellesu 12. veljače 2016., te Protokola o izmjeni uz Sporazum između Europske unije i Kneževine Andore o automatskoj razmjeni informacija o financijskim računima radi poboljšanja izvršavanja poreznih obveza na međunarodnoj razini⁶, sastavljenog u Bruxellesu 13. listopada 2025.

¹ SL EU L 374, 31.12.1990., str. 14.

² SL EU L 135, 28.5.2005., str. 14.

³ SL EU C 369, 17.12.2011., str. 1.

⁴ SL EU C 359, 4.12.2004., str. 33.

⁵ SL EU L 268, 1.10.2016., str. 40.

⁶ SL EU L, 2025/2400, 5.12.2025.,

ELI: http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2025/2400/oj.

BUDUĆI DA veze koje su postupno uspostavljene između EU-a i San Marina, među ostalim, slijedom Sporazuma o suradnji i carinskoj uniji između Europske ekonomske zajednice i Republike San Marina¹, sastavljenog u Bruxellesu 16. prosinca 1991., Monetarnog sporazuma između Europske unije i Republike San Marina², sastavljenog u Bruxellesu 27. ožujka 2012. i Sporazuma između Europske zajednice i Republike San Marina o mjerama istovrsnima onima koje su utvrđene u Direktivi Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamata na štednju³, sastavljenog u Bruxellesu 7. prosinca 2004. te njegovog popratnog Memoranduma o razumijevanju, Protokola o izmjeni uz Sporazum između Europske zajednice i Republike San Marina o mjerama istovrsnim onima koje su utvrđene u Direktivi Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamate na štednju, sastavljenog u Bruxellesu 8. prosinca 2015.⁴, te Protokola o izmjeni uz Sporazum između Europske unije i Republike San Marina o automatskoj razmjeni informacija o financijskim računima radi poboljšanja izvršavanja poreznih obveza na međunarodnoj razini⁵, sastavljenog u Bruxellesu 13. listopada 2025.,

BUDUĆI DA pridružene države već stoljećima imaju bliske veze sa susjednim zemljama, koje su sad države članice EU-a, i budući da su državna područja pridruženih država okružena područjem EU-a,

¹ SL EU L 84, 28.3.2002., str. 43.

² SL EU C 121, 26.4.2012., str. 5.

³ SL EU L 381, 28.12.2004., str. 33.

⁴ SL EU C 346, 31.12.2015., str. 3.

⁵ SL EU L, 2025/2428, 5.12.2025., ELI:

http://data.europa.eu/eli/agree_international/2025/2428/oj.

ODLUČNE dogovoriti pridruživanje kako bi produbile, diversificirale i očuvale svoje odnose koji se temelje na vrijednostima koje su zajedničke EU-u, državama članicama EU-a i pridruženim državama, a odnose se na poštovanje ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući prava pripadnika manjina, koje su ključni elementi ovog Sporazuma,

USTRAJNE u promicanju tih zajedničkih vrijednosti u društvu koje obilježavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost žena i muškaraca,

ISTIČUĆI spremnost EU-a i država članica EU-a da razviju poseban odnos sa susjednim zemljama kako bi se gradilo područje blagostanja i dobrosusjedskih odnosa s uzajamnim pravima i obvezama te mogućnošću zajedničkog djelovanja koje obilježavaju bliski i miroljubivi odnosi koji se temelje na suradnji,

NASTOJEĆI uspostaviti sveobuhvatan i usklađen okvir za odnose između EU-a, država članica EU-a i pridruženih država, uzimajući u obzir posebnu situaciju svake pridružene države, kako je navedeno u Izjavi o članku 8. Ugovora o Europskoj uniji priloženoj Završnom aktu međuvladine konferencije na kojoj je donesen Ugovor iz Lisabona, potpisan 13. prosinca 2007.,

ODLUČNE osigurati gospodarsku integraciju i odgovarajuće sudjelovanje pridruženih država na unutarnjem tržištu EU-a, uključujući posebno njegove četiri nedjeljive slobode: slobodno kretanje robe, slobodno kretanje osoba, slobodno kretanje usluga i slobodno kretanje kapitala na temelju zajedničkih pravila i jednakih uvjeta, vodeći istodobno računa o posebnoj situaciji svake pridružene države i očuvanju njihove neovisnosti i neovisnosti njihovih institucija,

ODLUČNE da tim pridruživanjem poboljšaju gospodarske i poslovne mogućnosti za osobe i poduzeća u pridruženim strankama,

ODLUČNE da pridruživanjem osiguraju homogenost unutarnjeg tržišta, pravnu sigurnost, ujednačeno tumačenje i primjenu ovog Sporazuma te jednako postupanje za, među ostalim, gospodarske subjekte i građane pridruženih stranaka,

PREPOZNAJUĆI potrebu za uspostavom odgovarajućeg institucionalnog okvira, osobito uključujući forum za dijalog između pridruženih stranaka, postupke koji se odnose na nadzor i rješavanje sporova te isključivu nadležnost Suda Europske unije radi ujednačenog tumačenja i primjene ovog Sporazuma kako bi se osiguralo njegovo pravilno funkcioniranje i potpuno poštovanje prava EU-a,

NASTOJEĆI doprinijeti jačanju suradnje između zastupnika u Europskom parlamentu i zastupnika u parlamentima pridruženih država te između socijalnih i gospodarskih partnera EU-a i socijalnih i gospodarskih partnera pridruženih država,

UZIMAJUĆI U OBZIR ambiciju EU-a, država članica EU-a i pridruženih država da svoje pridruživanje temelje na visokoj razini zdravstvene skrbi, sigurnosti i zaštite potrošača,

ODLUČNE očuvati, zaštititi i poboljšati kvalitetu okoliša i osigurati razborito i racionalno korištenje prirodnih resursa u skladu s načelima održivog razvoja i na temelju predostrožnosti i preventivnog djelovanja te promicati dobrobit ljudi i životinja,

SVJESNE važnosti održivog razvoja u njegovoj gospodarskoj, okolišnoj i socijalnoj dimenziji,

ŽELEĆI promicati i doprinijeti provedbi Programa Ujedinjenih naroda za održiv razvoj do 2030. i ostvarenju njegovih ciljeva održivog razvoja,

PONOVNO POTVRĐUJUĆI svoju predanost Povelji Ujedinjenih naroda, Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te ciljevima i načelima Vijeća Europe i Organizacije za europsku sigurnost i suradnju,

UZIMAJUĆI U OBZIR da se pridruživanjem jačaju bilateralni odnosi između EU-a, država članica EU-a i svake pridružene države, čime se pridružene stranke potiče na sve veće približavanje stavova o bilateralnim, regionalnim i međunarodnim pitanjima od zajedničkog interesa,

NAPOMINJUĆI da, ako stranke u okviru ovog Sporazuma odluče sklopiti posebne sporazume u području slobode, sigurnosti i pravde koje EU može sklapati u skladu s dijelom trećim glavom V. Ugovora o funkcioniranju Europske unije, odredbe takvih budućih sporazuma ne bi obvezivale Irsku, osim ako EU, istodobno s Irskom u pogledu njihovih prethodnih bilateralnih odnosa, obavijesti Andoru ili San Marino da su takvi sporazumi postali obvezujući za Irsku kao dio EU-a u skladu s Protokolom br. 21 o stajalištu Irske s obzirom na područje slobode, sigurnosti i pravde, priloženim Ugovoru o Europskoj uniji i Ugovoru o funkcioniranju Europske unije; napominjući da sve naknadne unutarnje mjere EU-a koje se mogu donijeti u skladu s dijelom trećim glavom V. Ugovora o funkcioniranju Europske unije za provedbu ovog Sporazuma ne bi obvezivale Irsku, osim ako je priopćila svoju želju da sudjeluje u takvim mjerama ili da ih prihvati u skladu s tim protokolom; napominjući i da bi takvi budući sporazumi ili naknadne unutarnje mjere EU-a bili primjenjivi u odnosu na Dansku samo u skladu s Protokolom br. 22 o stajalištu Danske, priloženim Ugovoru o Europskoj uniji i Ugovoru o funkcioniranju Europske unije;

SPORAZUMJELE SU SE KAKO SLIJEDI:

DIO I.

CILJEVI, VRIJEDNOSTI I NAČELA

ČLANAK 1.

Ciljevi

1. Ovim se Sporazumom uspostavlja pridruživanje između EU-a i država članica EU-a, s jedne strane, te Andore i San Marina, svakog kao zasebne stranke, s druge strane (dalje u tekstu „pridruživanje”).
2. Ciljevi pridruživanja su:
 - (a) osigurati odgovarajuće sudjelovanje pridruženih država na unutarnjem tržištu, što uključuje slobodno kretanje osoba, slobodno kretanje robe, slobodno kretanje usluga i slobodno kretanje kapitala te jednake uvjete za ugovorne stranke u skladu s ovim Sporazumom i sudjelovanje pridruženih država u povezanim horizontalnim i pratećim politikama, uzimajući u obzir specifičnu situaciju svake pridružene države; i
 - (b) uspostaviti odgovarajući okvir za razvoj i promicanje dijaloga i suradnje između EU-a i država članica EU-a te svake pridružene države u drugim područjima od zajedničkog interesa.

ČLANAK 2.

Definicije

Za potrebe ovog Sporazuma:

- (a) „pridružene države” znači Andora i San Marino, svaki kao zasebna stranka;
- (b) „stranka EU” znači EU, države članice EU-a ili EU i države članice EU-a, u okviru njihovih odgovarajućih nadležnosti kako proizlaze iz Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije;
- (c) „ugovorne stranke” znači stranka EU, s jedne strane, i Andora i San Marino, s druge strane;
- (d) „pridružene stranke” znači stranka EU, kao pridružena stranka, s jedne strane, i Andora odnosno San Marino, kao pridružena stranka, s druge strane;
- (e) „Sporazum o pridruživanju” znači Okvirni sporazum, okvirni protokoli, protokoli pridruženih država i prilozi protokolima pridruženih država;
- (f) „Okvirni sporazum” znači Sporazum o pridruživanju bez njegovih protokola i priloga;
- (g) „protokol pridružene države” znači protokol koji se odnosi na pridruženu državu i njegovi prilozi kojima se utvrđuju posebni uvjeti za ostvarenje ciljeva i elemenata povezanih s usvajanjem pravne stečevine o unutarnjem tržištu EU-a;

- (h) „okvirni protokol” znači protokol koji je zajednički ugovornim strankama;
- (i) „prilog protokolu pridružene države” znači tekst koji sadržava pravne akte EU-a obuhvaćene područjem primjene ovog Sporazuma, zajedno sa svim prilagodbama;
- (j) „Sud EU-a” znači Sud Europske unije koji uključuje Sud i Opći sud EU-a;
- (k) „UEU” znači Ugovor o Europskoj uniji;
- (l) „UFEU” znači Ugovor o funkcioniranju Europske unije.

ČLANAK 3.

Vrijednosti

Ovaj se Sporazum temelji na zajedničkim vrijednostima ugovornih stranaka: poštovanju ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući i prava pripadnika manjina. U društvu koje obilježavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost žena i muškaraca takve su zajedničke vrijednosti bitni dijelovi ovog Sporazuma.

ČLANAK 4.

Načela

Kako bi ostvarile ciljeve iz članka 1. Okvirnog sporazuma, pridružene stranke poduzimaju sve odgovarajuće mjere, opće ili posebne, kako bi osigurale ispunjenje obveza koje proizlaze iz ovog Sporazuma u skladu sa sljedećim temeljnim načelima:

- (a) pravilno funkcioniranje i homogenost unutarnjeg tržišta EU-a na temelju jedinstvenih pravila;
- (b) pravna sigurnost i jednako postupanje prema gospodarskim subjektima i osobama;
- (c) razmatranje posebne situacije svake pridružene države.

ČLANAK 5.

Načelo nediskriminacije

U području primjene ovog Sporazuma i ne dovodeći u pitanje nijednu posebnu odredbu sadržanu u njemu, zabranjena je svaka diskriminacija na temelju državljanstva.

DIO II.

SLOBODNO KRETANJE ROBE, OSOBA, USLUGA I KAPITALA

POGLAVLJE 1.

SLOBODNO KRETANJE ROBE

ČLANAK 6.

Slobodno kretanje robe

Između pridruženih stranaka uvodi se slobodno kretanje robe u skladu s ovim Sporazumom.

ČLANAK 7.

Zabrana carina

Između pridruženih stranaka zabranjene su carine na izvoz i uvoz te sva davanja s istovrsnim učinkom. Zabrana utvrđena u ovom članku odnosi se i na carine fiskalne naravi.

ČLANAK 8.

Zabrana količinskih ograničenja

Između pridruženih stranaka zabranjeno je količinsko ograničavanje uvoza i izvoza te sve mjere s istovrsnim učinkom.

ČLANAK 9.

Zabrane ili ograničenja uvoza, izvoza ili provoza

1. Ovim Sporazumom ne isključuju se zabrane ili ograničenja uvoza, izvoza ili provoza robe kad su opravdani razlozima javnog morala, javnog poretka ili javne sigurnosti, zaštite zdravlja i života ljudi, životinja ili biljaka, zaštite nacionalnog blaga umjetničke, povijesne ili arheološke vrijednosti ili zaštite industrijskog ili trgovačkog vlasništva. Takve zabrane ili ograničenja ne smiju, međutim, služiti kao sredstvo proizvoljne diskriminacije ili prikrivenog ograničenja trgovine između pridruženih stranaka.
2. Prednost se daje mjerama koje najmanje utječu na slobodno kretanje robe između pridruženih stranaka. Trajanje takvih mjera ograničeno je na ono što je nužno za ostvarenje ciljeva utvrđenih u stavku 1.

ČLANAK 10.

Nacionalni porezi

Nijedna pridružena stranka na proizvode drugih pridruženih stranaka ne uvodi neposredno ili posredno nacionalne poreze bilo koje vrste u većoj mjeri od onih koji su neposredno ili posredno uvedeni na slične domaće proizvode. Nijedna pridružena stranka na proizvode druge pridružene stranke ne uvodi nacionalne poreze koji su takve naravni da omogućuju posrednu zaštitu drugih proizvoda.

ČLANAK 11.

Primjena zajedničke carinske tarife EU-a

Pridružene države u svojim odnosima s trećim zemljama primjenjuju zajedničku carinsku tarifu EU-a u skladu s odredbama utvrđenima u odgovarajućim protokolima pridružene države.

ČLANAK 12.

Primjena zajedničke trgovinske politike EU-a

Pridružene države u svojim odnosima s trećim zemljama primjenjuju zajedničku trgovinsku politiku EU-a, uključujući mjere trgovinske zaštite EU-a, kako je utvrđeno u Prilogu XXV. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 13.

Ostala pravila

1. Posebne odredbe i aranžmani utvrđeni su u:
 - (a) Prilogu I. svakom protokolu pridružene države, u pogledu sigurnosti hrane te veterinarskih i fitosanitarnih pitanja;
 - (b) Prilogu II. svakom protokolu pridružene države, u pogledu tehničkih propisa, normi, ispitivanja i certificiranja;
 - (c) Prilogu III. svakom protokolu pridružene države, u pogledu odgovornosti za proizvode;
 - (d) Prilogu IV. svakom protokolu pridružene države, u pogledu energetike;
 - (e) Prilogu XXIII. svakom protokolu pridružene države, u pogledu carinskog zakonodavstva;
 - (f) Prilogu XXIV. svakom protokolu pridružene države, u pogledu zakonodavstva o poljoprivredi; i
 - (g) Prilogu XXV. svakom protokolu pridružene države, u pogledu aspekata koji nisu obuhvaćeni člankom 12. Okvirnog sporazuma.
2. Posebne odredbe i aranžmani iz stavka 1. primjenjuju se na sve proizvode, osim ako je drukčije određeno.

POGLAVLJE 2.

SLOBODNO KRETANJE OSOBA, RADNIKA I SAMOZAPOSLENIH OSOBA

ČLANAK 14.

Slobodno kretanje radnika

1. Zajamčeno je slobodno kretanje radnika između pridruženih stranaka.
2. Slobodno kretanje radnika podrazumijeva ukidanje svake diskriminacije na temelju državljanstva među radnicima iz država članica EU-a i predmetne pridružene države u vezi sa zapošljavanjem, primicima od rada i ostalim uvjetima rada i zapošljavanja.
3. Podložno ograničenjima koja su opravdana razlozima javnog poretka, javne sigurnosti ili javnog zdravlja, slobodno kretanje radnika podrazumijeva pravo na:
 - (a) prihvaćanje stvarno učinjenih ponuda za zaposlenje;
 - (b) slobodno kretanje unutar državnog područja država članica EU-a i predmetne pridružene države u tu svrhu;
 - (c) boravak na državnom području države članice EU-a ili predmetne pridružene države radi zapošljavanja u skladu s odredbama kojima je uređeno zapošljavanje državljana te države koje su utvrđene zakonom, drugim propisima ili administrativnim mjerama;

(d) ostanak na državnom području države članice EU-a ili predmetne pridružene države nakon prestanka zaposlenja u toj državi.

4. Odredbe ovog članka ne primjenjuju se na zapošljavanje u javnoj službi.

5. Protokoli pridruženih država, a posebno Prilog V. svakom protokolu pridružene države sadržava posebne odredbe o slobodnom kretanju radnika.

ČLANAK 15.

Socijalna sigurnost radnika i samozaposlenih osoba

Kako bi omogućile slobodno kretanje radnika i slobodno kretanje samozaposlenih osoba, pridružene stranke u području socijalne sigurnosti, kako je predviđeno Prilogom VI. svakom protokolu pridružene države, za radnike i samozaposlene osobe te uzdržavane članove njihove obitelji posebno osiguravaju:

(a) zbrajanje svih razdoblja koja se uzimaju u obzir prema zakonima nekoliko zemalja, radi stjecanja i zadržavanja prava na naknadu i izračun iznosa naknade;

(b) isplatu naknada osobama s boravištem na državnom području pridruženih stranaka.

ČLANAK 16.

Uzajamno priznavanje diploma

Kako bi osobama olakšale da pokrenu i obavljaju djelatnosti kao radnici i samozaposlene osobe, pridružene stranke poduzimaju sve potrebne mjere sadržane u Prilogu VII. svakom protokolu pridružene države koje se odnose na uzajamno priznavanje diploma i drugih dokaza o formalnoj kvalifikaciji i koordinaciju odredaba zakona, drugih propisa ili administrativnih mjera u pridruženim strankama koje se odnose na pokretanje i obavljanje djelatnosti radnika i samozaposlenih osoba.

POGLAVLJE 3.

SLOBODA POSLOVNOG NASTANA

ČLANAK 17.

Sloboda poslovnog nastana

1. Između pridruženih stranaka jamči se sloboda poslovnog nastana, u skladu s ovim Sporazumom.
2. Zabranjuje se svako ograničavanje slobode poslovnog nastana državljana države članice EU-a ili predmetne pridružene države na državnom području bilo koje od tih država. Ta se zabrana odnosi i na ograničavanje osnivanja zastupništava, podružnica ili društava kćeri od starne državljana bilo koje države članice EU-a ili predmetne pridružene države s poslovnim nastanom na državnom području bilo koje države članice EU-a ili pridružene države.
3. Sloboda poslovnog nastana uključuje pravo pokretanja i obavljanja djelatnosti kao samozaposlene osobe te pravo osnivanja trgovačkih društava i poduzeća te upravljanja njima, osobito trgovačkim društvima u smislu članka 20. stavka 2. Okvirnog sporazuma, sukladno uvjetima koje pravo zemlje u kojoj se taj poslovni nastan ostvaruje utvrđuje za svoje državljanke, a podložno poglavlju 5. dijela IV.
4. Posebne odredbe o slobodi poslovnog nastana sadržane su u prilogima od VIII. do XI. i u prilogu XXII. svakom protokolu pridružene države te u Okvirnom protokolu 3.

ČLANAK 18.

Izvršavanje javnih ovlasti

Odredbe ovog poglavlja ne primjenjuju se na djelatnosti koje su u bilo kojoj pridruženoj stranci povezane, makar povremeno, s izvršavanjem službene vlasti.

ČLANAK 19.

Posebni aranžmani na temelju javnog poretka, javne sigurnosti i javnog zdravlja

Odredbe ovog poglavlja i mjere koje se na temelju ovog poglavlja poduzimaju ne dovode u pitanje primjenu odredaba utvrđenih zakonima, drugim propisima ili administrativnim mjerama kojima se za državljane države članice EU-a ili predmetne pridružene države predviđa poseban tretman koji je opravdan razlozima javnog poretka, javne sigurnosti ili javnog zdravlja.

ČLANAK 20.

Opseg i definicija trgovačkih društava

1. Trgovačka društva osnovana u skladu s pravom države članice EU-a ili predmetne pridružene države koja imaju registrirano sjedište, središnju upravu ili glavno mjesto poslovanja na državnom području te države članice EU-a ili predmetne pridružene države, za potrebe ovog poglavlja tretiraju se na isti način kao fizičke osobe koje su državljani država članica EU-a ili predmetne pridružene države.

2. „Trgovačka društva” znači trgovačka društva ili poduzeća osnovana na temelju građanskog ili trgovačkog prava, uključujući zadruge i ostale pravne osobe uređene javnim ili privatnim pravom, osim onih koje su neprofitne.

ČLANAK 21.

Sudjelovanje u kapitalu trgovačkih društava

U vezi sa sudjelovanjem u kapitalu trgovačkih društava ili poduzeća u smislu članka 20. stavka 2. Okvirnog sporazuma, država članica EU-a ili predmetna pridružena država državljanima druge države članice EU-a ili predmetne pridružene države dodjeljuje isti tretman koji uživaju i njezini vlastiti državljani, ne dovodeći u pitanje primjenu ostalih odredaba ovog Sporazuma.

ČLANAK 22.

Uzajamno priznavanje diploma

Na pitanja obuhvaćena ovim poglavljem primjenjuje se članak 16. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 23.

Posebne odredbe

Sloboda poslovnog nastana u području prijevoza uređena je poglavljem 6. dijela II.

POGLAVLJE 4.

SLOBODNO KRETANJE USLUGA

ČLANAK 24.

Slobodno kretanje usluga

1. Između pridruženih stranaka jamči se slobodno kretanje usluga u skladu s ovim Sporazumom.
2. Između pridruženih stranaka zabranjeno je svako ograničavanje slobodnog kretanja usluga državljanima države članice EU-a ili predmetne pridružene države s poslovnim nastanom u državi članici EU-a ili pridruženoj državi različitoj od države primatelja usluge.
3. Usluge se smatraju „uslugama” ako se uobičajeno pružaju uz naknadu, u mjeri u kojoj nisu uređene odredbama koje se odnose na o slobodno kretanja osoba, slobodno kretanja robe i slobodno kretanja kapitala.
4. „Usluge” osobito uključuju:
 - (a) djelatnosti industrijske naravi;
 - (b) djelatnosti komercijalne naravi;
 - (c) obrtničke djelatnosti;

(d) djelatnosti slobodnih zanimanja.

Ne dovodeći u pitanje poglavlje 3., osoba koja pruža uslugu može, u svrhu pružanja te usluge, privremeno obavljati svoju djelatnost u državi članici EU-a ili u predmetnoj pridruženoj državi u kojoj se usluga pruža, i to pod istim uvjetima koje ta država članica EU-a ili predmetna pridružena država propisuje za svoje državljane.

5. Posebne odredbe o slobodnom kretanju usluga sadržane su u prilogima od IX. do XI. svakom protokolu pridružene države te u Okvirnom protokolu 3.

ČLANAK 25.

Nediskriminacija

Do ukidanja ograničenja slobodnog kretanja usluga između pridruženih stranaka, pridružene stranke ta ograničenja primjenjuju na sve osobe koje pružaju usluge u smislu članka 24. stavka 2. Okvirnog sporazuma, bez razlike s obzirom na njihovo državljanstvo ili boravište.

ČLANAK 26.

Posebne odredbe

1. Slobodno kretanje usluga u području prijevoza uređeno je odredbama poglavlja 6. dijela II.
2. Na pitanja uređena ovim poglavljem primjenjuju se članci 16., 18., 19. i 20. Okvirnog sporazuma.

POGLAVLJE 5.

SLOBODNO KRETANJE KAPITALA

ČLANAK 27.

Kretanje kapitala

1. U okviru odredaba ovog Sporazuma zabranjuju se ograničenja kretanja kapitala između pridruženih stranaka.
2. U okviru odredaba ovog Sporazuma zabranjuju se ograničenja u platnom prometu između pridruženih stranaka.
3. Prilogom XII. svakom protokolu pridružene države utvrđene su posebne odredbe o slobodnom kretanju kapitala te platnom prometu.

ČLANAK 28.

Mjere u skladu sa slobodnim kretanjem kapitala

1. Člankom 27. Okvirnog sporazuma ne dovode se u pitanje prava država članica EU-a i pridruženih država:
 - (a) da primjenjuju odgovarajuće odredbe svojeg poreznog prava kojima se pravi razlika između poreznih obveznika koji nisu u istom položaju u pogledu mjesta boravišta ili mjesta ulaganja njihova kapitala;

- (b) da poduzimaju sve nužne mjere za sprečavanje povrede nacionalnih zakona i drugih propisa, osobito u području oporezivanja i bonitetnog nadzora financijskih institucija, odnosno da utvrđuju postupke za prijavu kretanja kapitala radi pribavljanja administrativnih ili statističkih podataka ili da poduzimaju mjere opravdane razlozima javnog poretka ili javne sigurnosti.
2. Odredbe ovog poglavlja ne dovode u pitanje primjenjivost ograničenja slobode poslovnog nastana koja su u skladu s ovim Sporazumom.
3. Mjere i postupci iz stavaka 1. i 2. ne smiju biti sredstvo proizvoljne diskriminacije ili prikrivenog ograničenja slobodnog kretanja kapitala i platnog prometa.

ČLANAK 29.

Zaštitne mjere u slučaju poteškoća s platnom bilancom

Ako država članica EU-a čija valuta nije euro, ili pridružena država, naiđe na poteškoće ili joj ozbiljno prijete poteškoće u odnosu na njezinu platnu bilancu zbog opće neravnoteže njezine platne bilance ili zbog vrste valute koja joj je na raspolaganju, a osobito ako takve poteškoće mogu ugroziti funkcioniranje ovog Sporazuma, država članica EU-a ili predmetna pridružena država može poduzeti zaštitne mjere.

ČLANAK 30.

Zaštitne mjere u pogledu kretanja kapitala ili platnog prometa

U slučaju iznimnih okolnosti, ozbiljnih poteškoća ili prijetnje od takvih poteškoća u djelovanju ekonomske i monetarne unije EU-a, EU može donijeti ili zadržati, u trajanju od najdulje šest mjeseci, zaštitne mjere u pogledu kretanja kapitala ili platnog prometa, ako su takve zaštitne mjere nužno potrebne.

ČLANAK 31.

Provedba zaštitnih mjera

EU, s jedne strane, i svaka pridružena država, s druge strane, primjenjuju svoje interne postupke za provedbu članka 29. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 32.

Uloga zajedničkog odbora u slučaju zaštitnih mjera

1. O svim zaštitnim mjerama iz članka 29. Okvirnog sporazuma odmah se obavješćuje zajednički odbor osnovan člankom 76. Okvirnog sporazuma.

2. Sve zaštitne mjere iz članka 29. Okvirnog sporazuma predmet su savjetovanja i razmjene informacija u okviru zajedničkog odbora prije i nakon njihova objavljivanja.

3. U situacijama iz članka 29. Okvirnog sporazuma, dođe li do iznenadne krize u platnoj bilanci, a postupci iz stavka 2. ovog članka ne mogu se primijeniti, država članica EU-a ili predmetna pridružena država može iz opreza poduzeti potrebne zaštitne mjere. Takve zaštitne mjere uzrokuju najmanji mogući poremećaj u funkcioniranju ovog Sporazuma i nisu šireg opsega nego što je to nužno potrebno za otklanjanje iznenada nastalih poteškoća.

4. Ako se zaštitne mjere poduzimaju u skladu sa stavkom 3., obavijest o tome daje se do dana njihova stupanja na snagu, a savjetovanja i razmjena informacija iz stavka 2. uslijedit će što je moguće prije nakon toga.

POGLAVLJE 6.

PRIJEVOZ

ČLANAK 33.

Područje primjene

1. Ovaj Sporazum obuhvaća kombinirani, cestovni i željeznički prijevoz, prijevoz unutarnjim plovnim putovima i pomorski prijevoz, uključujući usluge povezane s tim vrstama prijevoza.
2. Ciljevi ovog Sporazuma koji se odnose na prijevoz ostvaruju se u skladu s člancima od 34. do 37. Okvirnog sporazuma i Prilogom XIII. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 34.

Nediskriminirajuća primjena domaćih pravila

Izravni ili neizravni učinci odredaba koje se odnose na kombinirani, željeznički i cestovni prijevoz te pomorski i prijevoz unutarnjim plovnim putovima koje su na snazi u pridruženoj državi te koje nisu navedene u pravnim aktima EU-a iz Priloga XIII. svakom protokolu pridružene države ne smiju biti manje povoljni za prijevoznike druge pridružene stranke u usporedbi s domaćim prijevoznicima te pridružene stranke.

ČLANAK 35.

Državne potpore u sektoru prijevoza

Potpore za usluge prijevoza u skladu je s ovim Sporazumom ako zadovoljava potrebe koordinacije prijevoza ili ako predstavlja povrat zbog ispunjavanja određenih obveza svojstvenih konceptu javne službe.

ČLANAK 36.

Zabrana diskriminirajućih stopa ili uvjeta

1. U slučaju prijevoza unutar područja pridruženih stranaka, ne smije biti diskriminacije u obliku u kojem prijevoznici na temelju zemlje podrijetla ili odredišta dotične robe naplaćuju različite cijene i uvode različite uvjete za prijevoz iste robe istim prijevoznim pravcima.
2. Zajednički odbor na vlastitu inicijativu ili na zahtjev pridružene stranke ispituje sve slučajeve diskriminacije obuhvaćene područjem primjene ovog članka i donosi potrebne odluke na temelju svojih unutarnjih pravila.

ČLANAK 37.

Pristojbe za prijelaz granica

Pristojbe ili davanja za prijelaz granica koje prijevoznik dodatno zaračunava uz cijene prijevoza ne smiju premašiti razumnu razinu preko stvarnih troškova koji su time nastali. Pridružene stranke nastoje postupno sniziti te troškove.

DIO III.

TRŽIŠNO NATJECANJE I DRUGA ZAJEDNIČKA PRAVILA

POGLAVLJE 1.

PRAVILA KOJA SE PRIMJENJUJU NA PODUZETNIKE

ČLANAK 38.

Sporazumi među poduzetnicima, odluke udruženja poduzetnika
i usklađeno djelovanje

1. Budući da su nespojivi s funkcioniranjem ovog Sporazuma, zabranjuju se: svi sporazumi među poduzetnicima, odluke udruženja poduzetnika i usklađeno djelovanje koji bi mogli utjecati na trgovinu među pridruženim strankama i koji imaju za cilj ili posljedicu sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje tržišnog natjecanja na području pridruženih stranaka, a osobito oni kojima se:
 - (a) neposredno ili posredno utvrđuju kupovne ili prodajne cijene ili bilo koji drugi trgovinski uvjeti;
 - (b) ograničavaju ili nadziru proizvodnja, tržišta, tehnički razvoj ili ulaganja;
 - (c) vrši podjela tržišta ili izvora nabave;

- (d) primjenjuju nejednaki uvjeti na istovrsne poslove s drugim trgovinskim partnerima, čime ih se stavlja u nepovoljan položaj u odnosu na konkurenciju;
 - (e) sklapanje ugovora uvjetuje preuzimanjem dodatnih obveza od strane drugih stranaka koje, po svojoj naravi ili prema običajima u trgovini, nisu ni u kakvoj vezi s predmetom tih ugovora.
2. Svi sporazumi ili odluke zabranjeni na temelju ovog članka ništavi su.
3. Odredbe stavka 1. mogu se, međutim, proglasiti neprimjenjivima u slučaju:
- svakog sporazuma ili vrste sporazuma među poduzetnicima,
 - svake odluke ili vrste odluka udruženja poduzetnika, ili
 - svakog usklađenog djelovanja ili vrste usklađenog djelovanja,

koji doprinose poboljšanju proizvodnje ili distribucije robe ili promicanju tehničkog ili gospodarskog napretka, istodobno potrošačima omogućuju pravedan udio u koristi koja iz njih proizlazi te koji:

- (a) tim poduzetnicima ne nameću ograničenja koja nisu nužna za ostvarenje ovih ciljeva;
- (b) tim poduzetnicima ne omogućuju isključivanje konkurencije s tržišta s obzirom na znatan dio dotičnih proizvoda.

ČLANAK 39.

Zloupotaba vladajućeg položaja

Svaka zloupotaba vladajućeg položaja od strane jednog poduzetnika ili više njih na području pridruženih stranaka ili njegovu znatnom dijelu zabranjena je kao nespojiva s funkcioniranjem ovog Sporazuma u mjeri u kojoj bi mogla utjecati na trgovinu između pridruženih stranaka.

Takva se zloupotaba može osobito sastojati od:

- (a) neposrednog ili posrednog nametanja nepravednih kupovnih ili prodajnih cijena ili drugih nepravednih trgovinskih uvjeta;
- (b) ograničenja proizvodnje, tržišta ili tehničkog razvoja na štetu potrošača;
- (c) primjene nejednakih uvjeta na istovrsne poslove s ostalim trgovinskim strankama, čime ih se stavlja u nepovoljan položaj u odnosu na konkurenciju;
- (d) uvjetovanja sklapanja ugovora preuzimanjem dodatnih obveza od strane drugih stranaka koje, po svojoj naravi ili prema trgovačkoj praksi, nisu ni u kakvoj vezi s predmetom takvih ugovora.

ČLANAK 40.

Nadležnost Europske komisije

Ako su vjerojatne posljedice za trgovinu među državama članicama EU-a, za primjenu ovog poglavlja nadležna je samo Europska komisija.

ČLANAK 41.

Kriteriji za ocjenjivanje zabranjenih praksi

Svaka praksa zabranjena člancima 38. i 39. Okvirnog sporazuma ocjenjuje se u skladu s kriterijima koji proizlaze iz primjene članka 101. i 102. UFEU-a kao i svakog sekundarnog prava koje je na snazi u EU-u. Relevantne odredbe utvrđene su u Prilogu XIV. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 42.

Javna poduzeća i poduzeća s posebnim ili isključivim pravima ili ona kojima je povjereno obavljanje usluga od općeg gospodarskog interesa

1. U slučaju javnih poduzeća i poduzeća kojima države članice EU-a ili pridružene države dodjeljuju posebna ili isključiva prava, države članice EU-a ili pridružene države ne smiju ni donositi niti ostaviti na snazi mjere koje su u suprotnosti s pravilima navedenima u ovom Sporazumu, posebno pravilima predviđenima u ovom poglavlju.

2. Poduzeća kojima je povjereno obavljanje usluga od općega gospodarskog interesa ili koja su po svojoj naravi monopol koji ostvaruje prihod, podliježu ovom Sporazumu, osobito njegovim pravilima o tržišnom natjecanju, i to u mjeri u kojoj primjena takvih pravila ne sprečava, *de iure* ili *de facto*, obavljanje posebnih zadaća koje su povjerene takvim poduzećima. Na razvoj trgovine ne smije se utjecati u mjeri u kojoj bi to bilo suprotno interesima pridruženih stranaka.

ČLANAK 43.

Proizvodnja i trgovina poljoprivrednim proizvodima

Ovo se poglavlje primjenjuje na proizvodnju i trgovinu poljoprivrednim proizvodima u okviru ograničenja utvrđenih aktima donesenima u skladu s člankom 42. UFEU-a za primjenu članaka 101. i 102. UFEU-a na proizvodnju i trgovinu poljoprivrednim proizvodima.

POGLAVLJE 2.

DRŽAVNE POTPORE

ČLANAK 44.

Opće odredbe

1. Osim ako je drukčije predviđeno ovim Sporazumom, svaka potpora koju dodijele države članice EU-a, pridružene države ili koja se dodijeli iz državnih sredstava u bilo kojem obliku, a koja narušava ili prijete da će narušiti tržišno natjecanje stavljanjem određenih poduzetnika ili proizvodnje određene robe u povoljniji položaj nespojiva je s funkcioniranjem ovog Sporazuma u mjeri u kojoj utječe na trgovinu među pridruženim strankama.
2. Sljedeće se vrste potpora smatraju spojivima s funkcioniranjem ovog Sporazuma:
 - (a) potpore socijalnog karaktera koje se dodjeljuju pojedinim potrošačima ako se to čini bez diskriminacije u odnosu na podrijetlo predmetnih proizvoda;
 - (b) potpore za otklanjanje štete nastale zbog prirodnih nepogoda ili izvanrednih događaja.
3. Sljedeće se vrste potpora mogu smatrati spojivima s funkcioniranjem ovog Sporazuma:
 - (a) potpore za promicanje gospodarskog razvoja područja na kojima je životni standard neuobičajeno nizak ili na kojima postoji velika podzaposlenost;

- (b) potpore za promicanje provedbe važnog projekta od zajedničkog europskog interesa ili za otklanjanje ozbiljnih poremećaja u gospodarstvu države članice EU-a ili pridružene države;
- (c) potpore za olakšavanje razvoja određenih gospodarskih djelatnosti ili određenih gospodarskih područja ako takve potpore ne utječu negativno na trgovinske uvjete između pridruženih stranaka u mjeri u kojoj bi to bilo protivno interesu bilo koje od njih;
- (d) potpore za promicanje kulture i očuvanje baštine, što uključuje očuvanje prirodnih ili kulturnih vrijednosti, ako takve potpore ne utječu negativno na trgovinske uvjete između pridruženih stranaka u mjeri u kojoj bi to bilo protivno interesu bilo koje od njih.

ČLANAK 45.

Transparentnost

Pridružene stranke jamče transparentnost u pogledu državnih potpora u području primjene ovog Sporazuma. U tu svrhu svaka pridružena stranka jamči objavu sljedećih informacija o dodjeli svake pojedinačne potpore iznad iznosa utvrđenog u pravnim aktima EU-a:

- (a) cjeloviti tekst pojedinačnih programa potpora ili odluka o dodjeli potpore i provedbenih pravila;
- (b) nadležno tijelo koje dodjeljuje potporu;
- (c) identitet pojedinačnih korisnika;

- (d) oblik i iznos potpore dodijeljene svakom korisniku;
- (e) datum dodjele, vrstu poduzetnika;
- (f) regiju u kojoj se korisnik nalazi; i
- (g) glavni gospodarski sektor djelatnosti korisnika.

Europska komisija može utvrditi pojedinosti o obvezama objavljivanja predviđenima ovim člankom.

ČLANAK 46.

Nadzor državnih potpora od strane Europske komisije

1. Europska komisija se pravodobno obavješćuje o svim planovima pridruženih država za dodjelu ili izmjenu potpora kako bi se o njima mogla očitovati. Ako smatra da projekt nije spojiv s unutarnjim tržištem, bez odgode pokreće postupak predviđen stavkom 3. Predmetna pridružena država ne primjenjuje predložene mjere sve dok se taj postupak ne okonča konačnom odlukom.

2. Europska komisija u suradnji s pridruženim državama kontinuirano preispituje sve sustave dodjele potpora koji postoje u tim pridruženim državama. Komisija tim pridruženim državama predlaže sve odgovarajuće mjere potrebne za progresivan razvoj ili funkcioniranje unutarnjeg tržišta. Pridružene države u roku od godinu dana od stupanja na snagu ovog Sporazuma sastavljaju sveobuhvatan popis programa potpora uspostavljenih prije stupanja na snagu ovog Sporazuma, a u roku od dvije godine od njegova stupanja na snagu prilagođavaju takve programe potpore kriterijima iz članka 44. Okvirnog sporazuma.
3. Ako Europska komisija ustanovi, nakon što je pozvala predmetne stranke da podnesu svoje primjedbe, da potpora koju je dodijelila pridružena država ili potpora dodijeljena iz sredstava pridružene države nije spojiva s unutarnjim tržištem ili da se takva potpora koristi na način suprotan pravilima, ona donosi odluku prema kojoj pridružena država mora ukinuti ili izmijeniti takvu potporu u roku koji odredi Europska komisija.
4. Ako pridružena država ne postupi u skladu s odlukom iz stavka 3. u zadanom roku, Europska komisija može predmet uputiti izravno Sudu EU-a.

ČLANAK 47.

Tumačenje i primjena pravila o državnim potporama

1. Odstupajući od članka 81. Okvirnog sporazuma, pridružene stranke obvezuju se primjenjivati i tumačiti članke 44., 45. i 46. Okvirnog sporazuma u skladu s kriterijima za primjenu pravila utvrđenih u člancima 93., 106., 107. i 108. UFEU-a te svim sekundarnim pravom koje je na snazi u EU-u.

2. U Prilogu XV. svakom protokolu pridružene države utvrđuje se odredbe iz stavka 1. ovog članka.
3. Ne dovodeći u pitanje stavak 1., zajednički odbor može donijeti odluke o izmjeni Priloga XV. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 48.

Proizvodnja i trgovina poljoprivrednim proizvodima

Pravila o državnim potporama ne primjenjuju se na proizvodnju i trgovinu poljoprivrednim proizvodima navedenima u Prilogu I. UFEU-u.

POGLAVLJE 3.

OSTALA ZAJEDNIČKA PRAVILA

ČLANAK 49.

Nabava i prava intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva

1. U Prilogu XVI. svakom protokolu pridružene države utvrđene su posebne odredbe i aranžmani primjenjivi na nabavu. Osim ako je predviđeno drukčije, takve se posebne odredbe i aranžmani primjenjuju na svu robu i usluge navedene u tom prilogu.
2. U Prilogu XVII. svakom protokolu pridružene države utvrđene su posebne odredbe i aranžmani primjenjivi na prava intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva. Osim ako je predviđeno drukčije, takve se posebne odredbe i aranžmani primjenjuju na svu robu i usluge.

DIO IV.

HORIZONTALNE ODREDBE KOJE SE ODNOSU NA ČETIRI SLOBODE

POGLAVLJE 1.

SOCIJALNA POLITIKA

ČLANAK 50.

Poboljšanje radnih uvjeta

Pridružene stranke usuglasile su se o potrebi promicanja boljih radnih uvjeta i boljeg životnog standarda radnika.

ČLANAK 51.

Zdravlje i sigurnost radnika

1. Pridružene stranke posebnu pozornost posvećuju poticanju poboljšanja zdravlja i sigurnosti radnika, osobito u radnoj okolini. Kako bi se olakšalo ostvarivanje tog cilja, postupno će se primjenjivati minimalni zahtjevi, imajući u vidu uvjete i tehnička pravila koji se primjenjuju u svakoj od pridruženih stranaka. Ti minimalni zahtjevi ne sprečavaju nijednu pridruženu stranku da zadrži ili uvede strože mjere za zaštitu uvjeta rada sukladne ovom Sporazumu.

2. U Prilogu XVIII. svakom protokolu pridružene države sadržane su odredbe kojima su utvrđeni minimalni zahtjevi iz stavka 1. ovog članka.

ČLANAK 52.

Radno pravo

U području radnog prava pridružene stranke uvode mjere potrebne za dobro funkcioniranje ovog Sporazuma. Takve su mjere utvrđene u Prilogu XVIII. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 53.

Jednake plaće žena i muškaraca za jednak rad

1. Svaka pridružena stranka osigurava i primjenjuje načelo da žene i muškarci trebaju primati jednaku plaću za jednaki rad.

Za potrebe ovog članka, „plaća” znači redovita osnovna ili minimalna nadnica ili plaća te svako drugo primanje u gotovini ili u naravi koju radnici neposredno ili posredno primaju od poslodavca u vezi sa svojim zaposlenjem.

Jednakost plaće bez diskriminacije na temelju spola znači:

(a) da se plaća za jednak rad koji se plaća po učinku obračunava na temelju jednake mjerne jedinice;

(b) da je plaća za rad koji se plaća po vremenskoj jedinici jednaka za jednak posao.

2. U Prilogu XVIII. svakom protokolu pridružene države utvrđene su posebne odredbe za provedbu stavka 1. ovog članka.

ČLANAK 54.

Jednako postupanje prema ženama i muškarcima

Pridružene stranke promiču poštovanje načela jednakog postupanja prema ženama i muškarcima provedbom odredaba navedenih u Prilogu XVIII. svakom protokolu pridružene države.

ČLANAK 55.

Socijalni dijalog

Pridružene stranke nastoje promicati dijalog između uprave i radnika, među ostalim na europskoj razini.

POGLAVLJE 2.

ZAŠTITA POTROŠAČA

ČLANAK 56.

Zaštita potrošača

U Prilogu XIX. svakom protokolu pridružene države utvrđene su odredbe o zaštiti potrošača.

POGLAVLJE 3.

OKOLIŠ I KLIMA

ČLANAK 57.

Ciljevi koji se odnose na okoliš i klimu

1. Djelovanje pridruženih stranaka u odnosu na okoliš i klimu ima sljedeće ciljeve:
 - (a) očuvati, zaštititi i poboljšati kvalitetu okoliša;
 - (b) doprinijeti zaštiti zdravlja ljudi;
 - (c) osigurati razborito i racionalno korištenje prirodnih bogatstava; i
 - (d) promicati mjere za borbu protiv klimatskih promjena.

2. Djelovanje pridruženih stranaka u odnosu na okoliš i klimu temelji se na načelu preventivnog djelovanja, načelu da se šteta nanescena okolišu popravlja ponajprije na njezinu izvoru i načelu da onečišćivač plaća. Zahtjevi zaštite okoliša i djelovanje u području klime sastavni su dio drugih politika pridruženih stranaka.

ČLANAK 58.

Zaštitne mjere

U Prilogu XX. svakom protokolu pridružene države utvrđene su posebne odredbe o zaštitnim mjerama koje se primjenjuju na temelju članka 57. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 59.

Strože nacionalne mjere

Zaštitne mjere iz članka 58. Okvirnog sporazuma ne sprečavaju pridruženu stranku da zadrži ili uvede strože zaštitne mjere koje su u skladu s ovim Sporazumom.

POGLAVLJE 4.

STATISTIKA

ČLANAK 60.

Suradnja u području statistike

1. Pridružene stranke osiguravaju izradu i diseminaciju dosljednih i usporedivih statističkih podataka za opisivanje i praćenje svih relevantnih gospodarskih, socijalnih i okolišnih aspekata pridruženih država.
2. Za potrebe stavka 1. pridružene stranke razvijaju i primjenjuju usklađene metode, definicije i klasifikacije, kao i zajedničke programe i postupke za organizaciju statističke obrade na odgovarajućim upravnim razinama i poštujući potrebu statističke povjerljivosti.
3. U Prilogu XXI. svakom protokolu pridružene države utvrđene su posebne odredbe o statistici.
4. U Okvirnom protokolu 5. utvrđene su posebne odredbe o organizaciji suradnje u području statistike.

POGLAVLJE 5.

PRAVO TRGOVAČKIH DRUŠTAVA

ČLANAK 61.

Pravo trgovačkih društava

U Prilogu XXII. svakom protokolu pridružene države utvrđene su posebne odredbe o pravu trgovačkih društava.

DIO V.

SURADNJA

ČLANAK 62.

Suradnja u borbi protiv prijevара

1. Pridružene stranke obvezuju se učinkovito boriti protiv prijevара, korupcije, krijumčarenja i svih drugih nezakonitih radnji kojima se šteti financijskim interesima EU-a.

U tu svrhu nadležna tijela pridruženih država, s jedne strane, te Europska komisija, Europski ured za borbu protiv prijevара (OLAF) i Ured europskog javnog tužitelja (EPPO), s druge strane, blisko surađuju, redovito se međusobno savjetuju i međusobno pomažu u okviru svojih ovlasti. Nadležna tijela pridruženih država i OLAF mogu sklapati administrativne dogovore o svojoj suradnji.

Ti administrativni dogovori po mogućnosti sklapaju se prije nego što pridružena država ispuni uvjete za primanje sredstava EU-a za svoje sudjelovanje u programima koji se financiraju sredstvima EU-a.

Pridružene države surađuju s EU-om u borbi protiv prijevара i obvezuju se da će svoje politike i zakonodavstvo postupno uskladiti s odredbama EU-a o borbi protiv prijevара, iako to nisu dužne učiniti. Te su odredbe EU-a o borbi protiv prijevара navedene u protokolima pridruženih država.

2. Pridružene stranke mogu razmjenjivati dokaze, analize ili druge vrste informacija, uključujući osobne podatke, u svrhu sprečavanja, otkrivanja, istrage, kaznenog progona te administrativnog i kaznenopravnog kažnjavanja za prijevare, korupciju, krijumčarenje i sve druge nezakonite radnje koje štete njihovim financijskim interesima.

Informacije i dokazi koji se u bilo kojem obliku dostave ili prime na temelju ovog članka, podliježu obvezi čuvanja profesionalne tajne i uživaju zaštitu koja se za usporedive informacije, uključujući osobne podatke, dodjeljuje domaćim pravom pridružene stranke koja ih prima i odgovarajućim odredbama koje se primjenjuju na institucije EU-a.

Osobito, takve informacije i dokazi priopćavaju se samo osobama u institucijama EU-a ili tijelima pridruženih država koje moraju znati te informacije i dokaze zbog svojih funkcija te ih institucije EU-a ili tijela pridruženih država ne smiju koristiti u svrhe koje nisu obuhvaćene područjem primjene ovog članka.

3. OLAF može provoditi provjere i inspekcije na terenu kod gospodarskih subjekata na državnom području predmetne pridružene države ako ta pridružena država prima sredstva EU-a u okviru programa financiranih sredstvima EU-a, ako je Europska komisija OLAF-u povjerala zadaće izvršenja proračuna u okviru tih programa ili ako se prijevare aktivnosti u pridruženoj državi provode na štetu carina EU-a ili drugih vlastitih sredstava utvrđenih odlukom zajedničkog odbora. Nadležna tijela predmetne pridružene države u tom pogledu pomažu OLAF-u u okviru bliske suradnje iz stavka 1.

OLAF može, u okviru svojih ovlasti i na temelju propisno obrazloženog zahtjeva nadležnim tijelima pridružene države, provoditi provjere i inspekcije na terenu kod gospodarskih subjekata na državnom području te pridružene države u slučajevima koji nisu predviđeni u prvom podstavku ovog stavka, pod uvjetom da se nadležno tijelo pridružene države ne protivi tom propisno obrazloženom zahtjevu.

ČLANAK 63.

Suradnja u drugim pitanjima

1. Pridružene stranke priznaju i obvezuju se provoditi načela dobrog upravljanja u poreznim pitanjima, uključujući postojeće međunarodne standarde o transparentnosti i razmjeni informacija, pravednom oporezivanju i minimalnim standardima protiv erozije porezne osnovice i premještanja dobiti. Pridružene stranke promiču dobro upravljanje u poreznim stvarima, poboljšavaju međunarodnu suradnju u području oporezivanja i olakšavaju naplatu poreznih prihoda.
2. Pridružene stranke obvezuju se u roku od četiri godine od stupanja na snagu ovog Sporazuma izmijeniti protokol pridružene države kako bi se uključile odredbe o uzajamnoj pomoći pri naplati svih poreznih potraživanja.

DIO VI.

SURADNJA IZVAN ČETIRIJU SLOBODA

ČLANAK 64.

Područja suradnje

Pridružene stranke mogu ojačati ili proširiti svoju suradnju u okviru aktivnosti EU-a u područjima:

- istraživanja i tehnološkog razvoja,
- informacijskih usluga,
- okoliša,
- djelovanja u području klime,
- obrazovanja, osposobljavanja i mladih,
- socijalne politike,
- zaštite potrošača,

- malih i srednjih poduzeća,
- turizma,
- audiovizualne politike,
- civilne zaštite,
- pravosudne suradnje u građanskim stvarima,
- kulture
- komunikacije,
- transeuropskih mreža,
- regionalne politike i
- javnog zdravlja,

u mjeri u kojoj takva pitanja nisu uređena drugim dijelovima ovog Sporazuma.

ČLANAK 65.

Dijalog i savjetovanje

1. Pridružene stranke mogu ojačati međusobni dijalog svim prikladnim sredstvima, osobito postupcima predviđenima u dijelu VII., radi prepoznavanja područja i djelovanja u kojima bliža suradnja može doprinijeti ostvarenju njihovih zajedničkih ciljeva u područjima iz članka 64. Okvirnog sporazuma.
2. Posebice, pridružene stranke mogu razmjenjivati informacije i na zahtjev jedne od njih organizirati savjetovanje u okviru zajedničkog odbora o planovima ili prijedlozima za uspostavu ili izmjenu okvirnih programa, posebnih programa, djelovanja i projekata u područjima iz članka 64. Okvirnog sporazuma.
3. Kad god se u ovom dijelu ili protokolima pridruženih država to izričito predviđa, na ovaj se dio primjenjuje dio VII. *mutatis mutandis*.

ČLANAK 66.

Oblici suradnje

Suradnja predviđena člankom 64. Okvirnog sporazuma može biti u jednom od sljedećih oblika:

- (a) sudjelovanje pridruženih država u okvirnim programima, posebnim programima, projektima ili drugim djelovanjima EU-a;

- (b) zajedničke aktivnosti u posebnim područjima, što može uključivati udruživanje ili koordinaciju aktivnosti, spajanje postojećih aktivnosti i uvođenje zajedničkih aktivnosti *ad hoc*;
- (c) formalna ili neformalna razmjena ili pružanje informacija;
- (d) zajednički trud u poticanju određenih aktivnosti na cijelom području pridruženih stranaka;
- (e) paralelno zakonodavstvo istovjetnog ili sličnog sadržaja, kad je to prikladno;
- (f) kad je to u zajedničkom interesu, koordinacija napora ili aktivnosti u okviru ili u kontekstu međunarodnih organizacija i suradnje s trećim zemljama.

ČLANAK 67.

Sudjelovanje pridruženih država

u okvirnim programima, posebnim programima, projektima ili drugim djelovanjima EU-a

Ako je suradnja u obliku sudjelovanja pridruženih država u okvirnim programima, posebnim programima, projektima ili drugim djelovanjima EU-a, primjenjuju se sljedeća načela:

- (a) pridružene države imaju pristup svim ili određenim dijelovima programa;
- (b) status pridruženih država u odborima koji pomažu Europskoj komisiji u upravljanju ili razvoju aktivnosti EU-a kojoj pridružene države na temelju svojeg sudjelovanja mogu financijski doprinijeti u potpunosti odražava takav doprinos;

- (c) odluke EU-a koje se ne odnose na opći proračun EU-a, a koje izravno ili neizravno utječu na okvirni program, posebni program, projekt ili drugo djelovanje u kojima pridružene države sudjeluju u skladu s odlukom na temelju ovog Sporazuma, podliježu odredbama članka 65. stavka 3. Okvirnog sporazuma; zajednički odbor može u skladu s člankom 72. Okvirnog sporazuma revidirati uvjete stalnog sudjelovanja u predmetnoj aktivnosti;
- (d) na razini projekta, institucije, poduzeća, organizacije i državljani pridruženih država imaju ista prava i obveze u programu EU-a ili drugom predmetnom djelovanju kao što su prava i obveze koji se primjenjuju na partnerske institucije, poduzeća, organizacije i državljane država članica EU-a; na temelju predmetne aktivnosti, isto se primjenjuje *mutatis mutandis* na sudionike razmjenjena između država članica EU-a i pridruženih država;
- (e) pridružene države, njihove institucije, poduzeća, organizacije i državljani imaju ista prava i obveze u pogledu diseminacije, ocjene i korištenja rezultata kao što su prava i obveze koji se primjenjuju na države članice EU-a, njihove institucije, poduzeća, organizacije i državljane;
- (f) pridružene stranke obvezuju se da će u mjeri u kojoj je to potrebno olakšati kretanje sudionika programa i drugih djelovanja, svaka u skladu sa svojim vlastitim pravilima i propisima.

ČLANAK 68.

Financijsko sudjelovanje pridruženih država

1. Kad suradnja predviđena ovim dijelom uključuje financijsko sudjelovanje pridruženih država, to će financijsko sudjelovanje biti u jednom od sljedećih oblika:

(a) Doprinos pridruženih država koji proizlazi iz njihova sudjelovanja u aktivnostima EU-a obračunava se proporcionalno:

- odobrenim sredstvima za preuzimanje obveza i
- odobrenim sredstvima za plaćanja,

koja se svake godine za EU unose u njegov opći proračun za svaku proračunsku liniju koja odgovara predmetnim aktivnostima.

Faktor proporcionalnosti koji određuje doprinos pridruženih država zbroj je omjera između bruto domaćeg proizvoda u tržišnim cijenama svake od pridruženih država, s jedne strane, i zbroja bruto domaćeg proizvoda u tržišnim cijenama država članica EU-a i predmetne pridružene države, s druge strane. Faktor proporcionalnosti obračunava se za svaku proračunsku godinu na temelju najnovijih statističkih podataka.

Iznos doprinosa pridruženih država, za odobrena sredstva za preuzimanje obveza i za odobrena sredstva za plaćanja, dodaje se iznosima koji su uneseni za EU u njegov opći proračun za svaku proračunsku liniju koja odgovara predmetnim aktivnostima.

Doprinosi koje pridružene države trebaju platiti svake godine određuju se na temelju odobrenih sredstava za plaćanja.

Obveze koje je EU preuzeo prije početka sudjelovanja pridruženih država u predmetnim aktivnostima na temelju ovog Sporazuma – ni plaćanja koja iz tog proizlaze – ne dovode do doprinosa pridruženih država;

- (b) financijski doprinos pridruženih država koji proizlazi iz njihova sudjelovanja u određenim projektima ili drugim aktivnostima temelji se na načelu da svaka pridružena država snosi vlastite troškove i daje odgovarajući doprinos općim troškovima EU-a koji određuje zajednički odbor;
- (c) zajednički odbor donosi potrebne odluke o doprinosu pridruženih država troškovima predmetne aktivnosti.

2. Detaljne odredbe za provedbu ovog članka utvrđuju se u protokolu pridružene države o modalitetima za provedbu članka 68. Okvirnog sporazuma iz članka 72. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 69.

Razmjena informacija među javnim tijelima

Ako suradnja ima oblik razmjene informacija među javnim tijelima, pridružene države imaju ista prava primanja i obveze pružanja informacija kao i države članice EU-a, na koje se primjenjuju zahtjevi povjerljivosti koje određuje zajednički odbor.

ČLANAK 70.

Suradnja u posebnim područjima

Dogovori o suradnji u posebnim područjima utvrđeni su u protokolima pridruženih država.

ČLANAK 71.

Postojeća suradnja

Osim ako je protokolom pridružene države predviđeno drukčije, suradnja koja je na dan stupanja na snagu ovog Sporazuma već uspostavljena između pridruženih stranaka u područjima iz članka 64. Okvirnog sporazuma nakon toga se uređuje odgovarajućim odredbama ovog dijela i protokola pridružene države.

ČLANAK 72.

Uloga zajedničkih odbora

U skladu s dijelom VI. zajednički odbori donose sve odluke potrebne za provedbu članaka od 64. do 71. Okvirnog sporazuma i mjera koje iz njih proizlaze a koje među ostalim mogu uključivati izradu, dopunu ili izmjenu odredaba protokola pridružene države o modalitetima provedbe članka 68. Okvirnog sporazuma te donošenje prijelaznih aranžmana potrebnih za provedbu članka 71. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 73.

Nova područja suradnje

Pridružene stranke poduzimaju potrebne korake za razvijanje, jačanje i širenje suradnje u okviru aktivnosti EU-a u područjima koja nisu navedena u članku 64. Okvirnog sporazuma ako smatraju da bi takva suradnja mogla doprinijeti ostvarenju ciljeva ovog Sporazuma ili na drugi način biti od zajedničkog interesa. Takvi koraci mogu uključivati izmjenu članka 64. Okvirnog sporazuma dodavanjem novih područja uz područja koja su u njemu navedena.

ČLANAK 74.

Nacionalne mjere

Ne dovodeći u pitanje druge dijelove ovog Sporazuma, ovaj dio ne isključuje mogućnost da bilo koja pridružena stranka samostalno pripremi, donese ili provodi mjere.

DIO VII.

INSTITUCIONALNE ODREDBE

POGLAVLJE 1.

INSTITUCIJE ZA PRIDRUŽIVANJE

ČLANAK 75.

Odbor za pridruživanje

1. Osniva se Odbor za pridruživanje. Sastoji se od predstavnika ugovornih stranaka. Ovlašten je za ispitivanje svih općih pitanja obuhvaćenih ovim Sporazumom koja se mogu pojaviti u odnosu između stranke EU-a i pridruženih država.
2. Odborom za pridruživanje naizmjenice predsjedaju predstavnik stranke EU-a, predstavnik Andore i predstavnik San Marina.
3. Odbor za pridruživanje donosi svoj poslovnik međusobnim dogovorom ugovornih stranaka.
4. Kako bi ispunio svoje funkcije, Odbor za pridruživanje sastaje se dinamikom koju utvrdi svojim poslovníkom, a najmanje jedanput svake dvije godine. U skladu sa svojim poslovníkom sastaje se i na inicijativu jedne od ugovornih stranaka.

ČLANAK 76.

Zajednički odbori

1. Osnivaju se dva zajednička odbora koji se sastoje od:
 - (a) predstavnika stranke EU-a i Andore („Zajednički odbor EU-a i Andore”); i
 - (b) predstavnika stranke EU-a i San Marina („Zajednički odbor EU-a i San Marina”).

Za potrebe Okvirnog sporazuma svako upućivanje na zajednički odbor smatra se upućivanjem na svaki od zajedničkih odbora navedenih u točkama (a) i (b).

2. Zajednički odbori osiguravaju učinkovitu provedbu i pravilnu primjenu ovog Sporazuma.
3. Pridružene stranke u okviru odgovarajućih zajedničkih odbora razmjenjuju mišljenja i informacije o pitanjima obuhvaćenima ovim Sporazumom. Posebice, u okviru odgovarajućih zajedničkih odbora savjetuju se o svim pitanjima obuhvaćenima ovim Sporazumom koja uzrokuju poteškoće u primjeni ili tumačenju i na koja uputi jedna od pridruženih stranaka.
4. Kako bi se ostvarili ciljevi ovog Sporazuma i provela suradnje u područjima od zajedničkog interesa, a da se pritom osigura učinkovito funkcioniranje unutarnjeg tržišta EU-a kako je prošireno na pridružene države u skladu s odredbama i uvjetima ovog Sporazuma, osobito uključujući protokole pridruženih država, odgovarajući zajednički odbori sve odluke donose kako je predviđeno ovim Sporazumom.

5. Odgovarajući zajednički odbori odlukom donose svoje poslovničke, koji sadržajno moraju biti jednaki.
6. Pridružene stranke naizmjenice predsjedaju odgovarajućim zajedničkim odborima. Poslove tajništva za zajedničke odbore obavlja EU.
7. Kako bi mogli obavljati svoje zadaće, odgovarajući zajednički odbori redovito se sastaju najmanje jedanput godišnje, u vremenskim razmacima koje treba utvrditi svojim poslovnikom. Sastaju se i na inicijativu svojeg predsjednika ili na zahtjev pridružene stranke. Predmetni zajednički odbor sastaje se najkasnije dva mjeseca od zahtjeva pridružene stranke.
8. Odgovarajući zajednički odbori mogu odlučivati o osnivanju pododbora ili radnih skupina koje će im pomagati u izvršavanju njihovih zadaća. Odgovarajući zajednički odbori svojim poslovnikom utvrđuju metodologiju, sastav i način rada tih pododbora i radnih skupina. Zadaće takvih pododbora i radnih skupina utvrđuju u svakom pojedinom slučaju odgovarajući zajednički odbori.

ČLANAK 77.

Donošenje odluka u zajedničkim odborima

1. Zajednički odbor donosi odluke na temelju dogovora pridruženih stranaka. Na zahtjev jedne od pridruženih stranaka, zajednički odbor organizira razmjenu mišljenja.

2. Izmjene protokola pridružene države donose se odlukom zajedničkog odbora, osim ako je u odgovarajućem protokolu pridružene države predviđeno drukčije.
3. Prilozi protokolu pridružene države mijenjaju se odlukom zajedničkog odbora u skladu s člankom 81. Okvirnog sporazuma.
4. Kad god je to izvedivo i primjereno, zajednički odbori donose odluke o izmjeni priloga protokolima pridruženih država usporedno i na temelju koordiniranih prijedloga. Odluke koje donese zajednički odbor prosljeđuju se i pridruženoj državi koja nije članica tog zajedničkog odbora.
5. Zajednički odbor može donositi odluke u pisanom postupku, osim ako pridružena stranka zatraži da se odluka donese na sastanku zajedničkog odbora.
6. Odluke zajedničkog odbora obvezujuće su za pridružene stranke, koje poduzimaju potrebne korake kako bi te odluke stupile na snagu u njihovu pravnom poretku i učinkovito se primjenjivale.

ČLANAK 78.

Parlamentarna suradnja

1. Osniva se Parlamentarni odbor za pridruživanje. To je forum u okviru kojeg se članovi Europskog parlamenta i članovi parlamenata pridruženih država sastaju i razmjenjuju mišljenja te dijalozima i raspravama doprinose boljem razumijevanju između EU-a i pridruženih država u područjima obuhvaćenima ovim Sporazumom.
2. Parlamentarni odbor za pridruživanje sastoji se od članova Europskog parlamenta, s jedne strane, i zastupnika parlamenata pridruženih država, s druge strane. Ukupan broj članova Parlamentarnog odbora za pridruživanje utvrđuje se statutom Parlamentarnog odbora za pridruživanje iz Okvirnog protoka 7.
3. Parlamentarni odbor za pridruživanje sastaje se naizmjenice u EU-u i u jednoj od pridruženih država u vremenskim razmacima koje sam odredi, u skladu sa statutom Parlamentarnog odbora za pridruživanje.
4. Parlamentarni odbor za pridruživanje donosi svoj poslovnik u skladu sa statutom Parlamentarnog odbora za pridruživanje.
5. Parlamentarnim odborom za pridruživanje naizmjenice predsjedaju predstavnik Europskog parlamenta i predstavnik jednog od parlamenata pridruženih država, u skladu sa statutom Parlamentarnog odbora za pridruživanje i njegovim poslovníkom.

ČLANAK 79.

Suradnja gospodarskih i socijalnih partnera

1. Osniva se Savjetodavni odbor za pridruživanje za gospodarske i socijalne partnere. Taj je odbor posvećen promicanju dijaloga i suradnje među različitim organizacijama civilnog društva EU-a i pridruženih država, koje se bave gospodarskim i socijalnim pitanjima. Taj dijalog i suradnja obuhvaćaju sve gospodarske i socijalne aspekte odnosa uspostavljenih ovim Sporazumom.
2. Savjetodavni odbor za pridruživanje za gospodarske i socijalne partnere sastoji se od članova Europskog gospodarskog i socijalnog odbora (EGSO), s jedne strane, i gospodarskih i socijalnih partnera koje odrede pridružene države, s druge strane.
3. Savjetodavni odbor za pridruživanje za gospodarske i socijalne partnere donosi svoj poslovnik.
4. Savjetodavnim odborom za pridruživanje za gospodarske i socijalne partnere naizmjenice predsjedaju predstavnik EGSO-a i predstavnici gospodarskih i socijalnih partnera koje odrede pridružene države, u skladu s njegovim poslovnikom.

POGLAVLJE 2.

SAVJETOVANJE O POSTUPKU DONOŠENJA ODLUKA EU-a

ČLANAK 80.

Sastavljanje pravnog akta EU-a

1. Čim Europska komisija sastavi pravni akt EU-a iz područja obuhvaćenog ovim Sporazumom Europska komisija o tome obavješćuje pridružene države i neformalno se savjetuje s njihovim stručnjacima na isti način i u istom vremenskom okviru u kojem se ona pri sastavljanju svojih prijedloga savjetuje sa stručnjacima iz država članica EU-a.
2. Pri podnošenju prijedloga Vijeću Europske unije i Europskom parlamentu, Europska komisija prosljeđuje preslike tog prijedloga pridruženim državama.
3. Na zahtjev jedne od pridruženih stranaka provodi se preliminarna razmjena mišljenja u zajedničkom odboru ili bilo kojom drugom odgovarajućom metodom, koja može biti formalna ili neformalna. Pridružene stranke ponovno se, na zahtjev jedne od njih, međusobno savjetuju u važnim trenucima prije donošenja predmetnog pravnog akta EU-a. Pridružene države prema potrebi obavješćuju Europsku komisiju o svojim reakcijama i mogu iznijeti svoje specifične situacije.

4. Europska komisija pri izradi delegiranih akata u smislu članka 290. UFEU-a na temelju jednog od zakonodavnih akata obuhvaćenih najmanje jednim protokolom uz ovaj Sporazum u izradu svojih prijedloga u najvećoj mjeri uključuje pridružene države.
5. Europska komisija pri izradi provedbenih akata u smislu članka 291. UFEU-a na temelju jednog od zakonodavnih akata obuhvaćenih najmanje jednim protokolom uz ovaj Sporazum u najvećoj mjeri uključuje pridružene države u izradu svojih prijedloga koji se zatim podnose odborima koji Europskoj komisiji pomažu u izvršavanju njezinih izvršnih ovlasti. Pri izradi svojih prijedloga Europska komisija se savjetuje sa stručnjacima iz pridruženih država na isti način i u istom vremenskom okviru u kojem se savjetuje sa stručnjacima iz država članica EU-a.
6. U slučajevima kad je Vijeće Europske unije sazvano u skladu s postupkom koji se primjenjuje na vrstu odbora koji u tome sudjeluje, Europska komisija prosljeđuje Vijeću Europske unije stajališta stručnjaka iz pridruženih država.
7. Stručnjaci iz pridruženih država sudjeluju u radu odbora koji nisu obuhvaćeni stavcima 4. i 5. ako je to potrebno radi pravilnog funkcioniranja ovog Sporazuma. Popisi tih odbora i, prema potrebi, drugih odbora sličnih obilježja uključuju se u protokole pridruženih država. Modaliteti tog pridruživanja utvrđeni su protokolima pridruženih država i priložima o tim pitanjima.

POGLAVLJE 3.

UJEDNAČENOST

ČLANAK 81.

Izmjena prilogâ

1. Kako bi se osigurala usklađenost s načelima iz članka 4. Okvirnog sporazuma, pridružene stranke blisko surađuju kako bi omogućile učinkovito i brzo donošenje odluka zajedničkih odbora i osigurale da se pravni akti EU-a doneseni u područjima obuhvaćenima ovim Sporazumom uključe u odgovarajuće priloge što prije nakon njihova donošenja i prosljeđivanja pridruženim državama.
2. Zajednički odbori donose odluke o izmjeni priloga kako bi, u mjeri u kojoj je to moguće, osigurali istodobnu primjenu pravnih akata EU-a, kako je navedeno u stavku 1., u EU-u i u nacionalnom zakonodavstvu kojim se oni provode u pridruženim državama. U slučaju bilo kakvih poteškoća, savjetovanje između pridruženih stranaka poboljšava se, na formalan ili neformalan način, kako bi se pronašlo obostrano prihvatljivo rješenje, uključujući mogućnost priznavanja jednakovrijednosti nacionalnog zakonodavstva. Predmetna pridružena država u pisanom obliku dostavlja EU-u sve korisne informacije kako bi se omogućila temeljita ocjena situacije.

3. Odluke zajedničkih odbora na temelju stavka 2. ovog članka donose se najkasnije po isteku razdoblja od šest mjeseci od datuma upućivanja zajedničkom odboru. Ako po isteku tog roka pridružena država ne pristane na uvrštenje pravnog akta EU-a u odgovarajući prilog u skladu sa stavkom 1. ovog članka, primjenjuje se postupak rješavanja sporova predviđen člankom 90. Okvirnog sporazuma. Smatra se da je pitanje upućeno zajedničkom odboru na temelju članka 90. stavka 1. Okvirnog sporazuma do kraja tog razdoblja.

4. Ako se odlukom zajedničkog odbora mijenja prilog u kojem se, na temelju te izmjene, upućuje na pravne akte EU-a i ako ta izmjena zahtijeva donošenje provedbenih mjera u predmetnoj pridruženoj državi, te se provedbene mjere donose u roku koji je jednak onom koji je utvrđen za provedbu tih pravnih akata EU-a u njegovim državama članicama, osim ako zajednički odbor odluči drukčije. Taj rok počinje teći od dana stupanja na snagu odluke zajedničkog odbora.

ČLANAK 82.

Ustavni zahtjevi pridruženih država

1. Ako se odluka zajedničkog odbora u pridruženoj državi može provesti tek nakon ispunjenja određenih ustavnih zahtjeva, ta odluka stupa na snagu u pravnom poretku te pridružene države nakon što se ti ustavni zahtjevi ispune. EU se obavješćuje o datumu ispunjenja tih ustavnih zahtjeva.

2. Ako se do isteka razdoblja od šest mjeseci nakon donošenja odluke zajedničkog odbora takva obavijest ne dostavi, odluka zajedničkog odbora privremeno se primjenjuje do ispunjenja ustavnih zahtjeva iz stavka 1., osim ako pridružena država obavijesti EU da se ta privremena primjena ne može provesti i o razlozima za to.

3. Ako se do isteka razdoblja od dvanaest mjeseci nakon donošenja odluke zajedničkog odbora ta odluka ne provede u pridruženoj državi, primjenjuje se članak 90. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 83.

Automatski postupak

1. Odstupajući od članka 81. Okvirnog sporazuma, ako se u Prilogu I. protokolu pridružene države upućuje na pravni akt EU-a, to se upućivanje tumači kao upućivanje na taj pravni akt EU-a kako je ažuriran, bez potrebe za uključivanjem novih pravnih akata EU-a u Prilog I.

2. Za potrebe stavka 1. „kako je ažuriran” znači:

(a) potpunu zamjenu temeljnog akta EU-a novim temeljnim aktom;

(b) donošenje delegiranih akata od strane Europske komisije radi dopune ili izmjene određenih elemenata temeljnog akta EU-a koji nisu ključni;

(c) naknadne izmjene delegiranih akata iz točke (b);

- (d) donošenje provedbenih akata Europske komisije potrebnih za provedbu pravnog akta EU-a;
 - (e) naknadne izmjene provedbenih akata iz točke (d).
3. Radi transparentnosti, zajednički odbori svake godine uzimaju u obzir pravne akte EU-a na koje se primjenjuje automatski postupak.

ČLANAK 84.

Pojednostavnjeni postupak

1. Odstupajući od članka 81. Okvirnog sporazuma i ne dovodeći u pitanje članak 83. Okvirnog sporazuma, pridružene države istodobno s državama članicama EU-a poduzimaju mjere koje odgovaraju onima koje su poduzele države članice EU-a na temelju relevantnih pravnih akata EU-a donesenih u sljedećim područjima, bez potrebe za uključivanjem tih novih pravnih akata EU-a u Prilog I. protokolu pridružene države:
- (a) mjere za kontrolu bolesti životinja;
 - (b) hrana i hrana za životinje iz trećih zemalja na koju se primjenjuju ograničenja;
 - (c) nekomercijalna premještanja kućnih ljubimaca;
 - (d) uvoz iz trećih zemalja;
 - (e) uvođenje u okoliš.

2. Odstupajući od članka 106. i ne dovodeći u pitanje postupak utvrđen u članku 77. Okvirnog sporazuma, popis područja utvrđen u stavku 1. ovog članka može se izmijeniti odlukom zajedničkog odbora.
3. Radi transparentnosti, zajednički odbori svake godine uzimaju u obzir pravne akte EU-a na koje se primjenjuje pojednostavnjeni postupak.

ČLANAK 85.

Ujednačeno tumačenje

1. Ovaj Sporazum i pravni akti EU-a na koje se u njemu upućuje tumače se i primjenjuju na ujednačen način.
2. Pravni akti EU-a na koje se u ovom Sporazumu upućuje te, u mjeri u kojoj njihova primjena uključuje pojmove prava EU-a, odredbe ovog Sporazuma tumače se i primjenjuju u skladu sa sudskom praksom Suda EU-a, bez obzira na to je li donesena prije ili nakon potpisivanja ovog Sporazuma.
3. Zajednički odbori prate razvoj sudske prakse Suda EU-a kako bi utvrdili neusklađenosti između domaćeg pravnog poretka pridružene države i sudske prakse Suda EU-a te ispitali kako ih ukloniti.

4. Ako pridružena država, nakon što je Europska komisija obavijesti o neusklađenosti između domaćeg pravnog poretka i sudske prakse Suda EU-a, u roku od šest mjeseci ne poduzme potrebne mjere kako bi uklonila neusklađenost, primjenjuje se postupak predviđen člankom 90. Okvirnog sporazuma. Smatra se da je pitanje upućeno zajedničkom odboru na temelju članka 90. stavka 1. Okvirnog sporazuma do kraja tog razdoblja.

POGLAVLJE 4.

POSTUPAK NADZORA

ČLANAK 86.

Opći nadzor

1. Radi osiguravanja ujednačenog nadzora primjene ovog Sporazuma, Europska komisija i nacionalna tijela pridruženih država surađuju, razmjenjuju informacije i međusobno se savjetuju o pitanjima nadzorne politike i pojedinačnim slučajevima.
2. Nadzor nad primjenom ovog Sporazuma zajednički provode pridružene stranke u okviru zajedničkog odbora. Ako Europska komisija ili nacionalna tijela pridružene države utvrde slučaj neprimjenjivanja ili nepravilne primjene, upućuju ga zajedničkom odboru kako bi se pronašlo prihvatljivo rješenje. Ako se rješenje ne pronađe, primjenjuje se postupak predviđen člankom 90. Okvirnog sporazuma.
3. Nadležna tijela pridruženih stranaka mogu zaprimati i razmatrati pritužbe povezane s primjenom ovog Sporazuma. Po primitku takvih pritužbi o tome obavješćuju drugu pridruženu stranku.

ČLANAK 87.

Nadzor u određenim sektorima

1. Ako se pravnim aktima EU-a navedenima u prilogima Europskoj komisiji dodjeljuju ovlasti u odnosu na nadležna tijela država članica EU-a, gospodarske subjekte ili pojedince, uključujući ovlasti za donošenje odluka ili izvršne ovlasti, Europska komisija ima iste ovlasti, *mutatis mutandis*, u odnosu na pridružene države i njihove fizičke i pravne osobe. U protokolima se mogu utvrditi posebne odredbe.
2. Kako bi mogla obavljati svoje zadaće u skladu sa stavkom 1., Europska komisija može od nadležnih tijela pridruženih država i od predmetnih fizičkih i pravnih osoba zatražiti sve informacije koje smatra potrebnima.

ČLANAK 88.

Suradnja s nadležnim tijelima država članica EU-a i institucijama EU-a

Kako bi ispunila svoje obveze u pogledu provedbe i učinkovite primjene ovog Sporazuma, pridružena država može se osloniti na suradnju s jednom ili više država članica EU-a ili institucija EU-a. U takvim slučajevima pridružena država dogovara pojedinosti takve suradnje i o tome obavješćuje Europsku komisiju u okviru zajedničkog odbora. Takvi dogovori ni na koji način ne utječu na ovlasti Europske komisije.

POGLAVLJE 5.

RJEŠAVANJE SPOROVA I SUDSKO PREISPITIVANJE

ČLANAK 89.

Načelo isključivosti

Na rješavanje sporova koji se odnose na tumačenje ili primjenu ovog Sporazuma ili pravnih akata EU-a na koje se u njemu upućuje pridružene stranke ne smiju primjenjivati metode koje nisu predviđene ovim Sporazumom.

ČLANAK 90.

Rješavanje sporova između pridruženih stranaka

1. U slučaju poteškoće, pridružene stranke međusobno se savjetuju i nastoje osigurati učinkovito funkcioniranje ovog Sporazuma te svaki problem riješiti konstruktivnim dijalogom. U slučaju spora povezanog s tumačenjem ili primjenom ovog Sporazuma ili pravnog akta EU-a na koji se u njemu upućuje, stranka EU ili pridružena država mogu pisanim putem uputiti predmet zajedničkom odboru. Stranka EU ili pridružena država koja namjerava uputiti predmet zajedničkom odboru u skladu s ovim stavkom o tome unaprijed obavješćuje drugu stranku.

2. Ako stranka EU ili pridružena država uputi predmet zajedničkom odboru, zajednički se odbor sastaje što prije u roku od dva mjeseca od kada mu je predmet upućen. Zajedničkom odboru dostavljaju se sve relevantne informacije kako bi mu se omogućilo da detaljno ispita situaciju. Zajednički odbor ispituje sve mogućnosti za iznalaženje rješenja u skladu s ovim Sporazumom i može donositi odluke koje bi u tu svrhu mogle biti korisne.
3. Ako zajednički odbor u roku od šest mjeseci od datuma prvog sastanka u skladu s ovim člankom ne može iznaći rješenje za poteškoće iz stavka 1. ovog članka, svaka pridružena stranka može predmet uputiti Sudu EU-a. Sud EU-a tumači odredbe članka 85. stavaka 1. i 2. Okvirnog sporazuma u pogledu njihove provedbe i primjene. Ako pridružena stranka razmatra upućivanje predmeta Sudu EU-a u skladu s ovim stavkom, o tome odmah pisanim putem obavješćuje drugu pridruženu stranku i dostavlja joj sve relevantne informacije.
4. Pridružene države uživaju ista prava kao i države članice EU-a i institucije EU-a te podliježu istim postupcima pred Sudom EU-a.
5. Pridružene stranke međusobno se savjetuju u okviru zajedničkog odbora i rješavaju svoj spor kako bi u stranci EU-u ili pridruženoj državi osigurale provedbu presude Suda EU-a u roku od 12 mjeseci od datuma te presude. U tu svrhu se zajedničkom odboru dostavljaju sve relevantne informacije kako bi mu se omogućilo da detaljno ispita situaciju.

6. Ako ne riješi spor, zajednički odbor može donijeti odluku o kompenzacijskim mjerama za navodnu nepravilnu primjenu ovog Sporazuma kako bi se otklonile moguće neravnoteže. Ta se odluka donosi u roku od 12 mjeseci od datuma presude Suda EU-a.

7. Ako zajednički odbor ne donese odluku o kompenzacijskim mjerama kako ja navedeno u stavku 6., pridružena stranka koja upućuje na nepravilnu primjenu ovog Sporazuma može poduzeti kompenzacijske mjere za otklanjanje mogućih neravnoteža, što uključuje suspenziju cijelog Sporazuma ili njegova dijela. Opseg i trajanje tih kompenzacijskih mjera ograničeni su na ono što je nužno za uklanjanje poteškoća i čime se što manje ometa funkcioniranje ovog Sporazuma.

8. Pridružena stranka na koju se odnose kompenzacijske mjere iz stavka 7. može zajedničkom odboru dostaviti svoje primjedbe na odluku o proporcionalnosti tih kompenzacijskih mjera. Ako zajednički odbor ne može donijeti odluku u roku od tri mjeseca od kada mu je predmet upućen, bilo koja pridružena stranka može uputiti pitanje proporcionalnosti tih kompenzacijskih mjera na arbitražu u skladu s Okvirnim protokolom 6. Na arbitražu se ne smiju upućivati pitanja koja se odnose na tumačenje ovog Sporazuma, kako je navedeno u stavku 3. Arbitražni pravorijek obvezujući je za pridružene stranke.

Kompenzacijske mjere poduzete u skladu sa stavkom 6. ili 7. ne utječu na prava pojedinaca na temelju ovog Sporazuma koja postoje na dan stupanja na snagu tih kompenzacijskih mjera te prateće obveze na temelju ovog Sporazuma.

ČLANAK 91.

Sudsko preispitivanje

1. Svako preispitivanje zakonitosti pravnih akata EU-a koje su donijele institucije, tijela, uredi ili agencije EU-a u okviru područja primjene ovog Sporazuma u isključivoj je nadležnosti Suda EU-a.
2. Pravni akti EU-a iz stavka 1. koji su upućeni pridruženoj državi ili fizičkoj ili pravnoj osobi s boravištem ili poslovnim nastanom u pridruženoj državi podliježu preispitivanju Suda EU-a. Takvo preispitivanje provodi se u skladu s člankom 263. UFEU-a.
3. Neovisno o isteku roka utvrđenog u članku 263. šestom stavku UFEU-a, pridružena država i svaka fizička ili pravna osoba s boravištem ili poslovnim nastanom na njezinu državnom području mogu se, u postupcima u kojima je riječ o aktu opće primjene koji su donijeli institucija, tijelo, ured ili agencija EU-a, pred Sudom EU-a pozvati na neprimjenjivost tog akta iz razloga navedenih u članku 263. drugom stavku UFEU-a.

ČLANAK 92.

Tužba zbog propusta

1. Pridružena država i svaka fizička ili pravna osoba s boravištem ili poslovnim nastanom na njezinu državnom području mogu Sudu EU-a podnijeti pritužbu zato što su toj fizičkoj ili pravnoj osobi institucija, tijelo, ured ili agencija EU-a propustili uputiti akt, osim preporuke ili mišljenja, čime se krši ovaj Sporazum.

2. Pokretanje tužbe zbog postupka iz stavka 1. dopušteno je samo ako su institucija, tijelo, ured ili agencija EU-a prethodno bili pozvani da djeluju. Ako u roku od dva mjeseca od takvog poziva predmetna institucija, tijelo, ured ili agencija EU-a ne zauzme stajalište, postupak se može pokrenuti u dodatnom roku od dva mjeseca.

ČLANAK 93.

Žalba u slučaju izvanugovorne odgovornosti

U predmetima izvanugovorne odgovornosti i u skladu s ovim Sporazumom pridružena država te fizičke ili pravne osobe s boravištem ili poslovnim nastanom na njezinu državnom području mogu taj predmet uputiti Sudu EU-a kako bi dobile naknadu za štetu koju su institucije, tijela, uredi ili agencije EU-a ili njihovi dužnosnici ili drugi službenici uzrokovali pri obavljanju svojih dužnosti.

ČLANAK 94.

Zahtjev za prethodnu odluku

1. Ako se u predmetu koji je u tijeku pred sudom pridružene države postavi pitanje tumačenja ovog Sporazuma ili valjanosti akta koji su donijeli institucije, tijela, uredi ili agencije EU-a u okviru područja primjene ovog Sporazuma, taj sud pridružene države može od Suda EU-a zatražiti prethodnu odluku.

2. Ako se takvo pitanje postavi u predmetu koji je u tijeku pred sudom pridružene države protiv čijih odluka prema njezinom nacionalnom pravu nema pravnog lijeka, taj je sud pridružene države dužan uputiti taj predmet Sudu EU-a.

3. Ako sud u državi članici EU-a zatraži prethodnu odluku u vezi s ovim Sporazumom ili ako to sud pridružene države učini u predmetu iz stavka 1., pridružena država ima pravo Sudu EU-a podnijeti podneske ili pisana očitovanja.

ČLANAK 95.

Pravo koje se primjenjuje na postupke pred Sudom EU-a

Ako je postupak pokrenut pred Sudom EU-a u skladu s člancima od 90. do 94. Okvirnog sporazuma, postupak koji se primjenjuje pred Sudom EU-a jednak je postupku koji je pravom EU-a predviđen za slične postupke na temelju UFEU-u.

ČLANAK 96.

Presude Suda EU-a

1. Presude Suda EU-a donesene na temelju ovog Sporazuma obvezujuće su.
2. Institucija, tijelo, ured ili agencija EU-a čiji je akt proglašen ništavim ili čiji je propust proglašen protivnim ovom Sporazumu dužna je poduzeti potrebne mjere kako bi postupila u skladu s presudom Suda EU-a.

POGLAVLJE 6.

ZAŠTITNE MJERE I VIŠA SILA

ČLANAK 97.

Zaštitne mjere

1. U slučaju ozbiljnih gospodarskih, društvenih ili okolišnih poteškoća sektorske ili regionalne prirode koje su uzrokovane primjenom ovog Sporazuma i mogle bi potrajati, pridružena stranka može jednostrano poduzeti odgovarajuće zaštitne mjere pod uvjetima i u skladu s postupcima utvrđenima u ovom članku.
2. Opseg i trajanje zaštitnih mjera iz stavka 1. ograničeni su na ono što je nužno potrebno za uklanjanje poteškoća. Prednost se daje mjerama koje najmanje ometaju funkcioniranje ovog Sporazuma.
3. Ako pridružena stranka razmatra poduzimanje zaštitnih mjera iz stavka 1., o tome odmah obavješćuje drugu pridruženu stranku i dostavlja joj sve relevantne informacije.
4. Pridružene stranke odmah se međusobno savjetuju u okviru zajedničkog odbora kako bi pronašle prihvatljivo rješenje.

5. Predmetna pridružena stranka ne može poduzeti zaštitne mjere iz stavka 1. prije isteka roka od mjesec dana od datuma obavijesti iz stavka 3., osim ako postupak savjetovanja u okviru zajedničkog odbora završi ranije. Ako je zbog iznimnih okolnosti potrebno hitno djelovati bez prethodnog savjetovanja, predmetna pridružena stranka može, bez odgode i pod uvjetom da se zajedničkom odboru odmah dostavi obrazložena obavijest, poduzeti hitne zaštitne mjere koje su prijeko potrebne za rješavanje situacije.
6. Predmetna pridružena stranka bez odgode obavješćuje zajednički odbor o poduzetim zaštitnim mjerama i dostavlja sve relevantne informacije.
7. O poduzetim zaštitnim mjerama savjetuje se u okviru zajedničkog odbora svaka tri mjeseca od datuma njihova donošenja, s ciljem njihova mogućeg ukidanja prije datuma isteka ili mogućeg ograničenja njihova područja primjene. Svaka pridružena stranka može od zajedničkog odbora zatražiti da te zaštitne mjere preispita ili stavi izvan snage.
8. Ako zaštitna mjera koju je poduzela pridružena stranka stvara neravnotežu između prava i obveza iz ovog Sporazuma, druga pridružena stranka može poduzeti takve razmjerne mjere za ponovno postizanje ravnoteže, a koje su prijeko potrebne radi otklanjanja neravnoteže. Prednost se daje mjerama koje najmanje ometaju funkcioniranje ovog Sporazuma.

9. Svaka pridružena stranka može u svakom trenutku od zajedničkog odbora zatražiti da donese odluku o proporcionalnosti zaštitnih mjera iz stavaka 1., hitnih zaštitnih mjera iz stavka 5. ili mjera za ponovno postizanje ravnoteže iz stavka 8. Ako zajednički odbor ne može donijeti odluku u roku od tri mjeseca nakon što mu je predmet upućen, svaka pridružena stranka može uputiti pitanje proporcionalnosti tih mjera na arbitražu u skladu s Okvirnim protokolom 6. Na arbitražu se ne smiju upućivati pitanja koja se odnose na tumačenje odredaba ovog Sporazuma. Arbitražni pravorijek obvezujući je za stranke u sporu.

ČLANAK 98.

Viša sila

1. U slučaju terorističkog napada, prirodne katastrofe ili katastrofe izazvane ljudskim djelovanjem koji utječu na pridruženu stranku, ta pridružena stranka može odmah i jednostrano poduzeti odgovarajuće zaštitne mjere pod uvjetima i u skladu s postupcima utvrđenima u ovom članku.
2. Opseg i trajanje zaštitnih mjera iz stavka 1. ograničeni su na ono što je nužno potrebno za uklanjanje poteškoća. Prednost se daje mjerama koje najmanje ometaju funkcioniranje ovog Sporazuma.
3. Predmetna pridružena stranka bez odgode obavješćuje zajednički odbor o poduzetim zaštitnim mjerama i dostavlja sve relevantne informacije.

4. O poduzetim zaštitnim mjerama savjetuje se u okviru zajedničkog odbora svaka tri mjeseca od datuma njihova donošenja, s ciljem njihova mogućeg ukidanja prije datuma isteka ili mogućeg ograničenja njihova područja primjene. Svaka pridružena stranka u bilo kojem trenutku može zatražiti od zajedničkog odbora da te zaštitne mjere preispita ili stavi izvan snage.

5. Ako zaštitna mjera koju je poduzela pridružena stranka stvara neravnotežu između prava i obveza iz ovog Sporazuma, druga pridružena stranka može poduzeti razmjerne mjere za ponovno postizanje ravnoteže, a koje su prijeko potrebne radi otklanjanja neravnoteže. Prednost se daje mjerama koje najmanje ometaju funkcioniranje ovog Sporazuma.

6. Svaka pridružena stranka može od zajedničkog odbora zatražiti da donese odluku o proporcionalnosti mjera iz stavka 1. ili 5. Ako zajednički odbor ne može donijeti odluku u roku od tri mjeseca nakon što mu je predmet upućen, bilo koja pridružena stranka može uputiti pitanje proporcionalnosti tih mjera na arbitražu u skladu s Okvirnim protokolom 6. Na arbitražu se ne smiju upućivati pitanja koja se odnose na tumačenje ovog Sporazuma. Arbitražni pravorijek obvezujući je za stranke u sporu.

ČLANAK 99.

Odluke o uvođenju novčane obveze

1. Odluke koje Europska komisija donese na temelju ovog Sporazuma i kojima se uvode novčane obveze osobama koje nisu države izvršive su. Isto vrijedi i za presude Suda EU-a kojima se takve novčane obveze uvode primjenom metoda rješavanja sporova predviđenih ovim Sporazumom.
2. Izvršenje se uređuje pravilima o građanskom postupku koja su na snazi u državi na čijem se državnom području provodi. Uz odluku se prilaže nalog za njezino izvršenje, bez drugih formalnosti osim provjere vjerodostojnosti odluke, koju provode tijela koja u tu svrhu imenuje svaka država članica EU-a i svaka pridružena država i o kojem obavješćuje drugu pridruženu stranku.
3. Ako su formalnosti iz stavka 2. ispunjene na zahtjev predmetne stranke, predmetna stranka može nastaviti s izvršenjem upućivanjem predmeta izravno nadležnom tijelu u skladu s pravom države na se čijem državnom području provodi izvršenje. Izvršenje se može suspendirati samo odlukom Suda EU-a. Međutim, sudovi predmetnih država nadležni su za pritužbe o nepravilnom izvršenju.

DIO VIII.

OPĆE I ZAVRŠNE ODREDBE

ČLANAK 100.

Provedba

Pridružene stranke poduzimaju sve opće ili posebne mjere potrebne za ispunjavanje njihovih obveza na temelju ovog Sporazuma, odgovarajućih protokola i pravnih akata EU-a navedenih u ovom Sporazumu i suzdržavaju se od svih mjera koje bi mogle ugroziti ostvarenje njihovih ciljeva.

ČLANAK 101.

Sustav vlasništva nad imovinom

Ovaj Sporazum ni na koji način ne dovodi u pitanje pravila pridruženih stranaka kojima se uređuje sustav vlasništva.

ČLANAK 102.

Sigurnosne iznimke

Nijedna odredba ovog Sporazuma ne sprečava pridruženu stranku da poduzme mjere:

- (a) koje smatra potrebnima da se spriječi objavljivanja informacija u suprotnosti s njezinim bitnim sigurnosnim interesima;
- (b) koje se odnose na proizvodnju ili trgovinu oružjem, streljivom i ratnim materijalom ili drugim proizvodima nužnima u obrambene svrhe ili na istraživanje, razvoj ili proizvodnju u obrambene svrhe, pod uvjetom da takve mjere ne narušavaju uvjete tržišnog natjecanja u odnosu na proizvode čija namjena nije specifično vojna;
- (c) koje se odnose na fisijske i fuzijske materijale ili materijale iz kojih su takvi materijali dobiveni;
- (d) koje smatra bitnima za sigurnost pridružene stranke u slučaju ozbiljnih unutarnjih poremećaja koji utječu na očuvanje javnog poretka za vrijeme rata ili ozbiljnih međunarodnih napetosti koje predstavljaju ratnu prijetnju ili radi ispunjavanja obveza koje je u okviru Povelje Ujedinjenih naroda prihvatila radi očuvanja mira i međunarodne sigurnosti.

ČLANAK 103.

EU-ove mjere ograničavanja

Pridružene države poduzimaju potrebne mjere kako bi u okviru svoje nadležnosti osigurale da prava i obveze na temelju ovog Sporazuma ni na koji način ne omogućuju niti dopuštaju izbjegavanje EU-ovih mjera ograničavanja donesenih na temelju članka 29. UEU-a i članka 215. UFEU-a.

ČLANAK 104.

Teritorijalno područje primjene

1. Okvirni sporazum i okvirni protokoli primjenjuju se na područjima na kojima se primjenjuju UEU i UFEU, pod uvjetima utvrđenima u tim ugovorima, te na državnim područjima Andore i San Marina.
2. Svaki protokol pridružene države primjenjuje se na područja na kojima se primjenjuju UEU i UFEU, pod uvjetima utvrđenima u tim Ugovorima, te na državno područje predmetne pridružene države.

ČLANAK 105.

Buduća pristupanja EU-u

1. EU obavješćuje pridružene države o svakom novom zahtjevu za pristupanje treće zemlje EU-u. Prije datuma takvog pristupanja Odbor za pridruživanje ispituje sve učinke koje pristupanje treće zemlje EU-u ima na ovaj Sporazum.
2. U mjeri u kojoj je to potrebno, ugovorne stranke prije stupanja na snagu sporazuma o pristupanju treće zemlje EU-u mijenjaju ovaj Sporazum u skladu sa svojim unutarnjim postupcima.
3. Ovaj se Sporazum primjenjuje na svaku novu državu članicu EU-a od dana pristupanja te nove države članice EU-u.

ČLANAK 106.

Izmjena Okvirnog sporazuma

Svaka ugovorna stranka može drugim ugovornim strankama dostaviti prijedloge za izmjenu Okvirnog sporazuma. O prijedlozima izmjena Okvirnog sporazuma raspravlja se tijekom pregovora između ugovornih stranaka koji se vode u okviru odbora za pridruživanje. Ako se dogovore o izmjeni Okvirnog sporazuma, ugovorne stranke potpisuju i donose tu izmjenu koja stupa na snagu nakon što sve ugovorne stranke obavijeste o dovršetku svojih unutarnjih postupaka i nakon polaganja isprava o ratifikaciji.

ČLANAK 107.

Izmjena okvirnih protokola

Svaka ugovorna stranka može drugim ugovornim strankama dostaviti prijedloge za izmjenu okvirnog protokola. O prijedlozima izmjena okvirnog protokola raspravlja se tijekom pregovora između ugovornih stranaka koji se vode u okviru odbora za pridruživanje. Ako se dogovore o izmjeni okvirnog protokola, ugovorne stranke ga potpisuju i usvajaju, a stupa na snagu nakon što sve ugovorne stranke dostave obavijest o završetku svojih unutarnjih postupaka i nakon polaganja isprava o ratifikaciji.

ČLANAK 108.

Izmjena protokola pridruženih država

Stranka EU ili predmetna pridružena država mogu predložiti izmjenu odgovarajućeg protokola pridružene države. O prijedlozima izmjena protokola pridružene države raspravlja se tijekom pregovora između pridruženih stranaka koji se vode u okviru zajedničkog odbora. Ako se pridružene stranke dogovore o izmjeni odgovarajućeg protokola pridružene države, zajednički odbor odlukom usvaja tu izmjenu. Ako se, u skladu s člankom 77. stavkom 2., protokolom pridružene države predviđa da izmjena, u cijelosti ili djelomično, tog protokola pridružene države može stupiti na snagu tek nakon dovršetka unutarnjih postupaka pridružene stranke, odluka zajedničkog odbora stupa na snagu tek nakon što sve pridružene stranke dostave obavijest o završetku svojih unutarnjih postupaka.

ČLANAK 109.

Protokoli i prilozi

Okvirni protokoli, protokoli pridruženih država, prilozi i akti koji se u njima navode, kako su prilagođeni za potrebe ovog Sporazuma, sastavni su dio ovog Sporazuma i imaju istu pravnu snagu.

ČLANAK 110.

Postojeći sporazumi

1. Osim ako je drukčije predviđeno ovim Sporazumom, a posebno Okvirnim protokolom 2 i protokolima pridruženih država, primjena ovog Sporazuma ima prednost pred postojećim bilateralnim sporazumima koji obvezuju EU, s jedne strane, i jednu od pridruženih država, s druge strane, u mjeri u kojoj se isti predmet uređuje ovim Sporazumom.
2. Osim ako je drukčije predviđeno ovim Sporazumom, ako su postojeći bilateralni sporazumi koji obvezuju EU, s jedne strane, i jednu od pridruženih država, s druge strane, u cijelosti ili djelomično navedeni u ovom Sporazumu, podrazumijeva se da uključuju njihove izmjene i sporazume koji ih nasljeđuju, a koji za obje pridružene stranke stupaju na snagu na dan stupanja na snagu ovog Sporazuma ili nakon tog datuma.

ČLANAK 111.

Jezici

1. Ovaj je Sporazum sastavljen u jednom izvorniku na bugarskom, češkom, danskom, engleskom, estonskom, finskom, francuskom, grčkom, hrvatskom, irskom, latvijskom, litavskom, mađarskom, malteškom, nizozemskom, njemačkom, poljskom, portugalskom, rumunjskom, slovačkom, slovenskom, španjolskom, švedskom, talijanskom i katalonskom jeziku, pri čemu je svaki od tih tekstova jednako vjerodostojan.

2. Tekstovi pravnih akata EU-a iz ovog Sporazuma jednako su vjerodostojni na bugarskom, češkom, danskom, engleskom, estonskom, finskom, francuskom, grčkom, hrvatskom, irskom, latvijskom, litavskom, mađarskom, malteškom, nizozemskom, njemačkom, poljskom, portugalskom, rumunjskom, slovačkom, slovenskom, španjolskom, švedskom i talijanskom jeziku kako su objavljeni u *Službenom listu Europske unije* te se radi osiguravanja vjerodostojnosti ti pravni akti EU-a sastavljaju na katalonskom jeziku.

ČLANAK 112.

Stupanje na snagu, privremena primjena i prestanak

1. Ugovorne stranke ratificiraju, sklapaju ili odobravaju ovaj Sporazum u skladu sa svojim ustavnim ili institucionalnim zahtjevima. Ovaj Sporazum stupa na snagu između ugovornih stranaka prvog dana drugog mjeseca nakon posljednje obavijesti o polaganju isprava o ratifikaciji, sklapanju ili odobrenju kod glavnog tajnika Vijeća Europske unije, koji djeluje kao depozitar ovog Sporazuma.
2. Do završetka postupaka ratifikacije, sklapanja ili odobrenja iz stavka 1. ugovorne stranke mogu privremeno primjenjivati ovaj Sporazum u cijelosti ili djelomično od prvog dana mjeseca koji slijedi nakon mjeseca u kojem je ugovorna stranka položila svoje isprave o ratifikaciji, sklapanju ili odobrenju kod glavnog tajnika Vijeća Europske unije, osim ako druga ugovorna stranka obavijesti da se ta privremena primjena ne može provesti.
3. Ako nisu ispunjeni uvjeti za privremenu primjenu između ugovornih stranaka u skladu sa stavkom 2., ovaj se Sporazum može primjenjivati u cijelosti ili djelomično između stranke EU-a i jedne od pridruženih država od prvog dana drugog mjeseca koji slijedi nakon mjeseca u kojem su stranka EU ili predmetna pridružena država položili svoje isprave o ratifikaciji, sklapanju ili odobrenju kod glavnog tajnika Vijeća Europske unije, osim ako stranka EU ili predmetna pridružena država obavijesti da se ta privremena primjena ne može provesti. Za vrijeme trajanja primjene ovog Sporazuma na temelju ovog stavka upućivanja na „odbor za pridruživanje” u člancima 75., 105., 106. i 107. Okvirnog sporazuma tumače se kao upućivanja na zajednički odbor. Tijekom istog razdoblja zajednički odbor odlučuje o svim tehničkim prilagodbama ovog Sporazuma koje su potrebne kako bi se osiguralo njegovo pravilno funkcioniranje.

4. Pridružena stranka može okončati ovaj Sporazum slanjem drugoj pridruženoj stranci pisane obavijesti o odluci da okonča ovaj Sporazum. Sporazum se prestaje primjenjivati između pridruženih stranaka šest mjeseci nakon primitka takve obavijesti, podložno uvjetima iz stavka 5.
5. Ako okončanje ovog Sporazuma na zahtjev jedne od pridruženih država ne utječe na ugovorne stranke, ovaj se Sporazum nastavlja primjenjivati između stranke EU-a i preostale pridružene države.
6. Ako se ovaj Sporazum prestane primjenjivati, prava i obveze koje su pojedinci i gospodarski subjekti već stekli na temelju ovog Sporazuma ostaju na snazi. Stranka EU i predmetna pridružena država sporazumno odlučuju o mjerama koje treba poduzeti u pogledu prava ili obveza u postupku stjecanja. Ovaj stavak ne dovodi u pitanje posebne odredbe utvrđene u članku 90. Okvirnog sporazuma.

7. Od dana od kojeg se ovaj Sporazum privremeno primjenjuje na temelju stavka 2. ili se primjenjuje između stranke EU-a i predmetne pridružene države na temelju stavka 3., upućivanja na dan stupanja na snagu ovog Sporazuma ili na stupanje na snagu ovog Sporazuma tumače se kao upućivanja na dan od kojeg se ovaj Sporazum privremeno primjenjuje na temelju stavka 2. ili od kojeg se primjenjuje između stranke EU-a i predmetne pridružene države na temelju stavka 3.

U POTVRDU TOGA, niže potpisani opunomoćenici, u tu svrhu propisno ovlašteni, potpisali su ovaj Sporazum.

Sastavljeno u

Za Europsku uniju,

Za Kraljevinu Belgiju,

Za Republiku Bugarsku,

Za Češku Republiku,

Za Kraljevinu Dansku

Za Saveznu Republiku Njemačku,

Za Republiku Estoniju,

Za Irsku,

Za Helensku Republiku,

Za Kraljevinu Španjolsku,

Za Francusku Republiku,

Za Republiku Hrvatsku,

Za Talijansku Republiku,

Za Republiku Cipar,

Za Republiku Latviju,

Za Republiku Litvu,

Za Veliko Vojvodstvo Luksemburg

Za Mađarsku,

Za Republiku Maltu,

Za Kraljevinu Nizozemsku,

Za Republiku Austriju,

Za Republiku Poljsku,

Za Portugalsku Republiku,

Za Rumunjsku,

Za Republiku Sloveniju,

Za Slovačku Republiku,

Za Republiku Finsku,

Za Kraljevinu Švedsku,

Za Kneževinu Andoru,

Za Republiku San Marino,

OKVIRNI PROTOKOL 1
O HORIZONTALNIM PRILAGODBAMA

ČLANAK 1.

Primjena pravnih akata EU-a i posebne prilagodbe

Odredbe pravnih akata EU-a iz protokola pridruženih država primjenjuju se u skladu s ovim Sporazumom i ovim Okvirnim protokolom, osim ako je u odgovarajućem protokolu pridružene države predviđeno drukčije. Posebne prilagodbe potrebne za pravne akte EU-a utvrđene su u prilogu protokolu pridružene države u kojem je predmetni pravni akt EU-a naveden.

ČLANAK 2.

Uvodne izjave pravnih akata EU-a

Uvodne izjave navedenih pravnih akata EU-a nisu prilagođene za potrebe ovog Sporazuma. U okviru ovog Sporazuma, uvodne izjave su relevantne u mjeri u kojoj je to potrebno za pravilno tumačenje i primjenu tih pravnih akata EU-a.

ČLANAK 3.

Prijelazni aranžmani

1. Pri upućivanju na ovaj članak u prilogu protokolu pridružene države u vezi s pravnim aktom EU-a primjenjuju se stavci od 2. do 5. ovog članka.
2. Obveza predmetne pridružene države da provodi i primjenjuje pravni akt EU-a suspendira se do kraja razdoblja navedenog u odgovarajućem prilogu.
3. Predmetna pridružena država može u bilo kojem trenutku tijekom razdoblja iz stavka 2. obavijestiti zajednički odbor o svojoj namjeri da provede pravni akt EU-a prije isteka takvog razdoblja. U tom slučaju pridružena država navodi datum na koji namjerava primijeniti taj pravni akt EU-a. Zajednički odbor donosi odluku o izmjeni odgovarajućeg priloga.
4. Primjena pravnog akta EU-a između EU-a i predmetne pridružene države suspendira se do jednog od sljedećih datuma, ovisno o tome koji je raniji:
 - (a) prvog dana nakon završetka razdoblja iz stavka 2.; ili
 - (b) datuma iz stavka 3.
5. Tijekom suspenzije iz stavka 2. odnosi između EU-a i predmetne pridružene države, s obzirom na pitanja koja su obuhvaćena područjem primjene pravnog akta EU-a, uređuju se posebnim odredbama odgovarajućeg priloga.

ČLANAK 4.

Aranžmani za koje se u prilogu ne navodi rok

1. Pri upućivanju na ovaj članak u prilogu protokolu pridružene države u vezi s pravnim aktom EU-a primjenjuju se stavci od 2. do 6. ovog članka.
2. Suspendira se obveza predmetne pridružene države da provodi i primjenjuje pravni akt EU-a.
3. Predmetna pridružena država može u svakom trenutku obavijestiti zajednički odbor o svojoj namjeri da provede pravni akt EU-a. U tom slučaju pridružena država navodi datum na koji namjerava primijeniti taj pravni akt EU-a. Zajednički odbor donosi odluku o izmjeni odgovarajućeg priloga.
4. Zajednički odbor može preispitati suspenziju iz stavka 2. u svakom trenutku, a najmanje jedanput u pet godina, ako treba razmotriti tržišna kretanja i sve druge posebne kriterije koji se mogu utvrditi u odgovarajućem prilogu. Na temelju tog preispitivanja zajednički odbor može donijeti odluku o izmjeni odgovarajućeg priloga kako bi se odredio rok za provedbu i primjenu pravnog akta EU-a u predmetnoj pridruženoj državi. Time se ne dovodi u pitanje članak 90. Okvirnog sporazuma koji se prema potrebi primjenjuje na ponovnu uspostavu cjelovitosti i homogenosti unutarnjeg tržišta.
5. Primjena pravnog akta EU-a između EU-a i predmetne pridružene države suspendira se do dana stupanja na snagu odluke zajedničkog odbora iz stavka 3. ili, ovisno o slučaju, do datuma isteka roka iz stavka 4.

6. Tijekom suspenzije iz stavka 2. odnosi između EU-a i predmetne pridružene države, s obzirom na pitanja obuhvaćena područjem primjene pravnog akta EU-a, uređuju se posebnim odredbama odgovarajućeg priloga.

ČLANAK 5.

Odredbe o odborima EU-a

Postupci, institucionalni aranžmani i druge odredbe koje se odnose na odbore EU-a utvrđeni u pravnim aktima EU-a na koje se upućuje u protokolima pridruženih država navedeni su u članku 67. i članku 80. stavicima 5., 6. i 7. Okvirnog sporazuma i u protokolima pridruženih država.

ČLANAK 6.

Uvođenje postupaka za prilagodbu, proširenje ili izmjenu pravnih akata EU-a

Ako pravni akt EU-a na koji se upućuje u protokolu pridružene države predviđa postupke EU-a o prilagodbi, proširenju ili izmjenama ili razvoju novih politika, inicijativa ili akata EU-a, primjenjuju se odgovarajući postupci za donošenje odluka predviđeni Okvirnim sporazumom.

ČLANAK 7.

Razmjena informacija i postupak obavješćivanja

1. Ako država članica EU-a treba dostaviti informacije Europskoj komisiji, takve informacije dostavlja i pridružena država. Isto se primjenjuje ako informacije prosljeđuju nadležna tijela.

2. Ako država članica EU-a treba dostaviti informacije jednoj ili više drugih država članica EU-a, dostavlja ih i Europskoj komisiji. Europska komisija te informacije prosljeđuje pridruženim državama.

Pridružena država dostavlja odgovarajuće informacije jednoj ili više država članica EU-a koje ih prosljeđuju Europskoj komisiji, a Europska komisija ih šalje svim državama članicama EU-a. Isto se primjenjuje ako informacije dostavljaju nadležna tijela.

3. U područjima gdje je zbog hitnosti potreban brzi prijenos informacija, primjenjuju se odgovarajuća sektorska rješenja koja omogućuju izravnu razmjenu informacija.

4. Osim ako je ovim Sporazumom predviđeno drukčije, funkcije Europske komisije u kontekstu postupaka provjere, informiranja, obavješćivanja ili savjetovanja i sličnih pitanja obavljaju se, *mutatis mutandis*, i u odnosu na pridružene države. Time se ne dovode u pitanje članci 5., 6. i 10. ovog Okvirnog protokola.

5. Europska komisija i odgovarajući zajednički odbor razmjenjuju sve informacije o provjerama, informiranju, obavješćivanju ili savjetovanju i sličnim pitanjima iz stavka 4. Problemi koji se pojave u vezi toga mogu se proslijediti zajedničkom odboru.

ČLANAK 8.

Postupci preispitivanja i izvješćivanja

Ako, u skladu s pravnim aktom EU-a na koji se upućuje u protokolu pridružene države, Europska komisija ili druga institucija EU-a treba sastaviti izvješće, izjavu ili drugi sličan dokument, Europska komisija ili druga institucija EU-a, osim ako je dogovoreno drukčije, istodobno sastavlja odgovarajuće izvješće, izjavu ili drugi sličan dokument koji se odnosi na pridružene države, osim ako je ovim Sporazumom predviđeno drukčije. Europska komisija i pridružene države međusobno se savjetuju i razmjenjuju informacije tijekom pripreme svojih izvješća, izjava ili drugih sličnih dokumenata čije se preslike šalju zajedničkom odboru.

ČLANAK 9.

Objavljivanje informacija

1. Ako u skladu s pravnim aktom EU-a na koji se upućuje u protokolu pridružene države država članica EU-a treba objaviti određene informacije o činjenicama, postupcima i sličnom, i pridružene države objavljuju relevantne informacije na odgovarajući način.

2. Ako se, u skladu s pravnim aktom EU-a na koji se upućuje u protokolu pridružene države činjenice, postupci, izvješća i slično trebaju objaviti u *Službenom listu Europske unije*, u njemu se objavljuju i odgovarajuće informacije o pridruženim državama.

ČLANAK 10.

Prava i obveze

Kad je riječ o pravima koja su dodijeljena i obvezama koje su uvedene državama članicama EU-a ili njihovim javnim tijelima, poduzećima ili pojedincima u međusobnim odnosima, smatra se da su ta prava dodijeljena i obveze uvedene pridruženim strankama, a pritom se pridruženom strankom, ovisno o slučaju, smatraju i nadležna tijela, javna tijela, poduzeća ili pojedinci pridružene stranke.

ČLANAK 11.

Upućivanja na područja

Kad god se pravni akti EU-a na koje se upućuje u protokolima pridruženih država odnose na područje Europske unije, Uniju ili zajedničko tržište, za potrebe ovog Sporazuma smatra se da se ta upućivanja odnose na područja u smislu članka 104. Okvirnog sporazuma.

ČLANAK 12.

Upućivanja na državljane država članica EU-a

Kad god se pravni akti EU-a na koje se upućuje u protokolima pridruženih država odnose na državljane država članica EU-a, za potrebe ovog Sporazuma smatra se da se ta upućivanja odnose i na državljane pridruženih država.

ČLANAK 13.

Upućivanja na jezike

Kad god se pravnim aktom EU-a na koji se upućuje u protokolu pridružene države dodjeljuju prava ili uvode obveze državama članicama EU-a ili njihovim javnim tijelima, poduzećima ili pojedincima o korištenju bilo kojeg službenog jezika EU-a, smatra se da su ugovornim strankama, njihovim javnim tijelima, poduzećima ili pojedincima dodijeljena odgovarajuća prava ili uvedene odgovarajuće obveze o korištenju bilo kojeg službenog jezika ugovornih stranaka.

ČLANAK 14.

Stupanje na snagu i provedba pravnih akata EU-a

Odredbe o stupanju na snagu ili provedbi pravnih akata EU-a na koje se upućuje u protokolima pridružene države nisu relevantne za potrebe ovog Sporazuma. Rokovi i datumi do kojih pridružene države trebaju omogućiti stupanje na snagu i provedbu pravnih akata EU-a na koje se upućuje u protokolima pridružene države proizlaze iz članka 112. Okvirnog sporazuma kao i odredaba o prijelaznim aranžmanima utvrđenima u člancima 3. i 4. ovog Okvirnog protokola.

ČLANAK 15.

Adresati pravnih akata EU-a

Odredbe u kojima se navodi da je pravni akt EU-a upućen državama članicama EU-a nisu relevantne za potrebe ovog Sporazuma.

OKVIRNI PROTOKOL 2 O POSTOJEĆIM SPORAZUMIMA

Kako je predviđeno u članku 110. Okvirnog sporazuma, ugovorne stranke sporazumjele su se da se sljedeći postojeći bilateralni sporazumi koji obvezuju s jedne strane EU, a s druge strane pridruženu državu, i dalje primjenjuju nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma:

- (a) Sporazum između Europske zajednice i Kneževine Andore kojim se utvrđuju mjere istovjetne onima iz Direktive Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamata na štednju¹, sastavljen u Bruxellesu 15. studenog 2004. i njegov prateći Memorandum o razumijevanju, kako je izmijenjen Protokolom o izmjeni uz Sporazum između Europske zajednice i Kneževine Andore kojim se utvrđuju mjere istovjetne onima iz Direktive Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamata na štednju², sastavljen u Bruxellesu 12. veljače 2016., i Protokolom o izmjeni uz Sporazum između Europske unije i Kneževine Andore o automatskoj razmjeni informacija o financijskim računima radi poboljšanja izvršavanja poreznih obveza na međunarodnoj razini³, sastavljenim u Bruxellesu 13. listopada 2025.;

¹ SL EU L 359, 4.12.2004., str. 33.

² SL EU L 268, 1.10.2016., str. 40.

³ SL EU L, 2025/2400, 5.12.2025.,

ELI: http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2025/2400/oj.

- (b) Sporazum između Europske zajednice i Republike San Marina o mjerama istovrsnim onima koje su utvrđene u Direktivi Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamata na štednju¹, sastavljen u Bruxellesu 7. prosinca 2004. i njegov prateći Memorandum o razumijevanju, kako je izmijenjen Protokolom o izmjeni uz Sporazum između Europske zajednice i Republike San Marina o mjerama istovrsnim onima koje su utvrđene u Direktivi Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamata na štednju², sastavljen u Bruxellesu 8. prosinca 2015. i Protokolom o izmjeni uz Sporazum između Europske unije i Republike San Marina o automatskoj razmjeni informacija o financijskim računima radi poboljšanja izvršavanja poreznih obveza na međunarodnoj razini³, sastavljenim u Bruxellesu 13. listopada 2025.;
- (c) Monetarni sporazum između Europske unije i Kneževine Andore⁴, sastavljen u Bruxellesu 30. lipnja 2011.;
- (d) Monetarni sporazum između Europske unije i Republike San Marina⁵, sastavljen u Bruxellesu 27. ožujka 2012.

¹ SL EU L 381, 28.12.2004., str. 33.

² SL EU C 346, 31.12.2015., str. 3.

³ SL EU L, 2025/2428, 5.12.2025.,

ELI: http://data.europa.eu/eli/agree_international/2025/2428/oj.

⁴ SL EU C 369, 17.12.2011., str. 1.

⁵ SL EU C 121, 26.4.2012., str. 5.

OKVIRNI PROTOKOL 3 O FINANCIJSKIM USLUGAMA

PREAMBULA

Ovim se Okvirnim protokolom uzimaju u obzir posebnosti pridruženih država i način na koji bi se njihova tržišta financijskih usluga integrirala u unutarnje tržište EU-a za financijske usluge i njegovu nadzornu infrastrukturu. S obzirom na to, trebalo bi uvesti posebna pravila i odredbe kojima se osigurava neometana integracija tržišta.

Postupnim pristupom provedbi i primjeni pravnih akata EU-a nastoji se pridruženoj državi omogućiti fleksibilnost davanja prednosti određenim segmentima pravnih akata EU-a za koje najprije namjerava pružati prekogranične financijske usluge. Takav pristup omogućuje pridruženoj državi da postupno donese i primjenjuje pravne akte EU-a, uzimajući u obzir svoje posebne okolnosti i preferencije.

Ocjenjivanje nadzorne infrastrukture pridružene države ocjenjivanjem pristupa unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge i naknadnim redovitim ocjenjivanjem služi za evaluaciju njezine učinkovitosti, stabilnosti i primjerenosti, uzimajući u obzir značajke financijskog sektora pridružene države, kao što su njegova priroda, raznolikost, veličina i složenost. Čvrst nadzorni okvir ključan je za osiguravanje cjelovitosti i stabilnosti unutarnjeg tržišta EU-a, promicanje povjerenja među sudionicima na tržištu i zaštitu interesa potrošača i ulagatelja. Nadzornim tijelima EU-a povjerena je ključna uloga u provedbi tog ocjenjivanja koje, prema potrebi, zahtijeva aktivnu suradnju nadležnih tijela država članica EU-a.

S obzirom na specifičnosti Andore i San Marina te posebne modalitete integracije tržišta predviđene ovim Okvirnim protokolom, nužno je u Okvirni protokol uključiti posebne nadzorne mehanizme i zaštitne mjere kojima se ne dovode u pitanje i koji se razlikuju od nadzornih aranžmana i zaštitnih mjera kojima se uređuju odnosi između država članica EU-a i unutarnjeg tržišta u cjelini. Kako bi se izbjegle zlouporabe slobode poslovnog nastana, financijski subjekti sa sjedištem u pridruženim državama trebali bi biti dužni pružati barem dio svojih usluga u pridruženim državama.

Nadležna tijela pridruženih država spriječit će osnivanje pravnih subjekata bez sadržaja ili s minimalnim sadržajem koji u svojoj državi ne obavljaju gospodarske djelatnosti ili ih obavljaju u vrlo ograničenoj mjeri. Ti nadzorni mehanizmi i zaštitne mjere strogo su ograničeni na ovaj Sporazum i nisu namijenjeni utvrđivanju presedana ni primjeni izvan svojeg područja primjene ili u drugim kontekstima.

DIO I.

OPĆE ODREDBE

ČLANAK 1.

Ciljevi

Ciljevi ovog Okvirnog protokola su:

- (a) zajamčiti cjelovitost proširenog unutarnjeg tržišta EU-a, transparentnost tržišta, zaštitu potrošača i ulagatelja te smanjiti rizike od prijevara potrošača, pranja novca i financijskog kriminala;
- (b) promicati sprečavanje potencijalnih rizika za financijsku stabilnost;
- (c) uspostaviti okvir za postupno usklađivanje zakonodavstva i regulatornog okvira pridružene države s pravnim aktima EU-a koji se primjenjuju na sektor financijskih usluga;
- (d) olakšati postupno proširenje unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge na pridruženu državu;
- (e) promicati stvarnu regulatornu i nadzornu suradnju u području financijskih usluga između EU-a i pridružene države.

ČLANAK 2.

Definicije

Za potrebe ovog Okvirnog protokola:

- (a) „financijske usluge” znači usluge uređene pravnim aktima EU-a navedenima u prilogima IX., XII. i XXII. svakom protokolu pridružene države;
- (b) „nadzorno tijelo EU-a” znači Europsko nadzorno tijelo za bankarstvo (EBA) osnovano Uredbom (EU) br. 1093/2010 Europskog parlamenta i Vijeća¹, Europsko nadzorno tijelo za osiguranje i strukovno mirovinsko osiguranje (EIOPA) osnovano Uredbom (EU) br. 1094/2010 Europskog parlamenta i Vijeća², Europsko nadzorno tijelo za vrijednosne papire i tržišta kapitala (ESMA) osnovano Uredbom (EU) br. 1095/2010 Europskog parlamenta i Vijeća³, ili Tijelo za sprečavanje pranja novca i borbu protiv financiranja terorizma (AMLA) osnovano Uredbom (EU) 2024/1620 Europskog parlamenta i Vijeća⁴.

¹ Uredba (EU) br. 1093/2010 Europskog parlamenta i Vijeća od 24. studenoga 2010. o osnivanju europskog nadzornog tijela (Europskog nadzornog tijela za bankarstvo), kojom se izmjenjuje Odluka br. 716/2009/EZ i stavlja izvan snage Odluka Komisije 2009/78/EZ (SL EU L 331, 15.12.2010., str. 12.).

² Uredba (EU) br. 1094/2010 Europskog parlamenta i Vijeća od 24. studenoga 2010. o osnivanju Europskog nadzornog tijela (Europsko nadzorno tijelo za osiguranje i strukovno mirovinsko osiguranje), o izmjeni Odluke br. 716/2009/EZ i o stavljanju izvan snage Odluke Komisije 2009/79/EZ (SL EU L 331, 15.12.2010, str. 48.).

³ Uredba (EU) br. 1095/2010 Europskog parlamenta i Vijeća od 24. studenoga 2010. o osnivanju europskog nadzornog tijela (Europskog nadzornog tijela za vrijednosne papire i tržišta kapitala), izmjeni Odluke br. 716/2009/EZ i stavljanju izvan snage Odluke Komisije 2009/77/EZ (SL EU 331, 15.12.2010., str. 84.).

⁴ Uredba (EU) 2024/1620 Europskog parlamenta i Vijeća od 31. svibnja 2024. o osnivanju Tijela za sprečavanje pranja novca i borbu protiv financiranja terorizma i izmjeni uredaba (EU) br. 1093/2010, (EU) br. 1094/2010 i (EU) br. 1095/2010 (SL EU L, 2024/1620, 19.6.2024., ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1620/oj>).

ČLANAK 3.

Uvjeti za pristup unutarnjem tržištu EU-a

1. Pridruženoj državi odobrava se pristup unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge ako su ispunjeni sljedeći uvjeti:

- (a) cjelovita, potpuna i učinkovita provedba i primjena svih pravnih akata EU-a koji se primjenjuju na sektor financijskih usluga kako je utvrđeno u prilogima IX., XII. i XXII. odgovarajućem protokolu pridružene države;
- (b) postojanje i pravilno funkcioniranje nadzornih kapaciteta i mehanizama za sektor financijskih usluga; i
- (c) sklapanje memoranduma o razumijevanju između nadležnih tijela pridružene države i nadzornih tijela EU-a o suradnji u području nadzora, razmjeni informacija i savjetovanju.

2. Kako bi procijenila jesu li ispunjeni uvjeti iz stavka 1. točaka (a) i (b), Europska komisija provodi sveobuhvatnu evaluaciju u skladu s dijelom II. ovog Okvirnog protokola. Ta evaluacija uključuje preispitivanje financijskog sektora pridružene države, ocjenu provedbe i primjene relevantnog pravnog akta EU-a te ocjenu nadzorne infrastrukture pridružene države.

3. Evaluacija iz stavka 2. ovog članka provodi se na zahtjev pridružene države nakon što se uvjeri da su ispunjeni uvjeti iz stavka 1. ovog članka. Pridružena država podnosi zahtjev preko pododbora za financijske usluge osnovanog u skladu s člankom 20. ovog Okvirnog protokola.

ČLANAK 4.

Djelomičan pristup unutarnjem tržištu EU-a

1. Pridružena država odlučiti da neće tražiti pristup cijelom unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge tako što će privremeno isključiti jedan ili više sljedećih tržišnih segmenata:

- (a) bankarstvo;
- (b) osiguranje i reosiguranje;
- (c) upravljanje imovinom;
- (d) tržišta vrijednosnih papira.

Za potrebe prvog podstavka pridružena država dužna je u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma obavijestiti Europsku komisiju o svojoj namjeri, navodeći segmente koje želi privremeno isključiti. Nakon što primi takvu obavijest, Europska komisija dužna je u roku od dva mjeseca odgovoriti pridruženoj državi i navesti popis odredaba pravnih akata EU-a koje pridružena država privremeno neće biti dužna provoditi niti primjenjivati.

2. Nakon slanja odgovora iz drugog podstavka stavka 1. ovog članka, a na temelju popisa koji Europska komisija dostavi predmetnoj pridruženoj državi, zajednički odbor osnovan člankom 76. Okvirnog sporazuma donosi, u skladu s člankom 81. Okvirnog sporazuma, odluku o izmjeni Priloga IX. odgovarajućem protokolu pridružene države kako bi se utvrdilo sljedeće:

- (a) popis odredaba pravnih akata EU-a koje je pridružena država dužna u potpunosti provoditi i primjenjivati;
- (b) popis odredaba pravnih akata EU-a za koje se obveza potpune provedbe i primjene u pridruženoj državi privremeno suspendira u skladu sa stavkom 1. ovog članka.

3. Ako pridružena država donese odluku o odstupanju predviđenom stavkom 1. ovog članka, članak 3. ovog Okvirnog protokola primjenjuje se samo na segment ili segmente tržišta za koje pridružena država želi dobiti pristup tržištu, sve dok je to odstupanje na snazi.

4. Ako pridružena država želi kasnije dobiti pristup unutarnjem tržištu EU-a u jednom ili više segmenata za koje je prvotno zatražila odstupanje iz stavka 1. ovog članka, o svojoj namjeri propisno obavješćuje Europsku komisiju. U skladu s člankom 81. Okvirnog sporazuma zajednički odbor dužan je izmijeniti Prilog IX. odgovarajućem protokolu pridružene države kako bi se ažurirao popis primjenjivih odredaba pravnih akata EU-a. Prije nego što dobije pristup relevantnom segment ili segmentima pridružena država u cijelosti provodi i primjenjuje odredbe pravnih akata EU-a na koje se više ne primjenjuje odstupanje kako je navedeno u stavku 1. ovog članka. Evaluacija iz članka 3. stavka 2. ovog Okvirnog protokola provodi se svaki put kad pridružena država odluči zatražiti pristup dodatnom tržišnom segmentu.

5. Odstupanje iz stavka 1. ovog članka ne smije trajati dulje od 15 godina od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma. Pridružene stranke moraju najkasnije godinu dana prije isteka maksimalnog trajanja odstupanja izmijeniti Prilog IX. protokolu pridružene države kako bi se osiguralo da pridružena država prije datuma završetka tog odstupanja provodi i primjenjuje sve relevantne odredbe pravnih akata EU-a. Pridružena država mora šest mjeseci prije tog datuma u cijelosti, potpuno i učinkovito provesti i primijeniti sve odredbe EU-a o sektoru financijskih usluga. Evaluacijom iz članka 3. stavka 2. ovog Okvirnog protokola ocjenjuje se ispunjava li pridružena država obvezu da u cijelosti, potpuno i učinkovito provede i primijeni sve odredbe EU-a o sektoru financijskih usluga kako je predviđeno u ovom stavku.

ČLANAK 5.

Akcijski plan za provedbu i primjenu pravnih akata EU-a

1. Prije nego što dobije pristup unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge odnosno jednom ili više njegovih segmenata, pridružena država izrađuje akcijski plan i određuje vremenski okvir za provedbu i primjenu odgovarajućeg pravnog akta EU-a za sektor financijskih usluga odnosno za jedan ili više njegovih tržišnih segmenata.
2. Pridružena država obavješćuje preko pododbora za financijske usluge Europsku komisiju o donošenju akcijskog plana i svim njegovim značajnim izmjenama. Pridružena država može dostaviti izvješća o daljnjim mjerama koja proizlaze iz akcijskog plana.

3. U skladu s člankom 3. stavkom 3. ovog Okvirnog protokola, pridružena država, na temelju tog akcijskog plana, na temelju svojeg diskrecijskog prava određuje odgovarajući rok u kojem Europskoj komisiji treba podnijeti zahtjev za provedbu evaluacije potrebne za dobivanje pristupa unutarnjem tržištu EU-a.

ČLANAK 6.

Stupanje na snagu pristupa tržištu

1. Nakon što Europska komisija donese pozitivnu preporuku iz članka 11. stavka 3. ovog Okvirnog protokola da su ispunjeni svi potrebni uvjeti utvrđeni u članku 3. ovog Okvirnog protokola, te na preporuku pododbora za financijske usluge, zajednički odbor donosi odluku kojom se pridruženoj državi proširuje pristup jednom ili više segmenata unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge.
2. Odluka iz stavka 1. stupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi nakon datuma njenog donošenja od strane zajedničkog odbora.
3. Tijekom cijelog razdoblja u kojem je na snazi odstupanje iz članka 4. stavka 1. ovog Okvirnog protokola, pristup financijskom tržištu pridružene države subjektima iz EU-a započinje na dan stupanja na snagu odluke zajedničkog odbora kojom se pridruženoj državi odobrava pristup jednom ili više segmenata unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge. Takav pristup tržištu ograničen je na segment ili segmente navedene u toj odluci.

ČLANAK 7.

Lokalno pružanje usluga u pridruženoj državi

1. Nadzorna tijela pridružene države dužna su osigurati da pružatelji financijskih usluga s poslovnim nastanom na njihovu državnom području znatan dio svojeg poslovanja obavljaju u svojoj državi i na njezinim tržištima. Zabranjuju poslovni nastan pružateljima usluga bez aktivnog poslovanja ili značajne imovine u njihovoj državi.
2. Ispunjenje obveze iz stavka 1. prati se u kontekstu praćenja nadzorne infrastrukture pridružene države iz članka 13. ovog Okvirnog protokola.

DIO II.

EVALUACIJA ZA DOBIVANJE PRISTUPA UNUTARNJEM TRŽIŠTU EU-a

ČLANAK 8.

Revizija financijskog sektora pridružene države

1. Pod nadzorom Europske komisije relevantna nadzorna tijela EU-a i Jedinствeni sanacijski odbor osnovan Uredbom (EU) br. 806/2014 Europskog parlamenta i Vijeća¹ u svojim područjima nadležnosti kako je predviđeno pravom EU-a provode reviziju financijskog sektora pridružene države kako slijedi:

- (a) pridružena država svakom relevantnom nadzornom tijelu EU-a i Jedinствenom sanacijskom odboru dostavlja:
 - i. detaljan opis njezina financijskog sektora, uključujući popis ovlaštenih ili registriranih pružatelja financijskih usluga i njihov pravni oblik, imena njihovih direktora, imena i državljanstvo njihovih dioničara, odnose unutar grupe, gospodarsku važnost (ukupna bankovna imovina, imovina kojom se upravlja i ukupne premije osiguranja);
 - ii. sve dodatne informacije koje su bilo kojem relevantnom nadzornom tijelu EU-a i Jedinствenom sanacijskom odboru potrebne za dovršetak preispitivanja na temelju ovog članka;

¹ Uredba (EU) br. 806/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 15. srpnja 2014. o utvrđivanju jedinstvenih pravila i jedinstvenog postupka za sanaciju kreditnih institucija i određenih investicijskih društava u okviru jedinstvenog sanacijskog mehanizma i jedinstvenog fonda za sanaciju te o izmjeni Uredbe (EU) br. 1093/2010 (SL EU L 225, 30.7.2014., str. 1.).

- (b) svako relevantno nadzorno tijelo EU-a provodi reviziju bilance i provjere kvalitete imovine bankarskog sektora i sektora osiguranja primjenom svoje metodologije u suradnji s relevantnim nadležnim tijelima pridružene države;
 - (c) postojanje, strukturu i kvalitetu sustava osiguranja depozita, sustava osiguranja jamstava i sanacijskog sustava ocjenjuje relevantno nadzorno tijelo EU-a i Jedinstveni sanacijski odbor u skladu s relevantnim propisima EU-a.
2. Nadzorna tijela EU-a i Jedinstveni sanacijski odbor mogu, prema potrebi, u svrhu revizije na temelju ovog članka zatražiti pomoć trećih strana na nacionalnoj ili međunarodnoj razini.
 3. Troškove revizije u skladu s ovim člankom snosi pridružena država.

ČLANAK 9.

Ocjena provedbe i primjene pravnih akata EU-a u pridruženoj državi

1. EU ocjenjuje potpunost zakonodavstva i regulatornog okvira pridružene države i njihovu usklađenost s relevantnim pravnim aktom EU-a. Posebno ocjenjuje usklađenost s odredbama pravnih akata EU-a koje se primjenjuju na:
 - (a) cijelo unutarnje tržište EU-a za financijske usluge bez ikakve razlike, posebno odredbama u području suzbijanja pranja novca i financiranja terorizma, i
 - (b) određeni segment ili segmente unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge, kako su navedeni u članku 4. stavku 1. ovog Okvirnog protokola.

2. Usklađenost zakonodavstva i regulatornog okvira pridružene države s odgovarajućim pravnim aktom EU-a može se ocijeniti uz pomoć trećih strana na nacionalnoj ili međunarodnoj razini. Europska komisija utvrđuje zadaće koje se obavljaju u okviru takvog ocjenjivanja usklađenosti i obavješćuje pridruženu državu o relevantnom postupku nabave i njegovim rezultatima.
3. Troškove ocjenjivanja u skladu s ovim člankom snosi pridružena država.

ČLANAK 10.

Ocjenjivanje nadzorne infrastrukture pridružene države

1. Ocjenjivanje nadzorne infrastrukture pridružene države obuhvaća neovisnost, stabilnost, djelotvornost i učinkovitost nadzornog okvira pridružene države. Takvo ocjenjivanje obuhvaća i nadzor aktivnosti suzbijanja pranja novca u pridruženoj državi, uključujući postojanje i pravilno funkcioniranje financijsko-obavještajne jedinice.
2. Ocjenjivanje iz stavka 1. provodi svako relevantno nadzorno tijelo EU-a u suradnji s relevantnim nadležnim tijelima država članica EU-a. Svako relevantno nadzorno tijelo EU-a utvrđuju kriterije i metodologiju tog ocjenjivanja i o tome obavješćuju Europsku komisiju i pridruženu državu. Kriteriji i metodologija za to ocjenjivanje odražavaju primjenjivo pravo EU-a o neovisnosti, pouzdanosti, učinkovitosti i djelotvornosti odgovarajućeg nadzornog okvira.

3. Pri ocjenjivanju iz stavka 1. nadzorna tijela EU-a mogu, prema potrebi, zatražiti pomoć trećih strana na nacionalnoj ili međunarodnoj razini.
4. Troškove ocjenjivanja u skladu s ovim člankom snosi pridružena država.

ČLANAK 11.

Ishod evaluacije

1. Po završetku revizije financijskog sektora pridružene države iz članka 8. ovog Okvirnog protokola svako relevantno nadzorno tijelo EU-a i Jedinstveni sanacijski odbor Europskoj komisiji dostavljaju mišljenje u kojem navode ocjenu financijskog sektora pridružene države.
2. Po završetku ocjenjivanja nadzorne infrastrukture pridružene države iz članka 10. ovog Okvirnog protokola svako relevantno nadzorno tijelo EU-a Europskoj komisiji dostavlja mišljenje u kojem navodi ocjenu nadzornog okvira pridružene države.
3. Europska komisija, uzimajući u obzir mišljenja iz stavaka 1. i 2. ovog članka, kao i ocjenu provedbe i primjene pravnih akata EU-a iz članka 9. ovog Okvirnog protokola, daje preporuku zajedničkom pododboru za financijske usluge.

Preporukom iz prvog podstavka ovog stavka utvrđuje se treba li pridruženoj državi odobriti pristup unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge odnosno jednom ili više njegovih tržišnih segmenata, vodeći računa o sljedećem:

- (a) ako se pregledom bilance ili kvalitete imovine iz članka 8. stavka 1. točke (b) ovog Okvirnog protokola utvrde rizici za pravilno funkcioniranje unutarnjeg tržišta EU-a, pristup odgovarajućem segmentu ili segmentima unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge ne odobrava se dok se ti rizici na odgovarajući način ne otklone;
- (b) ako je ocjena sustava osiguranja depozita, sustava osiguranja jamstava ili sustava za sanaciju iz članka 8. stavka 1. točke (c) ovog Okvirnog protokola negativna, pristup segmentu bankarstva ili segmentu osiguranja i reosiguranja ne odobrava se dok se ti nedostaci na odgovarajući način ne otklone;
- (c) ako se u okviru ocjenjivanja provedbe i primjene prava EU-a utvrde nedostaci u jednom ili više područja, pristup odgovarajućem segmentu ili segmentima unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge, kako je navedeno u članku 4. stavku 1. ovog Okvirnog protokola, ne odobrava se dok se ti nedostaci na odgovarajući način ne otklone;
- (d) ako se u okviru ocjenjivanja nadzorne infrastrukture pridružene države utvrde nedostaci, pristup odgovarajućem segmentu ili segmentima unutarnjeg tržišta EU-a za financijske usluge, kako je navedeno u članku 4. stavku 1. ovog Okvirnog sporazuma, ne odobrava se dok se ti nedostaci na odgovarajući način ne otklone.

4. Ako je preporuka iz stavka 3. negativna, Europska komisija obavješćuje zajednički pododbor za financijske usluge o smjernicama i mjerama koje pridružena država treba provesti kako bi otklonila utvrđene nedostatke. Pridružena država ne može podnijeti novi zahtjev za evaluaciju radi dobivanja pristupa tržištu prije isteka godine dana od obavijesti Europske komisije o takvim smjernicama i mjerama. Nakon podnošenja novog zahtjeva, pridružena država dostavlja dokaz o postupanju u skladu s propisanim smjernicama i provedbi potrebnih mjera.

DIO III.

PRAĆENJE

ČLANAK 12.

Praćenje provedbe i primjene pravnih akata EU-a u pridruženoj državi

1. Nakon što zajednički odbor u skladu s člankom 6. ovog Okvirnog protokola pridruženoj državi proširi pristup unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge odnosno jednom ili više njegovih segmenata, Europska komisija za cijelog trajanja tog pristupa tržištu provodi evaluaciju trajne usklađenosti zakonodavstva i regulatornog okvira pridružene države s relevantnim pravnim aktom EU-a. Praćenje se provodi u skladu s člankom 9. ovog Okvirnog protokola.
2. Europska komisija dostavlja rezultate naknadnog praćenja zajedničkom pododboru za financijske usluge, uključujući sve preporuke za otklanjanje nedostataka utvrđenih tijekom postupka praćenja. Pridružena država provodi preporuke u roku utvrđenom u tim preporukama.

3. Ako se praćenjem provedbe i primjene pravnih akata EU-a utvrde znatni nedostaci u jednom ili više područja, EU ima pravo suspendirati primjenu ovog Okvirnog protokola u odnosu na predmetni segment ili segmente financijskih usluga. Uvjeti i postupak takve suspenzije utvrđeni su u člancima 18. i 19. ovog Okvirnog protokola.

4. Troškove redovitog praćenja u skladu s ovim člankom snosi pridružena država.

ČLANAK 13.

Praćenje nadzorne infrastrukture pridružene države

1. Nakon što zajednički odbor u skladu s člankom 6. ovog Okvirnog protokola proširi pridruženoj državi pristup unutarnjem tržištu EU-a za financijske usluge odnosno jednom ili više njegovih segmenata, ocjenjivanje nadzorne infrastrukture pridružene države provodi se u skladu s člankom 10. ovog Okvirnog protokola. To se ocjenjivanje organizira svake dvije godine, osim ako Europska komisija utvrdi drukčije.

2. Europska komisija dostavlja rezultate ocjenjivanja zajedničkom pododboru za financijske usluge, uključujući sve preporuke relevantnih nadzornih tijela EU-a za otklanjanje nedostataka utvrđenih tijekom tog praćenja.

3. Pridružena država provodi preporuke iz stavka 2. u roku navedenom u tim preporukama. Relevantna nadzorna tijela EU-a provjeravaju jesu li te preporuke u potpunosti provedene.

4. Ako pridružena država u određenom roku ne otkloni nedostatke utvrđene u preporukama nakon ocjenjivanja, EU ima pravo suspendirati primjenu ovog Okvirnog protokola u odnosu na predmetni segment ili segmente financijskih usluga. Uvjeti i postupak takve suspenzije utvrđeni su u člancima 18. i 19. ovog Okvirnog protokola.

5. Troškove redovitog praćenja na temelju ovog članka snosi pridružena država.

DIO IV.

SURADNJA S NADZORNIM TIJELIMA EU-a

ČLANAK 14.

Nadzorna tijela EU-a – opće načela o ovlastima

1. U odnosu na sektor financijskih usluga i nadležna tijela pridružene države, nadzorna tijela EU-a imaju sve ovlasti koje su im dodijeljene uredbama o njihovu osnivanju, relevantnim sektorskim zakonodavstvom EU-a i člancima 8., 10., 11., 13. i 15. ovog Okvirnog protokola.
2. Ovlasti nadzornih tijela EU-a uključuju ovlast za donošenje odluka i preporuka upućenih pružateljima financijskih usluga ili nadležnim tijelima pridružene države kako bi se osiguralo pravilno funkcioniranje unutarnjeg tržišta EU-a, zaštita potrošača, ulagatelja i drugih relevantnih dionika ili zaštita stabilnosti i cjelovitosti unutarnjeg tržišta EU-a. Te se ovlasti izvršavaju uz savjetovanje s financijskim nadzornim tijelima pridružene države.
3. Pridružena država omogućuje nadzornim tijelima EU-a da učinkovito izvršavaju ovlasti u okviru svoje nadležnosti i na odgovarajući način doprinosi njihovim proračunskim potrebama. Nadležna tijela pridružene države surađuju s nadzornim tijelima EU-a u izvršavanju ovlasti u okviru njihove nadležnosti i poduzimaju sve potrebne mjere kako bi osigurala učinkovitu i dosljednu provedbu svih odluka i preporuka tih nadzornih tijela.

4. Ako nadzorna tijela EU-a imaju izravne nadzorne mandate ili ovlasti za izravnu intervenciju na temelju njihovih osnivačkih pravnih akata, relevantnog sektorskog zakonodavstva EU-a i ovog Okvirnog protokol, njihove su odluke pravno obvezujuće i izravno se primjenjuju na području nadležnosti pridružene države bez potrebe za potvrdom nadležnog tijela pridružene države.

ČLANAK 15.

Nadzorna tijela EU-a – ovlasti za izvanredne situacije

1. Ako u financijskom sektoru pridružene države dođe do nepovoljnih kretanja koja bi mogla prouzročiti znatnu financijsku štetu kupcima ili potrošačima ili ugroziti uredno funkcioniranje i cjelovitost financijskih tržišta ili stabilnost ili cjelovitost cijelog ili dijela financijskog sustava EU-a ili jedne ili više njezinih država članica, sva nadzorna tijela EU-a ovlaštena su zatražiti da relevantno nadležno tijelo pridružene države poduzme hitne mjere za primjereno uklanjanje prijetnje u prijavljenom razdoblju.

2. Ako takvo nadzorno tijelo EU-a utvrdi da relevantna nadležna tijela pridružene države nisu poduzela mjere za uklanjanje prijetnje u prijavljenom razdoblju ili da se prijetnja ne uklanja poduzetom mjerom primjereno, u tim izvanrednim situacijama ovlašteno je donijeti sljedeće odluke u odnosu na pružatelje financijskih usluga sa sjedištem u pridruženoj državi, pod uvjetima utvrđenima relevantnom sektorskom zakonodavstvu EU-a, a posebno člankom 9. stavkom 5. Uredbe (EU) br. 1093/2010, člankom 9. stavkom 5. (EU) br. 1094/2010 i člankom 9. stavkom 5. Uredbe (EU) br. 1095/2010:

- (a) privremeno zabraniti ili ograničiti stavljanje na tržište, distribuciju ili prodaju određenih financijskih instrumenata, proizvoda ili financijskih instrumenata odnosno proizvoda s određenim posebnim obilježjima ili određene vrste financijske aktivnosti ili prakse, primjerice preuzimanje rizika osiguranja novog poduzeća ili ugovaranje novih klijenata, u slučaju problema s poslovanjem ili bonitetom, ili

(b) privremeno zabraniti ili ograničiti neku vrstu financijske aktivnosti ili prakse, uključujući slobodno raspolaganje imovinom.

3. Ako se pružatelj financijskih usluga sa sjedištem u pridruženoj državi ne pridržava odluke iz stavka 2. ovog članka, relevantno nadzorno tijelo EU-a donosi odluku o izricanju administrativne novčane kazne tom pružatelju. Zajednički odbori osnovani na temelju članka 76. Okvirnog sporazuma donose detaljna koordinirana pravila o sljedećem:

(a) kriterijima za određivanje iznosa izrečene novčane kazne i gornje granice tog iznosa;

(b) postupku izvršavanja ovlasti izricanja novčanih kazni;

(c) primjenjivim rokovima zastare za izricanje i izvršenje novčanih kazni.

4. U slučaju kršenja prava EU-a, prijevara, neusklađenosti sa zakonodavstvom o suzbijanju pranja novca i financiranja terorizma, neispunjenja zahtjeva stručnosti i primjerenosti ili neprimjerenog postupanja prema klijentima ili potencijalnim klijentima pružatelja financijskih usluga, relevantno nadzorno tijelo EU-a, u skladu s uvjetima utvrđenima relevantnim zakonodavstvom EU-a, donosi odluku o suspenziji odobrenja izdanog pružatelju financijskih usluga, koja se upućuje relevantnom nadležnom tijelu pridružene države.

5. Odluke iz stavaka od 2. do 4. pravno su obvezujuće i izravno se primjenjuju u pridruženoj državi.

ČLANAK 16.

Uloga pridružene države

Nadležna tijela pridružene države imaju ista prava i obveze u radu nadzornih tijela EU-a i njihovih odbora nadzornih tijela kao i nadležna tijela država članica EU-a, uz iznimku prava glasa i ograničenje na odluke koje su izravno upućene njihovu financijskom sektoru ili tijelima.

ČLANAK 17.

Suradnja u području suzbijanja pranja novca

Pridružena država dužna je osigurati punu suradnju s imenovanim tijelima EU-a i država članica EU-a za suzbijanje pranja novca i sa svakim tijelom odnosno tijelima koja ih naslijede.

DIO V.

ZAŠTITNE MJERE EU-a

ČLANAK 18.

Zaštitne mjere – načela

1. EU može privremeno suspendirati primjenu ovog Okvirnog protokola u odnosu na segment financijskih usluga ili segmente o kojima je riječ, ako:

- (a) tijekom praćenja u skladu s člankom 12. ovog Okvirnog protokola otkriveni su znatni nedostaci u provedbi i primjeni pravni akata EU-a;
- (b) tijekom praćenja u skladu s člankom 13. ovog Okvirnog protokola otkriveni su znatni nedostaci u nadzornom okviru pridružene države;
- (c) nadležna tijela pridružene države nedovoljno surađuju u suzbijanju nepravilnosti, prijevara, zlouporabe, pranja novca i financiranja terorizma, među ostalim u slučaju nepridržavanja odluka koje su donijela nadzorna tijela EU-a u skladu s člankom 15. ovog Okvirnog protokola;
- (d) zaobilazi se ili znatno krše pravni akti EU-a u području financijskih usluga.

2. Privremena suspenzija donosi se u skladu s uvjetima i postupkom koji su utvrđeni u članku 19. ovog Okvirnog protokola.

ČLANAK 19.

Zaštitne mjere – postupci

1. Odstupajući od članka 90. Okvirnog sporazuma, ako smatra da postoji jedna ili više situacija iz članka 18. stavka 1. ovog Okvirnog protokola, EU o tome obavješćuje pridruženu državu i upućuje predmet zajedničkom odboru.
2. Zajednički odbor sastaje se bez odgode, a u svakom slučaju najkasnije mjesec dana nakon što mu je predmet upućen. Pridružene stranke dostavljaju zajedničkom odboru sve korisne informacije kako bi mu se omogućilo temeljito ispitivanje situacije. Zajednički odbor ispituje sve mogućnosti za pronalaženje rješenja u skladu s ovim Sporazumom i prema potrebi može o tome donijeti odluku.
3. Ako zajednički odbor ne pronade rješenje za situacije navedene u članku 18. stavku 1. u roku od tri mjeseca od datuma prvog sastanka zajedničkog odbora na temelju stavka 2., EU obavješćuje pridruženu državu o predloženom rješenju utvrđenog problema.

4. Ako pridružena država u roku od tri mjeseca ne postupi u skladu s rješenjem koje je predložio EU, EU suspendira primjenu ovog Okvirnog protokola u odnosu na predmetne segmente ili segmente finansijskih usluga sve dok pridružena država ne otkloni utvrđeni nedostatak. Pridružene stranke nastavljaju sudjelovati u redovitom dijalogu kako bi pronašle zajednički prihvatljivo rješenje.

5. Nakon suspenzije primjene ovog Okvirnog protokola u skladu sa stavkom 4., pridružena država može to pitanje uputiti Sudu EU-a. Ako pridružena država planira pokrenuti postupak pred Sudom EU-a na temelju ovog stavka, o tome odmah i u pisanom obliku obavješćuje EU i dostavlja sve relevantne informacije.

DIO VI.

INSTITUCIONALNE ODREDBE

ČLANAK 20.

Pododbori za financijske usluge

1. Odstupajući od članka 76. stavka 8. Okvirnog sporazuma, osnivaju se dva pododbora za financijske usluge između:

- (a) EU-a, koji predstavlja Europska komisija, i Andore, koju predstavlja njezino tijelo nadležno za politiku financijskih usluga; i
- (b) EU-a, koji predstavlja Europska komisija, i San Marina, koji predstavlja njegovo tijelo nadležno za politiku financijskih usluga.

Za potrebe ovog Okvirnog protokola svako upućivanje na pododbor za financijske usluge smatra se upućivanjem na svaki od pododbora za financijske usluge navedenih u točkama (a) i (b).

2. Pododbori za financijske usluge obavljaju sljedeće funkcije:

- (a) nadziru provedbu ovog Okvirnog protokola, kako se primjenjuje na temelju protokola pridruženih država i odgovarajućih odredaba iz priloga IX., XII. i XXII. tim protokolima pridruženih država;

- (b) sastavljaju sljedeće preporuke za zajedničke odbore:
 - i. preporuke za izmjenu Priloga IX. protokolima pridruženih država u skladu s člankom 81. Okvirnog sporazuma;
 - ii. preporuke za proširenje pristupa tržištu na unutarnje tržište EU-a za financijske usluge odnosno jedan ili više njegovih segmenata, u skladu s člankom 6. ovog Okvirnog protokola;
 - iii. druge preporuke;
 - (c) prema potrebi sastavljaju preporuke za Odbor za pridruživanje;
 - (d) preuzimaju druge funkcije i odgovornosti koje su im dodijeljene drugim odredbama ovog Okvirnog protokola.
3. Europska komisija može pozvati nadzorna tijela EU-a da, prema potrebi, prisustvuju sastancima pododbora za financijske usluge za tehničke rasprave.
4. Ako se izmjene Priloga IX. protokolima pridruženih država odnose na obje pridružene države, pododbori za financijske usluge obavljaju svoje zadaće na zajedničkim sastancima i na temelju usklađenih prijedloga.
5. Pododbori za financijske usluge sastaju se jedanput godišnje ili u drugim vremenskim razmacima koje odrede njihovi članovi. Sastanci se mogu održavati pomoću tehnoloških sredstava koja su pridruženim strankama na raspolaganju.

DIO VII.

ZAVRŠNE ODREDBE

ČLANAK 21.

Poslovi središnjih banaka i monetarnih tijela

Odredbe ovog Sporazuma ne primjenjuju se na poslove koje tijela javne vlasti, središnje banke, monetarna tijela ili drugi subjekti u vlasništvu ili pod kontrolom pridružene stranke obavljaju pri provedbi monetarne ili tečajne politike.

OKVIRNI PROTOKOL 4

O PRAVILIMA TRŽIŠNOG NATJECANJA KOJA SE PRIMJENJUJU NA PODUZETNIKE

ČLANAK 1.

Od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma, na sporazume, odluke udruženja poduzetnika i usklađena postupanja koji već postoje na dan stupanja na snagu ovog Sporazuma i obuhvaćeni su člankom 38. stavkom 1. Okvirnog sporazuma ne primjenjuje se zabrana utvrđena u članku 38. stavku 1. ako se ti sporazumi, odluke udruženja poduzetnika ili usklađena postupanja izmijene u roku od 12 mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma kako bi se ispunili uvjeti utvrđeni u skupnim izuzećima predviđenima u Prilogu XIV. protokolu pridružene države.

ČLANAK 2.

Od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma, na sporazume, odluke udruženja poduzetnika i usklađena postupanja koji već postoje na dan stupanja na snagu ovog Sporazuma i obuhvaćeni su člankom 38. stavkom 1. Okvirnog sporazuma ne primjenjuje se zabrana utvrđena u članku 38. stavku 1. ako se ti sporazumi, odluke udruženja poduzetnika ili usklađena postupanja izmijene u roku od 12 mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Sporazuma kako više ne bi podlijegali toj zabrani.

OKVIRNI PROTOKOL 5
O SURADNJI U PODRUČJU STATISTIKE

ČLANAK 1.

Predmet

1. Ovaj se Okvirni protokol primjenjuje na suradnju pridruženih stranaka u području statistike kako bi se osigurala izrada i diseminacija dosljednih i usporedivih statističkih podataka za opisivanje i praćenje svih gospodarskih, socijalnih i okolišnih politika relevantnih za njihovu suradnju.
2. Za potrebe stavka 1. pridružene stranke razvijaju i primjenjuju usklađene metode, definicije i klasifikacije, kao i zajedničke programe i postupke za organizaciju statističke obrade na odgovarajućim administrativnim razinama i u skladu s ovim Okvirnim protokolom.
3. Izrada statistike od strane pridruženih stranaka nepristrana je, pouzdana, objektivna, znanstveno neovisna, troškovno učinkovita i povjerljiva. Izrada statistika ne smije uzrokovati prekomjerno opterećenje za gospodarske subjekte.

ČLANAK 2.

Pododbori za statistiku

1. Odstupajući od članka 76. stavka 8. prve rečenice Okvirnog sporazuma, osnivaju se dva pododbora za statistiku između:
 - (a) EU-a, koji predstavlja Europska komisija, i Andore, koju predstavljaju njezina tijela nadležna za suradnju u području statistike; i
 - (b) EU-a, koji predstavlja Europska komisija, i San Marina, koji predstavljaju njegova tijela nadležna za suradnju u području statistike.

Za potrebe ovog Okvirnog protokola svako upućivanje na pododbor za statistiku smatra se upućivanjem na svaki od pododbora za statistiku navedenim u točkama (a) i (b).

2. Pododbori za statistiku nadležni su za upravljanje ovim Okvirnim protokolom i osiguravaju njegovu pravilnu provedbu. U tu svrhu daju preporuke i donose odluke u slučajevima predviđenima u ovom Okvirnom protokolu. Pododbori za statistiku donose svoje odluke konsenzusom.

3. Za potrebe ovog Okvirnog protokola, pododbori za statistiku i Odbor za europski statistički sustav osnovan Uredbom (EZ) br. 223/2009 Europskog parlamenta i Vijeća¹ organiziraju svoje zadaće na povezanim sastancima.
4. Pododbori za statistiku sastaju se prema potrebi. Svaka pridružena stranka može zatražiti sastanak pododbora za statistiku. Pododbori za statistiku mogu donositi odluke o osnivanju radnih skupina koje im mogu pomagati u obavljanju njihovih zadaća.
5. Pridružena stranka može u pododboru za statistiku u svakom trenutku postaviti pitanje o sadržaju ovog Protokola.
6. U svakoj odluci pododbora za statistiku navodi se datum njezine provedbe. Takva se odluka, prema potrebi, dostavlja na odobrenje u skladu s poslovnikom pododbora za statistiku, u skladu s kojim stupa na snagu.

¹ Uredba (EZ) br. 223/2009 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. ožujka 2009. o europskoj statistici i stavljanju izvan snage Uredbe (EZ, Euratom) br. 1101/2008 Europskog parlamenta i Vijeća o dostavi povjerljivih statističkih podataka Statističkom uredu Europskih zajednica, Uredbe Vijeća (EZ) br. 322/97 o statistici Zajednice i Odluke Vijeća 89/382/EEZ, Euratom o osnivanju Odbora za statistički program Europskih zajednica (SL EU L 87, 31.3.2009., str. 164.).

ČLANAK 3.

Suradnja u području statistike

1. Europski statistički program iz članka 13. Uredbe (EZ) br. 223/2009 osnova je za djelovanja u području statistike koje pridružene države provode za relevantna vremenska razdoblja obuhvaćena europskim statističkim programom. Sva glavna područja i statistički sadržaji europskog statističkog programa smatraju se značajnima za suradnju u području statistike utvrđenu u ovom Okvirnom protokolu, a pridružene države mogu u potpunosti sudjelovati u njima.

2. Pododbori za statistiku svake godine izrađuju posebne godišnje statističke programe EU-a/pridruženih država (godišnji statistički program EU/Andora i godišnji statistički program EU/San Marino) kao dio godišnjeg programa rada koji Europska komisija sastavlja u skladu s poglavljem III. Uredbe (EZ) br. 223/2009, i usporedno s tim programom. Svaki posebni godišnji statistički program EU-a/pridružene države odobrava pododbor za statistiku. U tim se programima osobito navode djelovanja za relevantne teme godišnjeg statističkog programa, kojima se za njegova trajanja daje prioritet u okviru suradnje EU-a/ pridružene države u području statistike.

3. Statistički podaci pridruženih država dostavljaju se Eurostatu radi pohrane, obrade i diseminacije. U tu svrhu nacionalni zavodi za statistiku pridruženih država blisko surađuju s Eurostatom kako bi se osiguralo pravilno odašiljanje i diseminacija podataka iz pridruženih država raznim skupinama korisnika uobičajenim kanalima za diseminaciju, kao dio statistike EU-a/pridružene države. Postupanje sa statističkim podacima pridruženih država uređeno je Uredbom (EZ) br. 223/2009.

4. Pododbor za statistiku ispituje napredak postignut u okviru relevantnih aktivnosti EU-a/pridruženih država u području statistike. Odbor osobito utvrđuje jesu li ostvareni ciljevi, prioriteta i aktivnosti planirani u prve tri godine primjene ovog Okvirnog protokola. Utvrđuje i je li relevantnost iz članka 1. stavka 1. ovog Okvirnog protokola na primjeren način navedena u sadržaju Priloga XXI. odgovarajućem protokolu pridružene države.

ČLANAK 4.

Sudjelovanje

1. Subjekti s poslovnim nastanom u pridruženim državama imaju pravo sudjelovati u posebnim programima EU-a koje provodi Eurostat, uz ista ugovorna prava i obveze kao i subjekti s poslovnim nastanom u EU-u.
2. Nacionalni stručnjaci iz pridruženih država mogu biti upućeni na rad u Europskoj komisiji („Eurostat“). Troškove upućivanja takvih nacionalnih stručnjaka u Europsku komisiju („Eurostat“), uključujući plaće, troškove socijalnog osiguranja, mirovine, dnevnice i putne troškove, u cijelosti snosi pridružena država koja ih upućuje.
3. Subjekti s poslovnim nastanom u EU-u imaju pravo sudjelovati u posebnim programima koje provode zavodi za statistiku pridruženih država, s istim ugovornim pravima i obvezama kao i subjekti s poslovnim nastanom u pridruženim državama.

ČLANAK 5.

Drugi oblici suradnje

1. Prijenos tehnologije u području statistike između nacionalnih zavoda za statistiku pridruženih država i Eurostata moguć je na temelju međusobnog dogovora.
2. Ne dovodeći u pitanje posebne odredbe i aranžmane iz poglavlja 19. Priloga XI. svakom protokolu pridružene države, pridružene stranke mogu razmjenjivati sve informacije u području statistike.
3. Nacionalni zavodi za statistiku pridruženih stranaka mogu međusobno razmjenjivati službenike. I nacionalni zavodi za statistiku država članica EU-a mogu razmjenjivati službenike s pridruženim državama. O uvjetima takve razmjene dogovaraju se izravno uključeni nacionalni zavodi za statistiku.

ČLANAK 6.

Financijske odredbe

1. Kako bi pokrile sve troškove njihovog sudjelovanja, pridružene države svake godine financijski doprinose europskom statističkom programu.
2. Pravila kojima se uređuje financijski doprinos pridruženih država utvrđena su u članku 68. Okvirnog sporazuma.

OKVIRNI PROTOKOL 6
O ARBITRAŽNIM POSTUPCIMA

POGLAVLJE 1.

UVODNE ODREDBE

ČLANAK 1.

Područje primjene

Ako pridružena stranka uputi spor na arbitražu u skladu s člankom 90. stavkom 8., člankom 97. stavkom 9. ili člankom 98. stavkom 6. Okvirnog sporazuma, primjenjuje se ovaj Okvirni protokol.

ČLANAK 2.

Definicije

Za potrebe ovog Okvirnog protokola:

- (a) „tužitelj” znači pridružena stranka koja upućuje spor na arbitražu u skladu s člankom 90. stavkom 8., člankom 97. stavkom 9. ili člankom 98. stavkom 6. Okvirnog sporazuma;

- (b) „tuženik” znači pridružena stranka koja je poduzela:
- i. kompenzacijske mjere iz članka 90. stavka 7. Okvirnog sporazuma;
 - ii. zaštitne mjere iz članka 97. stavka 1. Okvirnog sporazuma;
 - iii. hitne zaštitne mjere iz članka 97. stavka 5. Okvirnog sporazuma;
 - iv. mjere za ponovno postizanje ravnoteže iz članka 97. stavka 8. Okvirnog sporazuma;
 - v. zaštitne mjere iz članka 98. stavka 1. Okvirnog sporazuma; ili
 - vi. mjere za ponovno postizanje ravnoteže iz članka 98. stavka 5. Okvirnog sporazuma;
- (c) „zastupnik pridružene stranke” znači službenik ili druga osoba koju je pridružena stranka imenovala svojim zastupnikom u sporu iz članka 90. stavka 8., članka 97. stavka 9. ili članka 98. stavka 6. Okvirnog sporazuma;
- (d) „savjetnik” znači osoba koju je pridružena stranka imenovala da savjetuje tu pridruženu stranku ili da pomaže toj pridruženoj stranci u postupcima pred arbitražnim vijećem;
- (e) „pomoćnik” znači osoba koja u skladu s uvjetima svojeg imenovanja i pod vodstvom i nadzorom člana arbitražnog vijeća za člana arbitražnog vijeća provodi istraživanja ili mu pomaže;

- (f) „kandidat” znači svaka osoba čije je ime na popisu iz članka 4. Okvirnog sporazuma i koja se na temelju tog članka razmatra pri odabiru člana arbitražnog vijeća.

ČLANAK 3.

Pisarnica i tajnička potpora

Na pisani zahtjev pridruženih stranaka ili arbitražnog vijeća, Međunarodni ured Stalnog arbitražnog suda („Stalni arbitražni sud”) djeluje kao pisarnica i pruža odgovarajuću tajničku potporu arbitražnom vijeću.

ČLANAK 4.

Popis osoba koje su voljne i mogu biti članovi arbitražnog vijeća

1. Svaki zajednički odbor sastavlja popis 15 osoba koje su voljne i mogu biti članovi arbitražnog vijeća. U tu svrhu svaka pridružena stranka predlaže pet osoba. Osim toga, pridružene stranke zajednički predlažu pet osoba za obavljanje dužnosti predsjednika arbitražnog vijeća. Zajednički odbori brinu za to da takvi popisi u svakom trenutku ispunjavaju zahtjeve iz stavka 2.

2. Popis sastavljen u skladu sa stavkom 1. sadržava samo osobe neupitne neovisnosti, koje posjeduju kvalifikacije potrebne za imenovanje na najvišu sudsku dužnost u svojim državama ili koje su priznati pravni stručnjaci i imaju stručna znanja ili iskustvo u području prava Unije i međunarodnog javnog prava. Ti popisi ne smiju uključivati osobe koje su članovi, dužnosnici ili drugi službenici institucija EU-a, vlade države članice EU-a ili vlade pridružene države.

POGLAVLJE 2.

OBAVIJESTI

ČLANAK 5.

Dostava obavijesti

1. Arbitražno vijeće šalje sve zahtjeve, obavijesti, pisane podneske i druge dokumente pridruženim strankama istodobno.
2. Presliku zahtjeva, obavijesti, pisanog podneska ili drugog dokumenta koji upućuje arbitražnom vijeću pridružena stranka istodobno šalje i drugoj stranki.
3. Presliku zahtjeva, obavijesti, pisanog podneska ili drugog dokumenta koji upućuje drugoj stranki pridružena stranka istodobno šalje i arbitražnom vijeću.
4. Sve obavijesti iz stavaka od 1. do 3. dostavljaju se elektroničkom poštom ili, ovisno o slučaju, kojim drugim telekomunikacijskim sredstvom koje omogućuje dokaz o slanju obavijesti. Osim ako se dokaže suprotno, smatra se da je obavijest dostavljena na dan slanja. Sve obavijesti upućuju se Pravnoj službi Europske komisije i Misiji predmetne pridružene države u EU-u.

ČLANAK 6.

Obavijest o arbitraži

1. Smatra se da arbitražni postupak započinje na dan kad tuženik primi obavijest o arbitraži. Obavijest o arbitraži šalje se i Stalnom arbitražnom sudu.
2. U obavijesti o arbitraži navode se sljedeći elementi:
 - (a) zahtjev za upućivanje spora na arbitražu;
 - (b) imena i adrese pridruženih stranaka;
 - (c) imena i adrese njihovih zastupnika i savjetnika;
 - (d) pravnu osnovu postupka: članak 90. stavak 8., članak 97. stavak 9. ili članak 98. stavak 6. Okvirnog sporazuma;
 - (e) navođenje nekih od sljedećih mjera:
 - i. kompenzacijske mjere iz članka 90. stavka 7. Okvirnog sporazuma;
 - ii. zaštitne mjere iz članka 97. stavka 1. Okvirnog sporazuma;

- iii. hitne zaštitne mjere iz članka 97. stavka 5. Okvirnog sporazuma;
 - iv. mjere za ponovno postizanje ravnoteže iz članka 97. stavka 8. Okvirnog sporazuma;
 - v. zaštitne mjere iz članka 98. stavka 1. Okvirnog sporazuma;
 - vi. mjere za ponovno postizanje ravnoteže iz članka 98. stavka 5. Okvirnog sporazuma;
- (f) navođenje pravila koje je predmet spora ili se na njega odnosi;
- (g) kratak opis spora;
- (h) prijedlog za imenovanje člana arbitražnog vijeća.

3. Spor koji se odnosi na pitanje je li obavijest o arbitraži u skladu sa zahtjevima ovog Okvirnog protokola ne sprečava osnivanje arbitražnog vijeća. Konačnu odluku u takvom sporu donosi arbitražno vijeće.

ČLANAK 7.

Odgovor na obavijest o arbitraži

1. U roku od 20 dana od primitka obavijesti o arbitraži tuženik tužitelju i Stalnom arbitražnom sudu šalje odgovor u kojem se navode:
 - (a) imena i adrese pridruženih stranaka;
 - (b) imena i adrese njihovih zastupnika i savjetnika;
 - (c) odgovor na elemente iz obavijesti o arbitraži kako je navedeno u članku 6. stavku 2. točkama od (d) do (g) ovog Okvirnog protokola;
 - (d) prijedlog za imenovanje člana arbitražnog vijeća.

2. Spor koji se odnosi na činjenicu da tuženik nije odgovorio na obavijest o arbitraži ili odgovor nije bio potpun i pravodoban, nije prepreka za osnivanje arbitražnog vijeća. Konačnu odluku u takvom sporu donosi arbitražno vijeće.

POGLAVLJE 3.

ARBITRAŽNO VIJEĆE

ČLANAK 8.

Osnivanje arbitražnog vijeća

1. Arbitražno vijeće sastoji se od tri člana.
2. Arbitražno vijeće osniva se u skladu sa stavcima 3. i 4. ovog članka u roku od 30 dana od datuma dostave obavijesti o arbitraži u skladu s člankom 6. ovog Okvirnog protokola.
3. Pridružene stranke predlažu po jednog člana arbitražnog vijeća među osobama s popisa osoba koje žele i mogu obavljati dužnost članova arbitražnog vijeća iz članka 4. stavka 1. ovog Okvirnog protokola. Predsjednika sporazumno biraju članovi arbitražnog vijeća s popisa osoba koje su pridružene stranke zajednički predložile za obavljanje dužnosti predsjednika arbitražnog vijeća.

Ako se članovi arbitražnog vijeća ne mogu dogovoriti o odabiru predsjednika u roku iz stavka 2. ovog članka, svaka pridružena stranka može od glavnog tajnika Stalnog arbitražnog suda zatražiti da predsjednika odabere ždrijebom s popisa osoba koje su pridružene stranke zajednički predložile za predsjednika arbitražnog vijeća.

4. Glavni tajnik Stalnog arbitražnog suda u roku od pet dana od zahtjeva iz drugog podstavka stavka 3. odlučuje o odabiru iz tog podstavka. Zastupnici pridruženih stranaka imaju pravo prisustvovati odabiru.
5. Datum osnivanja arbitražnog vijeća datum je na koji je predsjednik odabran i na koji je prihvatio imenovanje.
6. Ako popis koje žele i mogu obavljati dužnost članova arbitražnog vijeća iz članka 4. stavka 1. ovog Okvirnog protokola nije sastavljen do isteka roka iz stavka 2. ovog članka, svaka pridružena stranka u roku od pet dana imenuje po jednu osobu za člana arbitražnog vijeća. Ako su osobe predložene u skladu s člankom 4. stavkom 1. ovog Okvirnog protokola, članovi se imenuju s tog popisa osoba. Predsjednika se tada imenuje u skladu s postupkom utvrđenim u stavku 3. ovog članka. Ako pridružene stranke u roku od dodatnih pet dana zajednički ne predlože barem jednu osobu za predsjednika arbitražnog vijeća, glavni tajnik Stalnog arbitražnog suda nakon savjetovanja s pridruženim strankama u roku od pet dana predlaže osobu za predsjednika arbitražnog vijeća koji ispunjava zahtjeve iz članka 4. stavka 2. ovog Okvirnog protokola. Ako nijedna od pridruženih stranaka u roku od pet dana ne uloži prigovor na takav prijedlog, imenuje se osoba koju je predložio glavni tajnik Stalnog arbitražnog suda.
7. Ako se arbitražno vijeće ne osnuje u roku od tri mjeseca od datuma zahtjeva za podnošenje spora na arbitražu na temelju članka 6. ovog Okvirnog protokola, glavni tajnik Stalnog arbitražnog suda u roku od 15 dana od zahtjeva bilo koje pridružene stranke i nakon savjetovanja s pridruženim strankama za članove arbitražnog vijeća imenuje osobe koje ispunjavaju uvjete iz članka 4. stavka 2. ovog Okvirnog protokola.

ČLANAK 9.

Neovisnost i imunitet članova arbitražnog vijeća

1. Članovi arbitražnog vijeća su neovisni, nastupaju u vlastito ime i ne primaju naputke od nijedne organizacije ili vlade.
2. Članovi arbitražnog vijeća od njegova osnivanja uživaju imunitet od pravnih postupaka u EU-u i pridruženim državama koji se odnose na njihovo obnašanje funkcija u tom arbitražnom vijeću.

ČLANAK 10.

Opoziv članova arbitražnog vijeća

1. Pridružena stranka koja namjerava zatražiti opozivi člana arbitražnog vijeća dužna je o tome izvijestiti u roku od 15 dana od datuma primitka obavijesti o imenovanju tog člana odnosno u roku od 30 dana od datuma saznanja o okolnostima koje predstavljaju povredu zahtjeva iz članka 9. stavka 1. ovog Okvirnog protokola.
2. Obavijest o opozivu šalje se drugoj pridruženoj stranci, članu vijeća čiji se opoziv traži, drugim članovima arbitražnog vijeća i Stalnom arbitražnom sudu. U obavijesti se navode razlozi za opoziv.
3. Ako pridružena stranka zatraži opoziv člana arbitražnog vijeća, druga pridružena stranka može prihvatiti taj opoziv. Član arbitražnog vijeća čiji se opoziv traži može se i povući. To prihvaćanje ili povlačenje ne podrazumijeva priznavanje razloga za opoziv.

4. Ako u roku od 15 dana od datuma obavijesti o opozivu druga pridružena stranka ne prihvati opoziv ili se ne povuče član arbitražnog vijeća čiji se opoziv traži, stranka koja traži opoziv člana arbitražnog vijeća može od glavnog tajnika Stalnog arbitražnog suda zatražiti da donese odluku o opozivu.

5. Pri donošenju odluke o opozivu glavni tajnik Stalnog arbitražnog suda navodi razloge za tu odluku, osim ako se pridružene stranke slože da se razlozi ne navode.

ČLANAK 11.

Zamjena članova arbitražnog vijeća

1. U slučaju da je tijekom arbitražnog postupka potrebno zamijeniti člana arbitražnog vijeća kako je predviđeno u poglavlju 5. ovog Okvirnog protokola, zamjenik se imenuje ili odabire u skladu s člankom 8. stavkom 3. ovog Okvirnog protokola, koji se primjenjuje čak i ako pridružena stranka nije iskoristila pravo imenovanja ili sudjelovanja u imenovanju člana arbitražnog vijeća kojeg treba zamijeniti.

2. Ako se član arbitražnog vijeća zamijeni, postupak se nastavlja u fazi u kojoj je član arbitražnog vijeća koji je zamijenjen prestao obavljati svoje dužnosti, osim ako arbitražno vijeće odluči drukčije.

ČLANAK 12.

Rad arbitražnog vijeća

1. Predsjednik arbitražnog vijeća predsjedava svim sastancima arbitražnog vijeća. Arbitražno vijeće može svojem predsjedniku delegirati ovlast za donošenje administrativnih i postupovnih odluka.
2. Osim ako je ovim Okvirnim protokolom predviđeno drukčije, postupci i vijećanja arbitražnog vijeća mogu se provoditi bilo kojim komunikacijskim sredstvima.
3. U vijećanju arbitražnog vijeća mogu sudjelovati samo članovi tog vijeća. Međutim, arbitražno vijeće može dopustiti da tom vijećanju prisustvuju pomoćnici.
4. Sastavljanje odluke u isključivoj je nadležnosti članova arbitražnog vijeća i ne delegira se drugim osobama.
5. Ako se pojavi postupovno pitanje koje nije obuhvaćeno ovim Okvirnim protokolom, arbitražno vijeće nakon savjetovanja s pridruženim strankama može odlučiti o postupku koji treba primijeniti, pod uvjetom da je taj postupak u skladu s ovim Okvirnim protokolom.
6. Ako smatra da je potrebna izmjena nekog roka iz ovog Okvirnog protokola ili neka druga postupovna ili administrativna prilagodba, arbitražno vijeće nakon savjetovanja s pridruženim strankama pisanim putem obavješćuje pridružene stranke o razlozima te izmjene ili prilagodbe te o roku ili potrebnoj prilagodbi.

POGLAVLJE 4.

IZRAČUN ROKOVA

ČLANAK 13.

Izračun rokova

1. Svaki rok predviđen ovim Okvirnim protokolom teče od sljedećeg dana nakon dana primitka obavijesti. Ako zadnji dan roka pada na vikend ili službeni praznik za Europsku komisiju ili predmetnu pridruženu državu, rok teče do sljedećeg radnog dana. Službeni praznici koji padaju unutar roka uključuju se u izračun.
2. Ako je zadnji dan za dostavu dokumenta dan vikenda ili službeni praznik za Europsku komisiju ili predmetnu pridruženu državu, taj se dokument može dostaviti sljedećeg radnog dana Europske komisije ili predmetne pridružene države, ovisno o slučaju.

POGLAVLJE 5.

ARBITRAŽNI POSTUPAK

ČLANAK 14.

Opće odredbe

Arbitražno vijeće jamči jednako postupanje prema strankama u sporu i svakoj stranci u sporu mogućnost da u bilo kojoj fazi arbitražnog postupka iznese svoj slučaj. Arbitražno vijeće provodi svoje postupke na način kojim se sprečavaju nepotrebna kašnjenja i troškovi te s ciljem rješavanja sporova između stranaka u sporu.

ČLANAK 15.

Mjesto arbitraže

Mjesto arbitraže je Haag. U iznimnim okolnostima arbitražno vijeće može se sastati na bilo kojem drugom mjestu koje smatra primjerenim.

ČLANAK 16.

Jezici

1. Postupak pred arbitražnim vijećem vodi se na francuskom i engleskom jeziku.
2. Arbitražno vijeće može naložiti da se uz sve dokumente priložene tužbi ili odgovoru na tužbu i svim dodatnim dokumentima koji su tijekom postupka podneseni na njihovu izvornom jeziku priloži prijevod na jedan od jezika postupka.
3. Svaka pridružena stranka snosi vlastite troškove prijevoda dokumenata podnesenih arbitražnom vijeću koji nisu izvorno sastavljeni na engleskom ili francuskom jeziku te troškove usmenog prevođenja za svoje zastupnike ili savjetnike tijekom rasprave.

ČLANAK 17.

Tužbeni zahtjev

1. Tužitelj u pisanom obliku dostavlja svoj tužbeni zahtjev tuženiku, Stalnom arbitražnom sudu i svakom članu arbitražnog vijeća u roku koji u tu svrhu odredi arbitražno vijeće u skladu s člankom 20. ovog Okvirnog protokola. Tužitelj može svoju obavijest o arbitraži iz članka 6. ovog Okvirnog protokola smatrati svojim tužbenim zahtjevom, pod uvjetom da ta obavijest o arbitraži ispunjava uvjete navedene u stavcima 2. i 3. ovog članka.

2. U tužbenom zahtjevu navode se sljedeći elementi:
- (a) imena i adrese pridruženih stranaka;
 - (b) imena i adrese njihovih zastupnika i savjetnika;
 - (c) pravnu osnovu postupka, odnosno članak 90. stavak 8., članak 97. stavak 9. ili članak 98. stavak 6. Okvirnog sporazuma;
 - (d) navođenje jednih od sljedećih mjera:
 - i. kompenzacijske mjere iz članka 90. stavka 7. Okvirnog sporazuma;
 - ii. zaštitne mjere iz članka 97. stavka 1. Okvirnog sporazuma;
 - iii. hitne zaštitne mjere iz članka 97. stavka 5. Okvirnog sporazuma;
 - iv. mjere za ponovno postizanje ravnoteže iz članka 97. stavka 8. Okvirnog sporazuma;
 - v. zaštitne mjere iz članka 98. stavka 1. Okvirnog sporazuma;
 - vi. mjere za ponovno postizanje ravnoteže iz članka 98. stavka 5. Okvirnog sporazuma;
 - (e) izjavu o činjenicama kojima se potkrepljuje zahtjev;

(f) opis spora; i

(g) pravnu osnovu ili argumente na koje se poziva.

3. Uz tužbeni zahtjev dostavljaju se, kad god je moguće, dokumenti i dokazi na koje se tužitelj poziva ili se u tužbenom zahtjevu upućuje na takve dokumente i dokaze.

ČLANAK 18.

Odgovor na tužbu

1. Tuženik svoj odgovor na tužbu u pisanom obliku dostavlja tužitelju, Stalnom arbitražnom sudu i svakom članu arbitražnog vijeća u roku koji u tu svrhu odredi arbitražno vijeće u skladu s člankom 20. ovog Okvirnog protokola. Tuženik može svoj odgovor na obavijest o arbitraži iz članka 7. ovog Okvirnog protokola smatrati svojim odgovorom na tužbu, pod uvjetom da ta obavijest o arbitraži ispunjava zahtjeve navedene u stavku 2. ovog članka.

2. U odgovoru na tužbu odgovara se na elemente navedene u tužbi u skladu s člankom 17. stavkom 2. točkama od (c) do (g) ovog Okvirnog protokola. Uz odgovoru na tužbu dostavljaju se, kad god je moguće, dokumenti i dokazi na koje se tuženik poziva ili se u odgovoru na tužbu upućuje na takve dokumente i dokaze.

ČLANAK 19.

Ostali pisani podnesci

Arbitražno vijeće može odlučiti koje pisane podneske pridružene stranke moraju ili mogu podnijeti uz tužbeni zahtjev i odgovor na tužbu. Na temelju članka 20. ovog Okvirnog protokola arbitražno vijeće određuje rok za dostavu tih pisanih podnesaka.

ČLANAK 20.

Rokovi

Rokovi koje arbitražno vijeće odredi za dostavu tužbenog zahtjeva, odgovora na tužbu i svih drugih pisanih podnesaka ne smiju biti dulji od 90 dana. Međutim, arbitražno vijeće može produljiti takve rokove ako smatra da je takvo produljenje opravdano.

ČLANAK 21.

Privremene mjere

Arbitražno vijeće ne poduzima niti odobrava privremene mjere.

ČLANAK 22.

Dokazi

1. Svaka pridružena stranka dužna je dostaviti dokaze o činjenicama na kojima temelji svoj zahtjev ili odgovor.
2. Arbitražno vijeće može u svakom trenutku tijekom postupka zatražiti od pridruženih stranaka da u propisanom roku dostave dodatne dokaze.
3. Arbitražno vijeće utvrđuje dopuštenost, relevantnost i snagu podnesenih dokaza.

ČLANAK 23.

Rasprave

1. Na temelju okvirnog rasporeda utvrđenog u skladu s člankom 28. stavkom 1. ovog Okvirnog protokola predsjednik nakon savjetovanja s pridruženim strankama i drugim članovima arbitražnog vijeća obavještuje pridružene stranke o datumu, vremenu i mjestu održavanja rasprave. Te se informacije javno objavljuju, osim ako je rasprava zatvorena za javnost.
2. Arbitražno vijeće može u dogovoru s pridruženim strankama odlučiti da neće održati raspravu.

3. Osim ako se stranke u sporu dogovore drukčije, rasprava se održava u prostorijama Stalnog arbitražnog suda u Haagu, u skladu s člankom 15. ovog Okvirnog protokola.
4. Uz suglasnost stranaka u sporu, arbitražno vijeće može sazvati dodatne rasprave.
5. Svi članovi arbitražnog vijeća moraju biti prisutni tijekom cijele rasprave.
6. Ako se stranke u sporu ne dogovore drukčije, raspravi mogu prisustvovati sljedeće osobe, neovisno o tome je li rasprava otvorena za javnost:
 - (a) zastupnici stranaka u sporu;
 - (b) savjetnici;
 - (c) pomoćnici;
 - (d) usmeni prevoditelji, pismeni prevoditelji i sudski zapisničari arbitražnog vijeća; i
 - (e) vještaci, koje odredi arbitražno vijeće.
7. Svaka stranka u sporu najkasnije pet dana prije datuma rasprave arbitražnom vijeću i drugoj stranki u sporu dostavlja popis imena osoba koje će na raspravi usmeno iznijeti argumente u ime te stranke u sporu te imena drugih zastupnika ili savjetnika te stranke u sporu koji će prisustvovati raspravi.

8. Osiguravajući tužitelju i tuženiku jednako vrijeme za iznošenje argumenata i odgovora, rasprava se odvija sljedećim redoslijedom:

(a) iznošenje argumenata;

i. argument tužitelja;

ii. argument tuženika;

(b) iznošenje odgovora;

i. odgovor tužitelja;

ii. protuodgovor tuženika.

9. Arbitražno vijeće može u svakom trenutku tijekom saslušanja uputiti pitanja bilo kojoj stranci u sporu.

10. Arbitražno vijeće osigurava da se zapisnik s rasprave što prije nakon rasprave sastavi i dostavi strankama u sporu. Stranke u sporu mogu iznijeti primjedbe na zapisnik u roku od deset dana od datuma rasprave. Arbitražno vijeće može razmotriti takve primjedbe.

11. Svaka stranka u sporu može arbitražnom vijeću u roku od deset dana od datuma rasprave dostaviti dodatni pisani podnesak o bilo kojem pitanju postavljenom tijekom rasprave.

ČLANAK 24.

Neispunjavanje obveza

1. Ako tužitelj ne podnese tužbeni zahtjev u roku koji je utvrdilo arbitražno vijeće u skladu s člankom 20. ovog Okvirnog protokola, i ako ne postoji opravdana prepreka, arbitražno vijeće nalaže zaključenje arbitražnog postupka, osim ako postoje neriješena pitanja o kojima bi trebalo odlučiti ili ako arbitražno vijeće to smatra primjerenima.
2. Ako tuženik ne odgovori na obavijest o arbitraži ili tužbu u roku koji je utvrdilo arbitražno vijeće u skladu s člankom 20. ovog Okvirnog protokola i ako ne postoji opravdana prepreka, arbitražno vijeće nalaže nastavak arbitražnog postupka, a da to ne znači da arbitražno vijeće može smatrati da je takvo nepodnošenje jednako tuženikovu prihvaćanju tužiteljevih navoda. Ovaj se stavak primjenjuje i ako tužitelj nije podnio protuodgovor na protutužbu.
3. Ako se jedna od stranaka u sporu, propisno obaviještena u skladu s ovim Okvirnim protokolom, ne pojavi na raspravi, a da se pritom ne pozove na opravdanu prepreku za taj propust, arbitražno vijeće može nastaviti s arbitražnim postupkom.
4. Ako jedna od stranaka u sporu, propisno pozvana da dostavi dodatne dokaze, to ne učini u utvrđenom roku, a da se pritom ne pozove na opravdanu prepreku, arbitražno vijeće donosi odluku na temelju dokaza kojima raspolaže.

ČLANAK 25.

Povjerljivost

1. Stranka u sporu i arbitražno vijeće čuvaju povjerljivost svih informacija koje je druga stranka u sporu označila kao povjerljive i koje je dostavila arbitražnom vijeću.

Ako stranka u sporu arbitražnom vijeću dostavi pisani podnesak koji sadržava povjerljive informacije u roku od 15 dana dostavlja podnesak bez povjerljivih informacija koji se javno objavljuje.

2. Ništa u ovom Okvirnom protokolu ne sprečava stranku u sporu da objavi svoje pisane podneske, odgovore na pitanja koja joj je uputilo arbitražno vijeće ili zapis svoje usmene argumentacije, pod uvjetom da pri upućivanju na informacije koje je dostavila druga stranka u sporu ne objavljuje informacije koje je druga stranka u sporu označila kao povjerljive.

3. Rasprava pred arbitražnim vijećem otvorena je za javnost osim ako podnesci i argumenti stranke u sporu sadržavaju povjerljive informacije ili ako se stranke u sporu dogovore da rasprava bude zatvorena za javnost. U takvom slučaju stranke u sporu poštuju povjerljivost rasprave.

ČLANAK 26.

Kontakti ex parte

Tijekom arbitražnog postupka članovi arbitražnog vijeća ne sastaju se s jednom strankom u sporu niti na drugi način s njom usmeno ili pismeno komuniciraju u odsutnosti druge stranke u sporu.

ČLANAK 27.

Zaključenje arbitražnog postupka

Ako je strankama u sporu pružena razumna mogućnost da iznesu svoje argumente, arbitražno vijeće može zaključiti arbitražni postupak.

POGLAVLJE 6.

KALENDAR POSTUPKA PRED ARBITRAŽNIM VIJEĆEM

ČLANAK 28.

Kalendar postupka pred arbitražnim vijećem

1. Arbitražno vijeće nakon savjetovanja sa strankama u sporu utvrđuje okvirni kalendar postupka u roku od deset dana od osnivanja arbitražnog vijeća. U svakom trenutku nakon savjetovanja sa strankama u sporu to vijeće može produljiti ili skratiti svaki rok predviđen ovim Okvirnim protokolom ili s kojim su se složile stranke u sporu.
2. Arbitražno vijeće svoj pravorijek dostavlja strankama u sporu i zajedničkom odboru u roku od 12 mjeseci od datuma osnivanja arbitražnog vijeća. Ako arbitražno vijeće smatra da ne može ispoštovati taj rok, predsjednik arbitražnog vijeća o tome dostavlja pismenu obavijest strankama u sporu i navodi razloge za kašnjenje i datum do kojeg arbitražno vijeće namjerava dovršiti svoj posao.
3. Stranaka u sporu može u roku od deset dana od osnivanja arbitražnog vijeća uputiti obrazloženi zahtjev za hitno rješavanje predmeta. Arbitražno vijeće u takvom slučaju odlučuje o hitnosti predmeta u roku od 15 dana od primitka takvog zahtjeva. Ako utvrdi da je predmet hitan, arbitražno vijeće poduzima sve mjere kako bi svoj pravorijek o meritumu predmeta dostavilo strankama u sporu u roku od šest mjeseci od datuma svojeg osnivanja.

POGLAVLJE 7.

ARBITRAŽNI PRAVORIJEK

ČLANAK 29.

Arbitražni pravorijeci arbitražnog vijeća

1. Arbitražno vijeće poduzima sve mjere kako bi svoje arbitražne pravorijeke donijelo konsenzusom. Ako se arbitražni pravorijek unatoč tim nastojanjima ne može donijeti konsenzusom, o arbitražnom se pravorijeku odlučuje većinom glasova.
2. Izdvojena mišljenja članova arbitražnog vijeća ne objavljuju se ni u kojem slučaju.
3. Svaki arbitražni pravorijek obvezujući je za stranke u sporu. U arbitražnom pravorijeku se navode utvrđene činjenice, primjenjivost relevantnih odredaba ovog Sporazuma i utemeljenost mišljenja i donesenih zaključaka.

ČLANAK 30.

Oblik i učinak arbitražnog pravorijeka

1. Arbitražno vijeće može donositi zasebne arbitražne pravorijeke o različitim pitanjima i u različito vrijeme.

2. Svi arbitražni pravorijeci moraju biti obrazloženi i u pisanom obliku.
3. Svi su arbitražni pravorijeci konačni i obvezujući za stranke u sporu.
4. Arbitražni pravorijek potpisuju članovi arbitražnog vijeća, a sadržava datum donošenja i mjesto arbitraže. Stalni arbitražni sud dostavlja strankama u sporu presliku arbitražnog pravorijeka koju su potpisali članovi arbitražnog vijeća.
5. Stranke u sporu objavljuju arbitražne pravorijeke u cijelosti, podložno zaštiti povjerljivih informacija iz članka 25. ovog Okvirnog protokola.
6. Stranke u sporu bez odgode izvršavaju arbitražne pravorijeke.

ČLANAK 31.

Sporazumno rješenje ili drugi razlozi za prekid arbitražnog postupka

1. Stranke u sporu mogu u svakom trenutku sporazumno riješiti spor. U tom slučaju stranke u sporu zajednički obavješćuju arbitražno vijeće o takvom rješenju. Ako sporazumno rješenje zahtijeva odobrenje jedne od stranaka u sporu, na to se upućuje u obavijesti, a arbitražni postupak suspendira se do završetka takvog postupka. Ako odobrenje jedne od stranaka u sporu nije potrebno odnosno nakon što se dostavi obavijest o završetku takvih domaćih postupaka, arbitražni se postupak zaključuje.

2. Ako prije donošenja arbitražnog pravorijeka nastavak arbitražnog postupka postane nemoguć ili nepotreban iz razloga koji nije naveden u stavku 1. ovog članka, arbitražno vijeće obavješćuje stranke u sporu o svojoj namjeri da izda nalog za okončanje arbitražnog postupka. Arbitražno vijeće može izdati taj nalog, osim ako postoje neriješena pitanja o kojima bi trebalo odlučiti ili ako arbitražno vijeće to smatra primjerenima.

3. Arbitražno vijeće strankama u sporu dostavlja nalog kojim se okončava arbitražni postupak ili obavijest o sporazumnom rješenju, koje su potpisali članovi arbitražnog vijeća. Na sporazumna rješenja primjenjuje se članak 30. stavci od 2. do 6. ovog Okvirnog protokola.

ČLANAK 32.

Ispravak arbitražnog pravorijeka

1. Svaka stranka u sporu može u roku od 30 dana od primitka odluke i uz obavijest drugoj stranci u sporu i Stalnom arbitražnom sudu zatražiti od arbitražnog vijeća da u arbitražnom pravorijeku ispravi eventualne pogreške u izračunu, materijalne pogreške ili pogreške u pisanju odnosno slične pogreške ili propuste. Ako smatra da je takav zahtjev opravdan, arbitražno vijeće unosi takve ispravke u roku od 45 dana od primitka tog zahtjeva. Takav zahtjev nema suspenzivni učinak.

2. Arbitražno vijeće može unijeti ispravke na vlastitu inicijativu u roku od 30 dana od obavijesti o svom pravorijeku.

3. Ispravci se u skladu s ovim člankom unose u pisanom obliku i čine sastavni dio arbitražnog pravorijeka. Na takve ispravke primjenjuje se članak 30. stavci od 2. do 6. ovog Okvirnog protokola.

POGLAVLJE 8.

FINANCIJSKA PITANJA

ČLANAK 33.

Naknada za rad i naknada troškova članovima arbitražnog vijeća i njihovim pomoćnicima

U roku od sedam dana od osnivanja arbitražnog vijeća stranke u sporu se bilo kojim sredstvom komunikacije dogovaraju s arbitražnim vijećem o:

- (a) naknadi za rad i naknadi troškova članovima arbitražnog vijeća, koji su razumni i usporedivi sa standardima vijeća osnovanih u okviru Svjetske trgovinske organizacije;
- (b) naknadi za rad pomoćnicima, pri čemu za svakog člana arbitražnog vijeća ukupan iznos naknade za rad pomoćnicima mora biti razuman i ni u kojem slučaju ne može biti veći od trećine naknade za rad tog člana arbitražnog vijeća.

ČLANAK 34.

Troškovi

1. Svaka stranka u sporu snosi vlastite troškove i polovicu troškova arbitražnog vijeća.

2. Arbitražno vijeće utvrđuje svoje troškove u arbitražnom pravorijeku o meritumu predmeta. Ti troškovi pokrivaju samo:

- (a) naknade za rad članova arbitražnog vijeća, koje se navode zasebno za svakog člana i koje određuje arbitražno vijeće u skladu s člankom 33. točkom (a) ovog Okvirnog protokola;
- (b) putne i druge troškove članova arbitražnog vijeća;
- (c) naknade za rad i troškove Stalnog arbitražnog suda.

3. Troškovi iz stavka 2. moraju biti razumni i uzeti u obzir vrijednost spora, složenost spora, vrijeme koje su na njega potrošili članovi arbitražnog vijeća i svi stručnjaci koje je imenovalo arbitražno vijeće te sve ostale relevantne okolnosti konkretnog slučaja.

ČLANAK 35.

Polog troškova

1. Na početku arbitražnog postupka Stalni arbitražni sud može od stranaka u sporu zatražiti da unaprijed dostave polog jednak procijenjenom ukupnom iznosu troškova iz članka 34. stavka 2. ovog Okvirnog protokola.
2. Stalni arbitražni sud može tijekom arbitražnog postupka zatražiti od stranaka u sporu da polože dodatne iznose.

3. Svi iznosi koje stranke u sporu polože na temelju ovog članka prenose se Stalnom arbitražnom sudu koji ih isplaćuje za pokrivanje stvarno nastalih troškova uključujući, posebice, naknade članovima arbitražnog vijeća i Stalnog arbitražnog suda.

KODEKS PONAŠANJA ČLANOVA ARBITRAŽNIH VIJEĆA

ČLANAK 1.

Odgovornosti u okviru postupka

1. U svrhu očuvanja integriteta i nepristranosti arbitražnog postupka, svaki kandidat za članstvo u arbitražnom vijeću mora:
 - (a) izbjegavati neprimjereno postupanje i dojam neprimjerenosti;
 - (b) biti neovisan i nepristran;
 - (c) izbjegavati izravan ili neizravan sukob interesa; i
 - (d) poštovati najviše standarde ponašanja kako bi se očuvali integritet i nepristranost postupka rješavanja sporova.
2. Bivši kandidati ili članovi arbitražnog vijeća moraju su ispunjavati obveze iz članaka 5. i 6. ovog Dodatka.

ČLANAK 2.

Obveze članova arbitražnog vijeća u odnosu na objavljivanje informacija

1. Prije potvrđivanja njihova odabira za člana arbitražnog vijeća kandidati u pisanom obliku obavješćuju pridružene stranke o svakom interesu, odnosu ili pitanju za koje znaju da bi moglo utjecati na njihovu neovisnost ili nepristranost ili koje bi opravdano moglo stvoriti dojam neprimjerenog ponašanja ili pristranosti u postupku pred arbitražnim vijećem.
2. Kandidati i članovi arbitražnog vijeća o pitanjima koja se odnose na stvarne ili moguće povrede ovog kodeksa ponašanja obavješćuju samo zajednički odbor kako bi ih razmotrile pridružene stranke.
3. Članovi arbitražnog vijeća u bilo kojoj fazi postupka pred arbitražnim vijećem u pisanom obliku obavješćuju stranke u sporu o svakom interesu, odnosu ili pitanju navedenom u stavku 1. za koje znaju ili su saznali.

ČLANAK 3.

Dužna pažnja članova arbitražnog vijeća

1. Tijekom cijelog postupka pred arbitražnim vijećem izabrani članovi arbitražnog vijeća obavljaju svoje dužnosti temeljito, brzo, pošteno i s dužnom pažnjom.

2. Konkretno, članovi arbitražnog vijeća:

- (a) razmatraju samo pitanja koja su istaknuta tijekom postupka pred arbitražnim vijećem, a potrebna su za donošenje arbitražnog pravorijeka i tu dužnost ne delegiraju drugim osobama;
- (b) poduzimaju sve odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da se njihovi pomoćnici upoznaju s člancima 1., 2., i 6. ovog Dodatka i da ih se pridržavaju.

ČLANAK 4.

Neovisnost i nepristranost članova arbitražnog vijeća

Članovi arbitražnog vijeća:

- (a) neovisni su i nepristrani, izbjegavaju stvaranje dojma neprimjerenog ponašanja i pristranosti i ne smiju biti pod utjecajem vlastitih interesa, vanjskog pritiska, političkih interesa, zahtjeva javnosti, odanosti EU-u ili pridruženim državama niti straha od kritike;
- (b) ne prihvaćaju, izravno ili neizravno, nikakvu obvezu ni korist koja bi na bilo koji način utjecala, ili odavala dojam da utječe, na pravilno obavljanje njihovih dužnosti;
- (c) ne iskorištavaju svoje mjesto u arbitražnom vijeću za ostvarivanje osobnih ili privatnih interesa i izbjegavaju radnje koje bi mogle stvoriti dojam da druge osobe na njih posebno utječu;

- (d) ne dopuštaju da financijski, poslovni, profesionalni, obiteljski ili društveni odnosi ili odgovornosti utječu na njihovo ponašanje ili prosudbu;
- (e) izbjegavaju odnose ili financijske pogodnosti koji bi mogle utjecati na njihovu nepristranost ili bi mogli opravdano stvoriti dojam neprimjerenog ponašanja ili pristranosti;
- (f) ne raspravljaju ni o kojem aspektu predmeta ili vođenja postupka pred arbitražnim vijećem s jednom ili objema strankama u sporu u odsutnosti drugih članova arbitražnog vijeća.

ČLANAK 5.

Obveze bivših članova arbitražnog vijeća

Svi bivši članovi arbitražnog vijeća izbjegavaju radnje koje mogu stvoriti dojam da su bili pristrani pri obavljanju svojih dužnosti ili da su imali koristi od arbitražnog pravorijeka arbitražnog vijeća.

ČLANAK 6.

Povjerljivost

1. Član ni bivši član arbitražnog vijeća ni u jednom trenutku ne smije:
 - (a) odavati niti koristiti informacije koje nisu javne, a odnose se na postupke pred arbitražnim vijećem ili su prikupljene tijekom takvih postupaka, osim za potrebe takvih postupaka, i ni u kojem slučaju ne smije otkrivati niti koristiti takve informacije kako bi ostvario korist za sebe ili za druge ili naštetio tuđim interesima;
 - (b) odavati informacije o raspravama arbitražnog vijeća ili stajalištima članova arbitražnog vijeća.
2. Član arbitražnog vijeća ne smije odavati informacije o arbitražnom pravorijeku arbitražnog vijeća ili njegovim dijelovima prije njegove objave u skladu s ovim Okvirnim protokolom.

OKVIRNI PROTOKOL 7
O STATUTU PARLAMENTARNOG ODBORA ZA PRIDRUŽIVANJE

ČLANAK 1.

Parlamentarni odbor osnovan člankom 78. Okvirnog sporazuma uspostavlja se i djeluje u skladu s ovim Sporazumom i ovim Statutom.

ČLANAK 2.

Parlamentarni odbor za pridruživanje ima 12 članova. Europski parlament imenuje četiri člana, a parlamenti pridruženih država imenuju po četiri člana.

ČLANAK 3.

Parlamentarni odbor za pridruživanje bira svojeg predsjednika i potpredsjednika iz redova svojih članova. Funkciju predsjednika Parlamentarnog odbora za pridruživanje u razdoblju od godine dana naizmjenice obnašaju član kojeg imenuje Europski parlament i član kojeg imenuje parlament pridružene države.

ČLANAK 4.

Parlamentarni odbor za pridruživanje održava opću sjednicu najmanje jedanput godišnje, naizmjenice u EU-u i pridruženoj državi. Na svakoj sjednici Parlamentarni odbor za pridruživanje donosi odluku o mjestu održavanja iduće opće sjednice. Izvanredne sjednice mogu se održati ako Parlamentarni odbor za pridruživanje donese takvu odluku u skladu sa svojim poslovníkom.

ČLANAK 5.

Parlamentarni odbor za pridruživanje donosi svoj poslovník dvotrećinskom većinom glasova svojih članova.

ČLANAK 6.

Troškove sudjelovanja člana u Parlamentarnom odboru za pridruživanje snosi parlament koji ga je imenovao.